

HET TESTPROJECT IN HET VREDEGERECHT TE DEINZE

een rechtstoegangsexperiment (*)

U. LEUVEN
Rechtsbibliotheek
Tiensestraat 41
3000 LEUVEN

1. Van 1 september 1984 tot 31 augustus 1986 vormde het Vredegerecht van Deinze het toneel voor een testproject van de E.E.G.¹⁻². Dit testproject had tot doel na te gaan hoe de rechtstoegang van de consument kan worden verbeterd en paste in het kader van de consumentvriendelijke politiek die door de E.E.G. wordt voorgestaan in haar actieprogramma's van 1975 en 1981.

2. Een eerste deel van dit artikel (A) situeert het testproject van Deinze in de totale rechtstoegangsbeweging. In een tweede deel (B) wordt de opzet van het testproject verantwoord. Een derde (C) en een vierde deel (D) handelen over de maatregelen die in Deinze werden genomen ter opheffing van respectievelijk de financiële en de psychologische rechtstoegangs drempels. Een vijfde deel (E) gaat in op de statistische resultaten van twee jaar projectwerking. In een zesde en laatste deel (F), ten slotte, worden uit het testproject van Deinze een aantal conclusies getrokken.

A. Deinze en de rechtstoegangsbeweging

3. Het testproject van Deinze dient te worden gesitueerd in een wereldwijde beweging die zich tot doel stelt de toegang tot het recht en het gerecht te verruimen teneinde aan de burgers een daadwerkelijke «access-to-justice» te bezorgen.

Vanaf het begin van de 70'er jaren is men zich in steeds

(*) De auteurs wensen bij deze de heer Freedman (Commissie van de E.E.G.) te danken. Hij inspireerde en begeleidde het project. De dank van de auteurs gaat eveneens uit naar de stafmedewerkers Jean-Pierre Van Hove en Jan Lagasse die de statistische gegevens voor dit artikel verzamelden, naar vrederechter Rollier, hoofdgriffier Huwart, klerk-griffier De Bruycker, en griffiebediende Delplanck. Hun dagelijkse inzet is de belangrijkste verklaringsfactor van het projectsucces.

¹ De organisatie van het testproject van Deinze werd toevertrouwd aan prof. dr. Marcel Storme, co-auteur van dit artikel. Over het testproject van Deinze, zie eveneens Marcel STORME en Bernadette DEMEULENAERE, «Innovations in the Judicial and Extra-Judicial Resolution of Consumer Disputes in Belgium», 36 *American Journal of Comparative Law*, 205, 218 (1988).

² In het Waalse landsgedeelte werd door prof. dr. Thierry Bourgoignie een grotendeels gelijklopend project opgezet in het Vredegerecht van Marchienne-au-Pont. Voor nadere gegevens over het testproject van Marchienne-au-Pont, zie Eric BALATE, *Expérience de procédure simplifiée pour les problèmes de consommation à Marchienne-au-Pont, Rapport final*, U.C.L., Centre de droit de la consommation, Octobre 1986.

sterkere mate bewust geworden van het feit dat brede bevolkingslagen van effectieve rechtstoegang verstoken zijn en niet over de middelen beschikken om de hun toegekende materiële rechten te actualiseren. Een uitgebreide literatuur³ heeft sindsdien de oorzaken van dit gebrek aan rechtstoegang geïdentificeerd. Gebleken is dat de doorsnee-burger niet over de nodige «legal culture» beschikt om een zaak bij het traditionele gerecht aanhangig te maken en te verdedigen, en dat hij of zij in de meeste gevallen niet bij machte is de juridische consequenties van een probleem te onderkennen. Daarenboven werd vastgesteld dat in het traditionele rechtbankapparaat een aantal rechtstoegangsvriendelijke elementen zijn ingebouwd die voor de rechtzoekende evenveel drempels uitmaken die een werkelijke actualisatie van zijn of haar rechten in de weg staan. De literatuur heeft de nadruk gelegd op drie van deze drempels: de kosten verbonden aan een rechtbankprocedure, de duur van deze procedure, en de psychologische verbiedendheid van de klassieke gerechtelijke wereld.

Het testproject van Deinze was een poging om klaarte te scheppen in de rechtstoegangsproblematiek rond kleine geschillen in het algemeen, en kleine consumentengeschillen in het bijzonder.

B. Keuzen gemaakt bij de opzet van het testproject van Deinze

4. De organisatoren van het testproject van Deinze werden bij de opzet van het project geconfronteerd met drie keuzen die van fundamenteel belang bleken te zijn voor de uitbouw van het project. Zij dienden in de eerste plaats te kiezen tussen een judiciële en een extrajudiciële procedure (Ba). Eens deze keuze gemaakt, dienden zij te beslissen of zij al dan niet een nieuwe rechtbankstructuur en/of procedure zouden introduceren (Bb). Een derde en laatste keuze had betrekking op de wenselijkheid van een procedure specifiek gericht op de oplossing van consumentengeschillen (Bc).

Ba. Een judiciële of een extrajudiciële procedure?

5. De voorbije decennia hebben een ware explosie gekend van geschiloplossingsstructuren functionerend buiten

³ Zie bijvoorbeeld Mauro CAPPELLETTI en Bryant GARTH, «General Report», in Mauro CAPPELLETTI en Bryant GARTH (red.), *Access to Justice*, Volume I, Book I, 1978, p. 3.

het rechtbankapparaat. Deze extrajudiciële procedures zijn veelal gebaseerd op mediatie- en/of arbitragetechnieken. Soms integreren ze zowel mediatie- als arbitrage-elementen; soms houden ze zelfs samenwerking met de rechtbanken in.

De best bekende voorbeelden van mediatiestructuren zijn afkomstig uit de Verenigde Staten. Verwezen kan worden naar de befaamde *Neighborhood Justice Centers* in Atlanta, Kansas City en Los Angeles, het *San Jose Neighborhood Small Claims Court* en het *Community Board Program* in San Francisco⁴. Als Europese voorbeelden van mediatiestructuren kunnen de Westduitse instelling van de *Schiedsmann*⁵ en de Franse *conciliateurs*⁶ worden vermeld.

Bekende arbitragestructuren zijn de Zweedse *Public Complaints Board*⁷, de Nederlandse *branchegeschillencommissies*⁸, de Belgische *geschillencommissies*⁹ en de arbitrageprocedures voor kleine geschillen in de Engelse *county courts*¹⁰.

6. Het enthousiasme van heel wat voorstanders van extrajudiciële procedures wordt gedragen door het geloof dat deze alternatieve procedures de toegang tot het recht verbeteren voor de sociaal zwakkeren en bijgevolg een *third wave of access to justice*¹¹ uitmaken voor, onder andere, de consumenten. Extrajudiciële procedures zouden de langgezochte oplossing bieden voor de rechtstoegangproblemen die verbonden zijn aan het justitiële systeem: ze zouden sneller functioneren, goedkoper en menselijker zijn en daarenboven verstaanbaar voor de leek; kortom, ze zouden een effectieve rechtstoegang bieden aan de sociaal zwakkere daar waar het justitiële systeem traditioneel in gebreke blijft.

7. Enigszins tegen deze extrajudiciële trend in, hebben de organisatoren van het testproject te Deinze gekozen voor een *hoofdzakelijk judiciële geschiloplossingsstructuur*.

De motieven voor deze keuze waren drievoudig.

In de eerste plaats gingen de projectorganisatoren er van uit dat personen met een consumentenklacht — of met een klein geschil in het algemeen — evenveel recht hebben op

degelijke geschillenbeslechting als rechtzoekenden die grotere geldsommen vorderen.

Een tweede deel van hun motivatie was dat degelijke geschillenbeslechting noodzakelijkerwijze gebaseerd dient te zijn op de actualisering van materiële rechten.

En ten derde poneerden zij dat rechtbanken, in vergelijking met extrajudiciële structuren, méér ingebouwde waarborgen bieden voor een verantwoorde toepassing van het materiële recht en de eerbiediging van de fundamentele beginselen van ons procesrecht.

8. Toch besloten de projectorganisatoren in hun project ook een tweetal *extrajudiciële procesrechtelijke opties* in te bouwen, namelijk:

a. de mogelijkheid voor partijen hun geschil te onderwerpen aan arbitrage in het kader van de desbetreffende bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek (artt. 1676 tot 1723);

b. de mogelijkheid voor partijen hun geschil te onderwerpen aan een zogenaamde bindende derdenbeslissing¹².

De projectorganisatoren waren namelijk de mening toegedaan dat er geen principieel bezwaar kon bestaan tegen de integratie van een beperkt aantal extrajudiciële elementen in een voor het overige judiciële structuur. Het testproject bood trouwens een ideale gelegenheid om concrete gegevens te verzamelen over de manier waarop extrajudiciële procesrechtelijke opties functioneren in de praktijk en hoe deze opties worden geëvalueerd door de rechtzoekenden die (verwacht worden) er gebruik van (te) maken.

9. In het kader van dit artikel is het niet nodig in te gaan op de arbitrageprocedure zoals neergelegd in het Gerechtelijk Wetboek; een wat meer gedetailleerde omschrijving van de rechtsfiguur van de bindende derdenbeslissing¹³, daarentegen, kan nuttig zijn voor de lezer die minder vertrouwd is met deze techniek.

Op grond van een bindende-derdenbeslissing-afspraken die als beding in een overeenkomst kan zijn opgenomen, komen partijen overeen eventuele uit die overeenkomst voortkomende leemten, problemen en zelfs geschillen ter beslechting aan een «derde» voor te leggen. In tegenstelling tot een arbitrale uitspraak, is een bindende derdenbeslissing evenwel niet vatbaar voor tenuitvoerlegging. De bindende derdenbeslissing wordt geacht deel uit te maken van het oorspronkelijk tussen partijen overeengekomene. Het heeft de kracht van een overeenkomst. Bij niet-nakoming van de bindende derdenbeslissing dient bij de burgerlijke rechter nakoming van de overeenkomst te worden gevorderd. Bij een dergelijke nakomingsvordering stelt de rechter zijn of haar oordeel over het aanvankelijke geschil echter niet zomaar in de plaats van dat van de «derde»: de rechter toetst de bindende derdenbeslissing slechts marginaal, d.w.z. dat hij of zij enkel nagaat of de bindende derdenbeslissing niet manifest onredelijk is en of de beslissing werd genomen

⁴ Voor een omschrijving van deze structuren, zie Walther GOTTWALD, *Streitbeilegung ohne Urteil*, 1981.

⁵ Zie Günter BIERBRAUER en Josef FALKE en Klaus-Friedrich KOCH, «Conflict and its Settlement: an Interdisciplinary Study Concerning the Legal Basis, Function, and Performance of the Institution of the Schiedsmann», in Mauro CAPPELLETTI en John WEISNER (red.), *Access to Justice*, Volume II, Book 1, 1978.

⁶ Zie Pierre BELLET, «Les conciliateurs en France», in Hein KOTZ en Reynald OTTENHOF (red.), *Les conciliateurs, la conciliation*, 1983.

⁷ Zie Bernadette DEMEULENAERE, *Sweden's System to Resolve Consumer Disputes*, 1983, alsook Martin EISENSTEIN, «The Swedish Public Complaints Board: its Vital Role in a System of Consumer Protection», in Mauro CAPPELLETTI en John WEISNER (red.), *Access to Justice*, Volume II, Book II.

⁸ Zie *Juridisch Zakboek*, hoofdstuk Procesrecht-branchegeschillencommissies.

⁹ Zie Bernadette DEMEULENAERE, *De beslechting van consumentengeschillen naar Belgisch recht*, 1986, pp. 94-96.

¹⁰ Zie Bernadette DEMEULENAERE, 1986, *op. cit.*, pp. 98-100.

¹¹ Zie Mauro CAPPELLETTI en Bryant GARTH, «General Report», in Mauro CAPPELLETTI en Bryant GARTH (red.), *Access to Justice*, Volume I, Book 1, 1978, p. 49.

¹² Over de rechtsfiguur van de bindende derdenbeslissing, zie Marcel STORME, «De bindende derdenbeslissing of het bindend advies als middel ter voorkoming van gedingen», *T.P.R.*, 1984, 1273, alsook Marcel STORME en Matthias STORME, «De bindende derdenbeslissing naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1985, 715.

¹³ De Belgische rechtsfiguur van de «bindende derdenbeslissing» komt overeen met wat in Nederland «bindend advies» wordt genoemd.

met inachtneming van de basisbeginselen van het procesrecht¹⁴.

De techniek van de bindende derdenbeslissing is als zodanig niet onderworpen aan de arbitragebepalingen van het Gerechtelijk Wetboek¹⁵.

Bb. De bestaande rechtbank(procedure) of een nieuwe rechtbank(procedure)?

10. De organisatoren van het testproject te Deinze hebben verkozen hun project te integreren *binnen de bestaande rechtbankstructuur*, en meer bepaald binnen het *vredegerecht*.

Eens de keuze voor een essentieel judiciële structuur gemaakt, gingen de organisatoren van het project te Deinze uit van de idee dat de inrichting van een nieuwe rechtbank voor kleine en/of consumentengeschillen enkel een negatief effect kan hebben op de algehele toegankelijkheid en doorzichtigheid van het judiciële systeem. De installatie van een dergelijke rechtbank zou eens te meer het potentieel aan bevoegdheidsconflicten tussen de diverse jurisdicties vervelvoudigen en zou enkel bijdragen tot de verwarring van diegenen die nu al moeite hebben met de interne werkverdeling binnen de bestaande gerechtelijke structuur.

11. Verder werd beslist dat het project te Deinze zou functioneren *binnen* het procesrechtelijk kader van het Gerechtelijk Wetboek.

Deze ogenschijnlijk conservatieve beslissing werd gerechtvaardigd door verschillende factoren. Men mag namelijk niet uit het oog verliezen dat het Gerechtelijk Wetboek enkel uit 1967 dateert en bijgevolg relatief recent is. Een aantal procedures figurerend in dit wetboek leiden bovendien een grotendeels «slapende» bestaan niettegenstaande het feit dat ze initieel bedoeld waren om de toegankelijkheid van de rechtbanken en de doorzichtigheid van de procesgang te bevorderen.

De projectorganisatoren verkozen dan ook deze bestaande — doch in het algemeen onbekende — procedures uit te testen, eerder dan nieuwe procedurele mechanismen uit te bouwen die bovendien riskeerden een doublure te zijn van de bestaande maar «slapende» procedures. Het uitproberen van de «slapende» procedures — zo dacht men — zou de échte beperkingen van het Gerechtelijk Wetboek blootleggen en aantonen op welke punten het wetboek geamendeerd dient te worden.

12. De «slapende» procedures waarmee in het project te Deinze werd geëxperimenteerd, zijn de volgende:

a. de procedure van vrijwillige verschijning van partijen voor de rechter (art. 706 Ger. W.);

b. de mogelijkheid voor partijen om hun dading te laten opnemen in een akkoordvonnis (art. 1043 Ger. W.), eventueel gecombineerd met de procedure van vrijwillige verschijning;

c) de summiere rechtspleging om betaling te bevelen (artt. 1338 tot 1344 Ger. W.);

d. de facultatieve minnelijke schikkingsprocedure (artt. 731 tot 734 Ger. W.).

Bc. Een consumentengeschillenprocedure of een procedure voor kleine geschillen in het algemeen?

13. Terwijl de meeste recente geschiloplossingsstructuren in de Verenigde Staten zich tot *alle* kleine geschillen richten, werd in een aantal Europese landen geopteerd voor procedures die beweerdelijk op maat van kleine consumentengeschillen gesneden zijn. Typische voorbeelden van dergelijke consumentengeschillenprocedures zijn de arbitragestructuren die reeds in nr. 5 werden genoemd, namelijk de Scandinavische *Public Complaints Boards*, de Nederlandse *branche geschillencommissies* en de Belgische *geschillencommissies*.

14. Specifieke procedures voor kleine consumentengeschillen kunnen geïnspireerd zijn op twee opvattingen.

Een eerste opvatting gaat uit van de overtuiging dat kleine consumentengeschillen niet thuishoren in de meer gesofisticeerde rechtbanken. Kleine consumentengeschillen zouden te onbelangrijk zijn om de investering van rechtstijd en rechtbankadministratie te rechtvaardigen. In deze optiek worden specifieke consumentengeschillenstructuren gezien als afvoeringsmechanismen voor zogenaamd onbenullige geschillen en als zoethouders van een publieke opinie die aan de consumentenproblematiek veel belang pleegt te hechten.

In een tweede opvatting hebben kleine consumentengeschillen evenveel recht op een gesofisticeerde rechtbankprocedure als geschillen met een grotere geldwaarde. Specifieke consumentengeschillenprocedures zouden evenwel technische expertise binnen de geschillenoplossingsstructuur kunnen inbouwen teneinde rekening te houden met de vaak technische inhoud van vele consumentengeschillen.

15. De organisatoren van het testproject te Deinze waren zich bewust van het belang van de expertiseproblematiek voor de beslechting van consumentengeschillen. Daar zij echter reeds besloten hadden hun project te integreren in de bestaande rechtbankstructuur en het procesrechtelijk kader van het Gerechtelijk Wetboek (Bb), waren zij verplicht te opteren voor een *procedure bestemd voor kleine geschillen in het algemeen*¹⁶.

De optie voor een dergelijke algemene procedure had overigens het voordeel dat het opstellen van een juridisch verdedigbare omschrijving van het begrip «consumentengeschil» vermeden kon worden. Dit voordeel mag niet wor-

¹⁴ Het toetsingscriterium, zoals het onder meer in een uitspraak van de Nederlandse Hoge Raad uit 1931 werd neergelegd (Hoge Raad, 29 januari 1931, *Nederlandse Jurisprudentie*, 1931, 1317) is «dat een bij bindend advies in het ongelijk gestelde partij niet in elke onjuistheid, die zij meent aan te treffen in de gronden, waarop het berust, aanleiding mag vinden om de bindende kracht van het advies bij den rechter te bestrijden, wat zij alleen dan met vrucht kan doen, wanneer het advies, hetzij uit hoofde van zijn inhoud, hetzij uit hoofde van de wijze, waarop het tot stand is gekomen, zoo zeer ingaat tegen hetgeen redelijk en billijk is, dat de wederpartij in strijd met de goede trouw handelt door haar daaraan gebonden te willen houden».

¹⁵ Artt. 1676 tot 1723 Ger. W.

¹⁶ De keuze voor een algemene procedure voor kleine geschillen belette evenwel niet dat besloten werd een aantal exclusieve bevoegdheden van de vrederechter *buiten* het project te houden. Dit was bijvoorbeeld het geval voor de bevoegdheid van de vrederechter inzake onderhoudsgelden (art. 223 B.W.).

den onderschat nu een aantal studies¹⁷ hebben uitgewezen dat consumentengeschillen zich slechts bezwaarlijk in een juridische definitie laten vangen.

Een tweede voordeel van een algemene procedure had weer (zie ook nr. 10) betrekking op de reductie van het potentieel aan bevoegdheidsconflicten.

C. Deinze en de financiële rechtstoegangdrempel

16. De kostenproblematiek rond rechtbankprocedures speelt een essentiële rol in het vraagstuk van de rechtstoegang in kleine geschillen. In geschillen met geringe geldwaarde ontstaat immers al te vaak een wanverhouding tussen de financiële inzet van het geschil en de kosten verbonden aan een rechtbankprocedure.

De kosten van een rechtbankprocedure, nu, kunnen worden opgedeeld in enerzijds de *eigenlijke procedurekosten* en anderzijds de *honoraria van de eventueel optredende advocaat*.

Teneinde de eigenlijke procedurekosten tot een minimum te beperken, werd besloten in het project te Deinze de hiervoren (zie nr. 12) reeds genoemde «*slapende*» procedures uit het *Gerechtelijk Wetboek* te promoten. Deze procedures zijn immers niet enkel weinig formeel, ze zijn ook goedkoop. In de hieronder volgende nrs. 17 tot 20 vindt de lezer een korte beschrijving van de kenmerken van de desbetreffende procedures.

De tweede post van de rechtbankkosten, namelijk het honorarium van de advocaat, werd in het project te Deinze opgevangen aan de hand van een dubbele maatregel. Allereerst werden aan het Vrederecht te Deinze twee *stafmedewerkers* toegevoegd (zie nrs. 26 tot 37). Zij dienden de procesrechtelijke adviesverlening rond het inleiden van een procedure voor de vrederechter te verzekeren. Zodra de procedure was ingeleid, werd hun adviesverlenende taak evenwel overgenomen door de *vrederechter* zelf, wiens *actief-informatieve rol* in het procesverloop zoveel mogelijk werd beklemtoond (zie nrs. 38 tot 41).

Ca. De «*slapende*» procedures van het *Gerechtelijk Wetboek*

17. De procedure van *vrijwillige verschijning* van partijen voor de (vrede)rechter (art. 706 Ger. W.) maakt het mogelijk om zonder dagvaarding een geschil aan de vrederechter voor te leggen indien beide partijen hiertoe bereid zijn. De enige formaliteit van rechtsingang bestaat in het opmaken van een proces-verbaal van vrijwillige verschijning.

18. De vrijwillige verschijning van partijen kan eventueel gevolgd worden door een *akkoordvonnis* (art. 1043 Ger. W.). Het *Gerechtelijk Wetboek* staat inderdaad toe dat partijen de (vrede)rechter verzoeken akte te nemen van de overeenkomst die zij hebben gesloten ter oplossing van een tussen hen gerezen geschil nadat dit geschil regelmatig bij hem of haar aanhangig is gemaakt, bijvoorbeeld door vrijwillige verschijning van partijen.

Tegen een dergelijk akkoordvonnis staat voor de gedingvoerende partijen geen voorziening open, tenzij de overeenkomst niet wettelijk tot stand is gekomen. Voorbehoud dient eveneens gemaakt te worden voor de wijzen van uitlegging en verbetering bepaald in de artikelen 793 tot 801 van het *Gerechtelijk Wetboek*.

19. Een derde in het testproject te Deinze gepromote procedure was de *facultatieve minnelijke schikkingsprocedure* (artt. 731 tot 734 Ger. W.). Naast een aantal verplichte pogingen tot minnelijke schikking, zoals in geval van landpacht (art. 1345 Ger. W.), bepaalt het *Gerechtelijk Wetboek* immers dat iedere inleidende hoofdvordering tussen partijen die bekwaam zijn om een dading aan te gaan en betreffende zaken welke voor dading vatbaar zijn, op verzoek van een partij of met beider instemming vooraf ter minnelijke schikking kan worden voorgelegd aan de rechter die bevoegd is om in eerste aanleg ervan kennis te nemen.

Indien een van hen het, zelfs mondeling, verzoekt, worden de partijen bij gewone brief van de griffier opgeroepen om binnen de gewone termijn van dagvaarding te verschijnen op dag en uur door de (vrede)rechter bepaald.

Van het verschijnen tot minnelijke schikking wordt proces-verbaal opgemaakt. Indien een schikking tot stand komt, worden de bewoordingen ervan opgetekend in het proces-verbaal, waarvan de uitgifte wordt voorzien van het formulier van tenuitvoerlegging.

20. De *summiere rechtspleging om betaling te bevelen* (artt. 1338 tot 1344 Ger. W.), ten slotte, kan worden aangevend voor elke vordering behorende tot de bevoegdheid van de vrederechter en strekkende tot betaling van een vaststaande schuld die een geldsom tot voorwerp heeft waarvan het bedrag 50.000 frank niet te boven gaat, indien deze schuld voor de vrederechter gestaafd lijkt te zijn door een geschrift dat van de schuldenaar uitgaat. Dit geschrift hoeft echter niet noodzakelijk een erkenning van de schuld te zijn¹⁸.

Het verzoekschrift van rechtsingang dient op straffe van nietigheid te worden voorafgegaan door een aanmaning tot betalen die hetzij aan de schuldenaar wordt betekend bij deurwaardersexploot, hetzij aangezegd bij ter post aangetekende brief met ontvangstbewijs.

De brief of het exploit moet, buiten de weergave van de artikelen 1338 tot 1344 van het *Gerechtelijk Wetboek*, vermelden: de aanmaning om te betalen binnen vijftien dagen na de verzending van de brief of na de betekening, het gevorderde bedrag en de vrederechter bij wie, bij niet-betaling door de schuldenaar, de vordering aanhangig zal worden gemaakt.

Indien de vrederechter het verzoekschrift van rechtsingang inwilligt, heeft zijn of haar beschikking de gevolgen van een verstekvonnis. Sinds de wetwijziging van 29 juli

¹⁷ Thierry BOURGOIGNIE, «Réalité et spécificité du droit de la consommation», *J.T.*, 1979, 293; Bernadette DEMEULENAERE, 1986, *op. cit.*, pp. 132-149.

¹⁸ Deze precisering werd aangebracht door de wet van 29 juli 1987 tot wijziging van de artikelen 1338, 1340, 1342, 1343 en 1399 van het *Gerechtelijk Wetboek* (*Belgisch Staatsblad* van 15 augustus 1987). De wet van 29 juli 1987 maakt aldus een einde aan een betwisting die van de summiere rechtspleging om betaling te bevelen een dode procedure dreigde te maken. Zie in dit verband Albert FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, 1985, pp. 341-342, nr. 453; Jean LAENENS, «Kroniek van het gerechtelijk recht», *R.W.*, 1982-83, 1447-1448, nr. 74; Marcel STORME, «De kruimelrechter», *T.P.R.*, 1980, 355, nr. 18.

1987¹⁹ kan tegen de beschikking waarbij bevel tot betaling wordt gegeven, verzet worden gedaan bij verzoekschrift in afwijking van artikel 1047 van het Gerechtelijk Wetboek. Gedurende de werking van het project te Deinze diende de schuldenaar evenwel nog te dagvaarden teneinde zich tegen een dergelijke beschikking te verzetten.

Cb. Kosteloze adviesverlening

21. Zoals boven (nr. 16) reeds werd vermeld, poogde het testproject te Deinze het probleem van de advocatenhonoraria²⁰ op te vangen door de toevoeging van twee stafmedewerkers aan het vrederecht en het beklemtonen van de actief-informatieve rol van de vrederechter zelf. Op beide elementen wordt hieronder uitgebreid ingegaan (Cbb en Cbc). Eerst worden echter de fundamentele opties belicht die door de projectorganisatoren bij het uitdenken van het rechtshulpstelsel van Deinze werden genomen (Cba).

Cba. Rechtshulpopties

Cbaa. Individueel-juridische of welzijnsgerichte rechtshulp?

22. Rechtshulpssystemen in de Westerse wereld worden traditioneel opgedeeld in enerzijds *individueel-juridische* en anderzijds *welzijnsmodellen*²¹.

Het *individueel-juridisch rechtshulpmodel* heeft vele kenmerken van het klassieke patroon van rechtshulpverlening. Kenmerkend voor dit model is dat de individuele rechtzoekende zelf het initiatief dient te nemen met het oog op de bescherming van zijn of haar rechten. De rechtzoekende dient met name zelf te beslissen of hij of zij een advocaat of een andere rechtshulpverlener wenst te raadplegen, en of al dan niet een procedure dient te worden ingeleid. Individueel-juridische rechtshulp heeft geen directe band met sociale of politieke actievoering.

In het *welzijnsmodel* daarentegen is de draagwijdte van de rechtshulpverlening beduidend ruimer. De rechtshulp wordt in dit model gezien als een integrerend onderdeel van een breder programma van sociaal beleid en sociale hervorming. Er is aandacht voor groepsgerichte bijstand en een actief optreden van rechtshulpverleners die zelf naar de potentiële cliënten toegaan. In tegenstelling tot het individueel-juridisch model, gaat rechtshulp in het welzijnsmodel vaak gepaard met sociale en politieke acties.

¹⁹ Wet tot wijziging van de artikelen 1338, 1340, 1342, 1343 en 1399 van het Gerechtelijk Wetboek (*Belgisch Staatsblad* van 15 augustus 1987).

²⁰ Voor een kritische benadering van de problematiek rond advocatenhonoraria, zie Bernadette DEMEULENAERE, «Advokatenhonoraria, een consumentvriendelijk perspectief», *T.P.R.*, 1988, ter perse.

²¹ Zie Kees SCHUYT, Kees GROENENDIJK en Ben SLOOT, *De weg naar het recht*, 1976, p. 310, alsook Kees SCHUYT, «Dilemmas in the Delivery of Legal Services», in Erhard BLANKENBURG (red.), *Innovations in the Legal Services*, Volume I, 1980, pp. 54-55; James GORDLEY, «Variations on a Modern Theme», in Mauro CAPPELLETTI, James GORDLEY en Earl JOHNSON, *Toward Equal Justice: a Comparative Study of Legal Aid in Modern Societies*, 1975, p. 85 tot p. 132.

23. Van meet af aan hebben de organisatoren van het project te Deinze geopteerd voor het *individueel-juridisch rechtshulpmodel*. Zij gingen ervan uit dat aan rechtshulp gebaseerd op het welzijnsmodel té veel risico's zijn verbonden. Welzijnsrechtshulp degenereert immers al te gemakkelijk in een vorm van ongewenst paternalisme. Bovendien is het gevaar niet denkbeeldig dat de individuele problemen van rechtzoekenden in een welzijnsgericht rechtshulpstelsel over het hoofd worden gezien. Het oplossen van individuele juridische problemen wordt in een dergelijk systeem trouwens principieel ondergeschikt gemaakt aan de behandeling van totaal-maatschappelijke probleemgebieden.

Cbab. Geschilgerichte of persoonsgerichte rechtshulp?

24. Een tweede cruciaal onderscheid in de rechtshulpdiscussie is dat tussen *geschilgerichte* en *persoonsgerichte* rechtshulp²².

In een *persoonsgericht rechtshulpmodel* wordt rechtshulp toegekend op basis van de financiële toestand van de rechtshulpzoekende. Heeft de rechtzoekende voldoende inkomsten of vermogen om de consultatie van een advocaat te betalen of om zich in een eventuele procedure door een advocaat te laten vertegenwoordigen, dan wordt in een persoonsgericht rechtshulpstelsel de toekenning van door de overheid gefinancierde rechtshulp geweigerd. Bij de toekenning of weigering van die rechtshulp wordt geen rekening gehouden met de geldwaarde die een geschil vertegenwoordigt, noch met de verhouding tussen die geldwaarde en de aan een procedure verbonden kosten.

Dat ligt anders in een *geschilgericht rechtshulpmodel*. In een dergelijk model wordt bij de toekenning of weigering van door de overheid bekostigde rechtshulp geen rekening gehouden met de financiële toestand van de rechtshulpzoekende, maar wordt een beslissing genomen op basis van de verhouding tussen de geldwaarde van het geschil en de kosten die een proces met zich meebrengt. Zijn die kosten onaanvaardbaar hoog in verhouding tot de geldwaarde van het geschil, dan wordt rechtshulp toegekend. Of de rechtshulpzoekende welgesteld of minvermogen is, heeft in een zuiver geschilgericht rechtshulpmodel geen belang.

25. De voorkeur van de organisatoren van het project te Deinze ging uit naar een *geschilgericht* rechtshulpstelsel, waarin *alle* rechtzoekenden, ongeacht hun financiële situatie, op de adviesverlening van de stafmedewerkers en de vrederechter een beroep konden doen. Basis van die voorkeur was de vaststelling dat *alle* burgers geconfronteerd worden met kleine geschillen en consumentenproblemen waarvoor in het huidige judiciële systeem geen adequaat forum bestaat. Ook indien goeide rechtzoekenden zich in theorie kunnen veroorloven de hulp van een advocaat in te roepen teneinde een klein geschil aan de vrederechter voor te leggen, zal de wanverhouding tussen de kosten verbonden aan een procedure en de geldwaarde van het geschil veelal ook voor hen een efficiënte rechtstoegangdrempel uitmaken.

²² Zie Bernadette DEMEULENAERE, 1986, *op. cit.*, pp. 156-159.

Cbb. De stafmedewerkers

26. Beide stafmedewerkers waren jonge advocaten die deeltijds door het project werden tewerkgesteld. Zij beschikten over een kantoor in het Vredegerecht van Deinze waar zij ter beschikking stonden van het publiek elke maandagmiddag van 14 tot 17 uur, elke woensdagmorgen van 10 tot 13 uur en elke vrijdagmiddag van 16 tot 19 uur.

Deze spreiding van de kantooruren van de stafmedewerkers over een voormiddag, een namiddag en een vooravond had tot doel hun kantoor voor een zo groot mogelijk gedeelte van de bevolking toegankelijk te maken.

Cbba. Taak van de stafmedewerkers

27. De taak van de stafmedewerker in het Vredegerecht te Deinze werd in twee delen opgesplitst. Een *eerste deel* bestond in het verstrekken van informatie aan individuele rechtzoekenden. Een *tweede deel* had betrekking op het beleggen van een informele samenkomst met de potentiële tegenpartij van de individuele rechtzoekende.

Verstrekken van informatie

28. Dit eerste deel van de taak van de stafmedewerker was vooral geïnspireerd op de adviesverlenende functie van de Zweedse rechtbankklerken²³.

29. De rechtzoekende werd in Deinze door de stafmedewerker in zijn kantoor ontvangen. Nadat de rechtzoekende zijn of haar probleem had uiteengezet, werd door de stafmedewerker uitleg gegeven over de diverse proceduremogelijkheden geboden door het Gerechtelijk Wetboek, en meer specifiek over de hierboven (nrs. 17 tot 20) beschreven «slappende» procedures. In voorkomend geval besprak de stafmedewerker eveneens de extrajudiciële opties van arbitrage en bindende derdenbeslissing (zie nrs. 8 en 9). Telkens werd door de stafmedewerker de nadruk gelegd op het feit dat het systeem van het Gerechtelijk Wetboek in principe een vrij formele wijze van gedinginleiding voorschrijft, namelijk de dagvaarding, indien geen enkele van de hierboven vermelde procedures toegepast kan worden.

30. Nadat de stafmedewerker de verschillende proceduremogelijkheden had uiteengezet, werd samen met de rechtzoekende gezocht naar de weg die naar een oplossing van het geschil kon leiden. Aangezien de procedures van minnelijke schikking, vrijwillige verschijning al dan niet gevolgd door een akkoordvonnis, arbitrage en bindende derdenbeslissing een voorafgaand akkoord van de partijen over de te volgen procedure vooronderstellen, werd door de stafmedewerker in de regel voorgesteld een informele samenkomst met de potentiële tegenpartij te organiseren in het kantoor van de stafmedewerker en in diens aanwezigheid. Kon de rechtzoekende van het nut van een dergelijke samenkomst overtuigd worden, dan nam de stafmedewerker binnen de kortst mogelijke tijd contact met de tegenpartij op, hetzij per brief, hetzij telefonisch. Was de tegenpartij niet op de voorgestelde datum aanwezig, dan werd met akkoord van de rechtzoekende door de stafmedewerker een herinne-

ringsschrijven verstuurd waarin een nieuwe datum werd voorgesteld.

Beleggen van een informele samenkomst

31. Terwijl de adviesverlenende taak van de stafmedewerker van het Zweedse model was afgeleid, was dit tweede taakonderdeel geïnspireerd op de bevoegdheid van de *registrars* in de Engelse *county courts* tot het organiseren van zogenaamde *pre-trial conferences*²⁴.

32. Indien beide partijen op de uitnodiging van de stafmedewerker tot een informele samenkomst in zijn kantoor gingen, trad de stafmedewerker op als gespreksmoderator tussen de partijen.

Soms werd tijdens deze informele samenkomst onmiddellijk een akkoord tussen partijen bereikt over de grond van de zaak. Was dit het geval, dan werd door de stafmedewerker voorgesteld om de overeenkomst via de procedure van de minnelijke schikking te laten akteren door de vrederechter. Gingen de partijen op dit voorstel in, dan hielp de stafmedewerker bij het vervullen van de procedureformaliteiten. In samenwerking met de griffier maakte hij de nodige documenten op om de zaak zo snel mogelijk, meestal de dag zelf, bij de vrederechter aanhangig te maken.

Bereikten partijen geen akkoord over de grond van de zaak, dan concentreerde de stafmedewerker zich op het bereiken van een akkoord over de te volgen procedure. Waar een dergelijk akkoord tot stand kwam, werden door de stafmedewerker, wederom in samenwerking met de griffier en de partijen, de nodige procesformaliteiten uitgevoerd teneinde de gekozen procedure zo spoedig mogelijk te laten aanvangen.

Wanneer de partijen geen enkele overeenkomst over de procedure konden bereiken, kon de stafmedewerker enkel partijen erop wijzen dat een dagvaarding, en in uitzonderlijke gevallen een verzoekschrift, de enig resterende mogelijkheid tot gedinginleiding was.

33. Een dagvaarding, en in de wettelijk bepaalde gevallen een verzoekschrift, waren trouwens ook de enig mogelijke wijzen van gedinginleiding in de gevallen waarin de tegenpartij weigerde op de uitnodiging van de stafmedewerker tot een informele samenkomst in te gaan.

Niettegenstaande het feit dat deze beide wijzen van rechtsingang buiten het eigenlijke werkingsveld van het project lagen, werd door de stafmedewerker waar nodig ook over de dagvaarding en eventueel het verzoekschrift de nodige informatie verstrekt.

Wanneer de voorwaarden daartoe vervuld waren (zie nr. 20), beval de stafmedewerker het gebruik van de summier rechtspleging om betaling te bevelen aan de rechtzoekende schuldeiser aan.

Cbbb. Problematiek rond de taak van de stafmedewerkers

34. Het project te Deinze heeft uitgewezen dat bij de omschrijving van de taak van de stafmedewerker *twee pro-*

²³ Voor een omschrijving van de instelling van de Zweedse rechtbankklerken, zie Bernadette DEMEULENAERE, 1983, *op. cit.*, p. 62 e.v.

²⁴ Voor een omschrijving van de taak van de *registrars* in de Engelse *county courts*, zie Bernadette DEMEULENAERE, 1986, *op. cit.*, pp. 196-198, alsook Thierry BOURGOIGNIE, *L'aide juridique au consommateur*, 1980, pp. 356-357.

bleemgebieden voorkomen. Het eerste van deze probleemgebieden heeft betrekking op de reikwijdte van de adviesverlenende taak van de stafmedewerker, een tweede probleemgebied betreft de rol die hij of zij dient te spelen bij het stimuleren van minnelijke schikkingen.

Formeel en materieel advies

35. Van bij de aanvang van het project te Deinze was duidelijk dat de belangrijkste taak van de stafmedewerker het verstrekken van informatie was over de ter beschikking van partijen staande procedures (formeel advies). Vrij snel bleek echter dat de rechtzoekenden van de stafmedewerker méér verwachtten dan alleen maar formeel advies: zij stelden eveneens vragen over de gegrondheid van hun eis, en de kans op slagen van een eventuele vordering voor de vrederechter (materieel advies). De meesten van deze rechtzoekenden werden in dit opzicht teleurgesteld. In overleg met de projectorganisatoren werd immers beslist dat de stafmedewerker *niet* aan uitgebreide materiële adviesverlening zou doen. Drong een rechtzoekende op dergelijke adviesverlening aan, dan diende hij of zij naar een advocaat of een andere rechtshulpverlenende instantie verwezen te worden.

36. Waar *uitgebreide* materiële adviesverlening dus uitgesloten was, kon en diende de stafmedewerker niettemin toch aan *marginale* materiële adviesverlening te doen. Indien de rechtzoekende een manifest verkeerde interpretatie van zijn of haar rechten gaf, werd die rechtzoekende door de stafmedewerker daarop gewezen. Het was immers niet de bedoeling van het project om zinloze procedures te stimuleren. Zo had het bijvoorbeeld niet de minste zin dat de stafmedewerker een rechtzoekende hielp met het inleiden van een procedure tot het invorderen van achterstallige huurgelden die reeds zes jaar vervallen waren, nu de verjaaringstermijn voor achterstallige huurgelden vijf jaar bedraagt.

Tot stand brengen van minnelijke schikkingen

37. Zoals boven (nr. 32) reeds werd vermeld, kwamen tijdens de informele samenkomen van partijen bij de stafmedewerker een aantal akkoorden tot stand over de grond van de zaak. De vraag rees in hoeverre de stafmedewerker op het tot stand komen van dergelijke akkoorden diende aan te sturen, en in hoeverre hij bij partijen diende aan te dringen op het laten akteren van deze akkoorden door de vrederechter.

Na enkele maanden projectwerking werd immers vastgesteld dat bij vele partijen weerstand bestond tegen het officieel door de vrederechter laten akteren van akkoorden die werden bereikt in het kantoor van de stafmedewerker. In de beginfase van het project werden zelfs zo weinig akkoorden geakteerd dat de vrees ontstond dat het kantoor van de stafmedewerker een soort mini-vrederegerecht zou worden. Op verzoek van de vrederechter werd dan ook door de stafmedewerker meer bij partijen aangedrongen om een bereikt akkoord aan de vrederechter voor te leggen.

Cbc. De actief-informatieve rol van de vrederechter

38. Zoals reeds werd vermeld (nr. 16), werd de adviesverlenende taak van de stafmedewerkers te Deinze gecom-

pleteerd door de benadrukking van de actief-informatieve rol van de vrederechter tijdens de procedure. De Vrederechter van Deinze verklaarde zich namelijk bereid om systematisch aan de niet vertegenwoordigde partij informatie te verstrekken over de benodigde bewijsmiddelen en in het algemeen over wat die partij diende te doen ter behartiging van haar belangen.

39. Dit actief optreden van de vrederechter ten aanzien van niet vertegenwoordigde partijen was ten volle verenigbaar met het *dispositief principe*. Dit principe schrijft enkel voor dat de rechter zich in zijn of haar uitspraak dient te houden aan en binnen de vordering zoals geformuleerd door partijen: hij of zij vermag enkel toe te kennen of af te wijzen wat door partijen gevorderd is. Door de taak op zich te nemen partijen in te lichten over wat zij dienen te doen ter behartiging van hun belangen, deed de Vrederechter van Deinze dan ook in niets afbreuk aan het dispositief principe. Partijen bleven immers vrij al dan niet op de eventuele suggesties van de vrederechter in te gaan.

40. De informatieve taak van de Vrederechter van Deinze raakte evenmin aan het *beginsel van de onpartijdigheid van de rechter*.

Dit beginsel heeft twee aspecten: een eerste aspect heeft betrekking op de daadwerkelijke onpartijdigheid van de rechter, een tweede aspect refereert naar de indruk van (on)partijdigheid die de rechter eventueel wekt bij partijen.

Wat de daadwerkelijke onpartijdigheid van de rechter betreft, kan maar moeilijk volgehouden worden dat een informatieve opdracht die onpartijdigheid in het gedrag kan brengen. Het feit dat de rechter de partijen van informatie voorziet over wat in de procedure kan of zal gebeuren, zal niets veranderen aan de per definitie neutrale houding die hij of zij ten aanzien van de stellingen van partijen inneemt.

De eventuele indruk van partijdigheid waartoe de informatietaak van de rechter aanleiding zou kunnen geven, verdient wat meer aandacht. De ervaringen opgedaan in Deinze hebben namelijk uitgewezen dat het gevaar van partijdigheidsindrukken niet volledig denkbeeldig is. Hoewel dit strict juridisch niet noodzakelijk is, verdient het dan ook aanbeveling de informatiemogelijkheid van de rechter expliciet in een wettelijke bepaling vast te leggen. Bij de aanvang van de procedure zou de rechter dan partijen op het bestaan van deze wettelijke bepaling kunnen wijzen.

41. Ook in Deinze bleef de *uiteindelijke grens* van de aan de vrederechter opgedragen informatietaak echter de *procesrechtelijke amenderingsregeling* zoals neergelegd in de artikelen 807 en 808 van het Gerechtelijk Wetboek.

Artikel 807 bepaalt dat een vordering die voor de rechter aanhangig is, uitgebreid of gewijzigd kan worden, indien de nieuwe, op tegenspraak genomen conclusies berusten op een feit of akte in de dagvaarding aangevoerd, zelfs indien hun juridische omschrijving verschillend is.

Artikel 808 bevat een correctie op de in het voorgaande artikel neergelegde regel en bepaalt dat in elke stand van het geding, zelfs bij verstek, de partijen de interessen, rentetermijnen, huurgelden en elk toebehoren sedert de instelling van de vordering verschuldigd of vervallen, kunnen vorderen en zelfs de later bewezen verhogingen of schadevergoedingen, onverminderd de geldsommen bij schuldvergelijking verschuldigd.

Het is duidelijk dat een amenderingsverbod de grens af-

bakent van de informatietaak van de rechter. Een dergelijk amenderingsverbod betekent immers dat het voor de rechter geen zin heeft partijen attent te maken op rechtsfeiten die niet in de gedinginleidende akte zijn aangevoerd. Zelfs indien gedurende de procedure zou blijken dat partijen of één van hen nagelaten hebben een voor de zaak belangrijk rechtsfeit in de gedinginleidende akte te vermelden, mag de rechter met een dergelijk rechtsfeit in zijn of haar beslissing geen rekening houden...

D. Deinze en de psychologische rechtstoegangdrempel

42. Teneinde ook de psychologische rechtstoegangdrempel in het project te Deinze weg te werken, werd beslist het project te omringen met een uitgebreide informatie- en publiciteitscampagne.

43. Een *projectbrochure* bevatte praktische inlichtingen over de plaats waar de stafmedewerkers te bereiken waren, hun kantooruren, de bedoeling van het project, de bevoegdheid van de vrederechter en de stafmedewerkers, als ook een aantal voorbeelden van geschillen die via het project konden worden opgelost.

Deze brochure werd naar alle inwoners van het kanton Deinze opgestuurd. Zij was tevens gratis verkrijgbaar in een aantal banken, gemeentediensten en ziekenfondskantoren.

44. De tekst van de brochure, alsook alle latere mededelingen betreffende het project, werden gepubliceerd in de *lokale streekkrant* die gratis aan alle inwoners van Deinze wordt bezorgd. Artikels over het project verschenen eveneens in een aantal *ationale kranten*. Verder verzorgden stafmedewerkers en projectleiding *interviews* op radio en televisie, gaven zij *voordrachten*, en werd een *poster* over het project verspreid.

45. Belangrijk is daarbij dat de informatie- en publiciteitscampagne over de gehele werkingsduur van het project werd gespreid. De projectorganisatoren waren er zich immers van bewust dat een eenmalige campagne die niet door herhalingscampagnes wordt gesteund, weinig resultaat oplevert en al te vlug door de doelgroep wordt vergeten.

E. Statistische resultaten

Ea. Algemeen

46. In het kader van de verzameling van statistische gegevens werden de gebruikers van het project opgesplitst in, enerzijds, de initiële rechtzoekenden en, anderzijds, de tegenpartijen.

Initiële rechtzoekenden waren diegenen die het initiatief namen om de stafmedewerker in zijn kantoor te komen opzoeken.

Tegenpartijen waren zij die door de stafmedewerker op een samenkomst met hemzelf en een initiële rechtzoekende in zijn kantoor werden uitgenodigd.

47. Tijdens de twee jaar werkingsduur van het project

deden in totaal 701 initiële rechtzoekenden een beroep op de stafmedewerkers²⁵.

In 279 gevallen werd de tegenpartij op een samenkomst in het kantoor van de stafmedewerker uitgenodigd en werd een dossier aangelegd.

In 422 (= 701 - 279) gevallen werd bijgevolg geen dossier aangelegd en werd de (eventuele) tegenpartij niet uitgenodigd.

48. De criteria op basis waarvan werd besloten geen dossier aan te leggen en de (eventuele) tegenpartij niet uit te nodigen, kunnen als volgt worden samengevat:

- a. een manifest gebrek aan materiële bevoegdheid van de vrederechter, bijvoorbeeld wanneer de waarde van de vordering 50.000 frank ver te boven ging, of in arbeidsrechtelijke aangelegenheden;
- b. het vallen van het geschil buiten de eigenlijke projectwerking (zie voetnoot 16);
- c. een manifest gebrek aan territoriale bevoegdheid van de vrederechter;
- d. het niet bestaan van een geschil; het project werd namelijk regelmatig bezocht door mensen die over de sociale wanoestand waarvan zij het slachtoffer waren, kwamen klagen, zonder daarom in een concrete conflictsituatie verwickeld te zijn;
- e. de minuscule of ridicule aard van het geschil, bijvoorbeeld wanneer de waarde van de vordering minder dan 100 frank bedroeg; zo werd ook niet ingegaan op het bezoek van een vrouw die via het project wenste te reageren tegen het feit dat zij, wanneer zij in een bepaalde kamer van haar huis plaatsnam en in een bepaalde kamer van de overbuur binnenkeek, geconfronteerd werd met een aan de muur opgehangen pentekening van een halfnaakte vrouw;
- f. de wens van de initiële rechtzoekende niet persoonlijk geconfronteerd te worden met de tegenpartij;
- g. het feit dat het geschil reeds hangende was bij een rechtsinstantie;
- h. het feit dat de initiële rechtzoekende reeds een advocaat had ingeschakeld.

Eb. Het succes van de door de stafmedewerker georganiseerde samenkomsten

49. Zoals reeds vermeld, werd in 279 gevallen (100%) een dossier aangelegd en werd de tegenpartij op een samenkomst in het kantoor van de stafmedewerker uitgenodigd.

35 tegenpartijen (12,5%) verschenen niet op deze eerste samenkomst. Alle initiële rechtzoekenden waren daarentegen aanwezig.

De 35 tegenpartijen die niet op de eerste samenkomst verschenen, bleven ook op de tweede samenkomst afwezig.

50. Van de 35 initiële rechtzoekenden die aldus in de kou bleven staan,

- a. gaven 18 personen hun vordering op,
- b. leidden 15 personen een verzoekschriftprocedure op basis van artikel 1344bis van het Gerechdelijk Wetboek in,
- c. en leidden 2 personen een summiere rechtspleging in om betaling te bevelen.

²⁵ Het totaal aantal bij het Vrederecht te Deinze ingeleide zaken in de periode van 1 januari 1984 tot 31 december 1985 bedroeg 2.467.

*Ec. De gebruikers van het project**Eca. Rechtspersonen en natuurlijke personen*

51. Tabel 1

	initiële rechtzoekenden	tegenpartijen
natuurlijke per- sonen	99,7% (699 personen)	78,8% (220 personen)
rechtspersonen	0,3% (2 rechtspersonen)	21,2% (59 rechtspersonen)
	100% (701 personen)	100% (279 personen)

52. Onder de initiële rechtzoekenden waren dus uiterst weinig rechtspersonen (0,3%). De rechtspersonen waren daarentegen wel goed vertegenwoordigd bij de tegenpartijen (21,2%).

De geschillen waarbij een rechtspersoon als tegenpartij betrokken was, waren praktisch uitsluitend huur- en consumentengeschillen. De rechtspersonen waren in de betreffen- de gevallen respectievelijk vastgoedkantoren en distributie- bedrijven.

Ecb. Geslacht van de natuurlijke personen

53. Tabel 2.

	initiële rechtzoekenden	tegenpartijen
vrouwen	48,2% (337 personen)	16,4% (36 personen)
mannen	51,8% (362 personen)	83,6% (184 personen)
	100% (699 personen)	100% (220 personen)

54. Bij de initiële rechtzoekenden waren beide geslachten dus vrij evenredig vertegenwoordigd. De tegenpartijen daarentegen waren overwegend mannen.

Ecc. Leeftijd van de natuurlijke personen

55. Tabel 3.

	initiële rechtzoekenden	tegenpartijen
– 20 jaar	5,4% (38 personen)	0,9% (2 personen)
20-30 jaar	10,3% (72 personen)	4,5% (10 personen)
30-40 jaar	18,0% (126 personen)	21,8% (48 personen)
40-50 jaar	16,9% (118 personen)	33,6% (74 personen)
50-60 jaar	28,2% (197 personen)	30,9% (68 personen)
+ 60 jaar	21,2% (148 personen)	8,2% (18 personen)
	100% (699 personen)	100% (220 personen)

56. Het zwaartepunt bij de initiële rechtzoekenden lag dus in de leeftijdsgroep tussen 50 en 60 jaar. Bij de tegen- partijen was de leeftijdsgroep tussen 40 en 50 jaar het best vertegenwoordigd.

Ecd. Beroep van de natuurlijke personen

57. Tabel 4.

	initiële rechtzoekenden	tegenpartijen
landbouwers	16,0% (112 personen)	9,1% (20 personen)
thuiswerkende vrouwen	10,7% (75 personen)	2,7% (6 personen)
arbeiders	18,3% (128 personen)	15,4% (34 personen)
zelfstandigen	6,9% (48 personen)	26,4% (58 personen)
bedienden	11,0% (77 personen)	–
kaders en zaak- voerders	2,0% (14 personen)	–
vrije beroepen	1,6% (11 personen)	3,6% (8 personen)
werklozen	6,4% (45 personen)	36,4% (80 personen)
gepensioneer- den	27,0% (189 personen)	6,4% (14 personen)
	100% (699 personen)	100% (220 personen)

58. Bij de initiële rechtzoekenden waren dus vooral de gepensioneerden goed vertegenwoordigd. Uitschieter bij de tegenpartijen is de groep van de werklozen.

Ed. Aard van de projectgeschillen

59. Tabel 5.

	aantal geschillen	
huur	27,6%	(77 geschillen)
landpacht	17,6%	(49 geschillen)
consumentenprobleem (26)	21,1%	(59 geschillen)
burenhinder	11,8%	(33 geschillen)
lening	6,8%	(19 geschillen)
recht van uitweg	6,1%	(17 geschillen)
andere erfdiensbaarheden	5,7%	(16 geschillen)
wisselbrief	0,4%	(1 geschil)
afstand beplanting	0,4%	(1 geschil)
gemene muur	2,5%	(7 geschillen)
	100%	(279 geschillen)

Ee. Aangewende procedures

60. Tabel 6.

	aantal geschillen	
vrijwillige verschijning	17,2%	(48 geschillen)
vrijwillige verschijning met akkoordvonnis	1,8%	(5 geschillen)
minnelijke schikkingsprocedure	4,3%	(12 geschillen)
verzoekschrift art. 1344bis Ger. W.	5,4%	(15 geschillen)
informele akkoorden bij de stafmedewerker	41,2%	(115 geschillen)
arbitrage	0,4%	(1 geschil)
bindende derdenbeslissing	0,0%	(0 geschillen)
summiere rechtspleging volledig	0,7%	(2 geschillen)
summiere rechtspleging opgelost na aangetekende brief	6,4%	(18 geschillen)
onopgeloste geschillen (het geschil werd niet voor de vrederechter gebracht en er werd ook geen informeel akkoord bereikt)	22,6%	(63 geschillen)
	100%	(279 geschillen)

²⁶ Voor statistische doeleinden werd een consumentengeschil gedefinieerd als een geschil: a. dat betrekking heeft op een rechtsverhouding, b. tussen enerzijds een consument, d.i. een privaat persoon die goederen of diensten verwerft of aanwendt voor overwegend privaat gebruik, c. en anderzijds een professioneel handelend in het kader van zijn of haar beroepswerkzaamheid, d. terwijl het voorwerp van gemelde rechtsverhouding een roerend, lichamenlijk goed, een onroerend, lichamenlijk goed, of een dienst is.

61. In 45 van de 63 «onopgeloste geschillen» ontmoetten de partijen elkaar in het kantoor van de stafmedewerker zonder een akkoord te bereiken, noch over de te volgen procedure, noch over de grond van de zaak.

In de overige 18 «onopgeloste geschillen» zagen de initiële rechtzoekenden van hun vordering af nadat de tegenpartij geweigerd had in te gaan op de uitnodiging van de stafmedewerker tot een samenkomst in zijn kantoor.

62. Het geschil dat onderworpen werd aan arbitrage, betrof een garagehouder en zijn klant die weigerde een factuur te betalen. Nadat de mogelijkheid van arbitrage werd gesuggereerd door de stafmedewerker, stelden de partijen de vrederechter als enige arbiter aan.

Ef. Behandelingsduur van de projectgeschillen

63. De gemiddelde behandelingsduur van geschillen waarin informele akkoorden tot stand kwamen in het kantoor van de stafmedewerker bedroeg twee tot drie weken.

Geschillen die bij de vrederechter aanhangig werden gemaakt, werden in de regel afgehandeld binnen een periode van vier tot zes weken.

64. Een langere behandelingsduur was veelal te wijten aan het optreden van advocaten. Een bepaalde arbeidscultuur leek er hen van te weerhouden de in het project gehanteerde versnelde werkwijze in hun agenda te integreren. Waar een advocaat optrad, was de eerste samenkomst bij de stafmedewerker zeer moeilijk op korte termijn te organiseren. Daarenboven werd meestal om een uitstel gevraagd. Een bijkomende vertragsfactor was het feit dat de advocaat eerst met zijn of haar cliënt diende te overleggen alvorens een bij de stafmedewerker geformuleerd schikkingsvoorstel te kunnen bespreken of ondertekenen.

De langste afhandelingsperiodes kwamen evenwel voor in geschillen waarin een deskundige werd aangesteld.

Eg. Tussenkoms van advocaten in de projectgeschillen

65. Zoals boven (nr. 48) reeds werd vermeld, werd geen dossier aangelegd en werd de tegenpartij niet uitgenodigd in de gevallen waarin de initiële rechtzoekende reeds een advocaat had ingeschakeld. Deze geschillen vielen dus buiten de projectwerking.

66. Van de 279 tegenpartijen (100%) werden 12 personen (4,3%) door een advocaat vertegenwoordigd.

Onder de 12 zaken waarin een advocaat voor de tegenpartij optrad, waren 7 huurgeschillen, 2 consumentengeschillen, 1 geschil over een wisselbrief, 1 geschil over een recht van uitweg en 1 geschil over burenhinder.

Eh. Efficiëntie van de gebruikte publiciteitsmiddelen

67. Aan de 701 initiële rechtzoekenden werd gevraagd hoe zij kennis hadden gekregen van het project. De resultaten van deze enquête zijn in onderstaande tabel vervat.

Tabel 7.

	aantal personen
streekkrant	33,2% (233 personen)
brochure	8,2% (58 personen)
mondelinge aanbeveling	29,2% (205 personen)
nationale krant	14,6% (103 personen)
griffier	12,1% (85 personen)
poster	2,4% (17 personen)
	100% (701 personen)

68. De meest efficiënte publiciteitsmiddelen waren dus duidelijk de streekkrant en het mondelinge aanbevelingscircuit.

Ei. Voorbeelden van consumentengeschillen

69. De volgende nummers bevatten een omschrijving van een aantal consumentengeschillen waarin op het project een beroep werd gedaan. Een dergelijke omschrijving geeft een idee van de concrete projectwerking en de mogelijkheden waarover de stafmedewerker in de praktijk beschikte om tot een oplossing van de hem voorgelegde geschillen bij te dragen.

70. *Eerste voorbeeld.* De stafmedewerker kreeg het bezoek van een rechtzoekende die een huishuur had overgenomen.

De rechtzoekende was het slachtoffer geworden van het afsluiten van de elektriciteit, ondanks het feit dat hij steeds zijn elektriciteitsrekening had betaald. Het was immers de overdrager van de huishuur die nog een schuld had ten aanzien van de elektriciteitsmaatschappij. Deze laatste was evenwel niet op de hoogte gebracht van de huishuuroverdracht.

Partijen bereikten bij de stafmedewerker een *informeel akkoord*, waarbij de elektriciteit onmiddellijk weer werd geleverd.

71. *Tweede voorbeeld.* In opdracht van de eigenaar herstellde een loodgieter een lekkende dakgoot. De herstelling was evenwel onvakkundig uitgevoerd zodat de dakgoot na enige tijd opnieuw begon te lekken. De loodgieter weigerde op zijn kosten een tweede herstelling uit te voeren. De eigenaar contacteerde de stafmedewerker.

Na lang onderhandelen werd uiteindelijk een *informeel akkoord* bereikt waarbij de loodgieter zich ertoe verbond om kosteloos een beschermende laag op de dakgoot aan te brengen.

72. *Derde voorbeeld.* Een rechtzoekende liet via zijn bankinstelling een bedrag overschrijven ter voorafbetaling van zijn belastingen. Na enkele dagen bleek de overschrijving te laat te zijn gebeurd, met als gevolg dat de rechtzoekende niet meer kon genieten van het voordeel verbonden aan voorafbetalingen.

Bij zijn bezoek aan de stafmedewerker stelde de rechtzoekende dat de fout voor de laattijdige overschrijving bij de bank lag. Hij meende recht te hebben op vergoeding door de bank van het geleden financiële nadeel.

Toen de bank kon bewijzen dat de oorzaak van de late overschrijving bij de rechtzoekende zelf lag, doordat deze

zijn overschrijvingsformulier te laat had afgegeven, zag de rechtzoekende op aanraden van de stafmedewerker van het inleiden van een procedure af.

73. *Vierde voorbeeld.* Een aannemer had herstellingswerken uitgevoerd aan de balustrade van een woning. Ondanks het feit dat de herstelling vakkundig was uitgevoerd, liet de eigenaar na de factuur te betalen.

De aannemer legde zijn probleem voor aan de stafmedewerker.

Door de tussenkomst van de stafmedewerker verklaarde de opdrachtgever zich uiteindelijk toch bereid om de factuur te betalen.

74. *Vijfde voorbeeld.* De stafmedewerker kreeg het bezoek van een minderjarige rechtzoekende die een computer had aangekocht. Pas na de aankoop was gebleken dat de computer niet bruikbaar was zonder een uiterst dure terminal.

Na tussenkomst van de stafmedewerker werd een *informeel akkoord* bereikt waarbij de aankoopsom aan de rechtzoekende werd teruggestort tegen teruggave van de computer.

75. *Zesde voorbeeld.* Een verzekeringsmaatschappij stuurde haar verzekerde een aanmaning tot betaling van achterstallige premies. De verzekerde weigerde deze premies te betalen omdat hij naar eigen zeggen het verzekeringscontract had opgezegd. Bovendien was hij de mening toegedaan dat een gedeelte van de gevorderde premies betrekking had op een risicodekking die hij nooit had aangevraagd.

De stafmedewerker kreeg bezoek van de verzekerde.

In het kantoor van de stafmedewerker kwamen partijen overeen om hun geschil door middel van *vrijwillige verschijning* aan de vrederechter voor te leggen.

In zijn vonnis was de vrederechter van oordeel dat de verzekerde inderdaad nooit in een additionele risicodekking had toegestemd. De overige achterstallige premies diende de verzekerde echter te betalen.

Tegen dit vonnis werd geen hoger beroep ingesteld.

76. *Zevende voorbeeld.* Na een voorontwerp te hebben gemaakt, stuurde een architect aan een eigenaar een ereloonnota. De eigenaar meende dat hij geen ereloon verschuldigd was omdat hij geen opdracht tot het tekenen van enig plan zou hebben gegeven.

De eigenaar deed een beroep op de stafmedewerker.

Na tussenkomst van de stafmedewerker kwamen partijen overeen om hun geschil door *vrijwillige verschijning* bij de vrederechter aanhangig te maken.

De vrederechter volgde in zijn vonnis de stelling van de eigenaar.

De architect heeft tegen het vonnis van de vrederechter hoger beroep aangetekend.

77. *Achtste voorbeeld.* De stafmedewerker kreeg bezoek van een rechtzoekende die 13 binnendeuren had besteld voor de som van 84.000 frank. Bij de ondertekening van de bestelbon had de rechtzoekende een voorschot van 28.000 frank betaald. De verkoper liet evenwel na de deuren te leveren. De rechtzoekende wenste dan ook het door hem betaalde voorschot terug te vorderen.

De verkoper weigerde echter in te gaan op de uitnodigingen van de stafmedewerker.

De rechtzoekende kreeg uiteindelijk toch zijn voorschot terug na het voeren van een *summiere rechtspleging* om

betaling te bevelen.

78. *Negende voorbeeld* (zie ook nr. 62). Een garagehouder had herstellingen uitgevoerd aan een wagen. Zijn factuur bevatte onder meer een post voor herstel van de remmen.

De stafmedewerker kreeg bezoek van de eigenaar van de wagen, die stelde dat de remmen onvakkundig waren hersteld.

In het kantoor van de stafmedewerker kwamen partijen overeen om hun geschil aan een arbiter voor te leggen. In onderling overleg stelden zij de vrederechter als arbiter aan.

De arbiter kwam tot het besluit dat de garagehouder geen recht had op vergoeding voor werk aan de remmen. Aan de eigenaar van de wagen werd overigens schadevergoeding toegekend.

79. *Tiende voorbeeld*. Een landbouwer deed een beroep op de stafmedewerker nadat hij bij een veehandelaar een kalfvaars gekocht had die slechts uit drie i.p.v. vier tepels melk bleek te geven.

Op de samenkomst in het kantoor van de stafmedewerker was de veehandelaar vertegenwoordigd door een advocaat die iedere medewerking weigerde.

In dit geschil *kon geen oplossing worden bereikt*.

80. *Elfde voorbeeld*. Een garagehouder had beloofd een wagen te herstellen voor een bepaald bedrag. Het gefactureerde bedrag lag evenwel 80% hoger dan het mondeling overeengekomen bedrag, waarop de eigenaar van de wagen weigerde de factuur te betalen.

De eigenaar van de wagen nam contact op met de stafmedewerker.

Alle pogingen van de stafmedewerker ten spijt *kon geen oplossing worden bereikt* omdat de garagehouder alle medewerking weigerde.

De stafmedewerker heeft de eigenaar van de wagen aangeraden een advocaat te raadplegen.

81. *Twaalfde en laatste voorbeeld*. De stafmedewerker kreeg bezoek van een rechtzoekende die een in laatste aanleg gewezen verstekvonnis voorlegt. De termijn van verzet was reeds verstreken.

Pogingen van de stafmedewerker om alsnog tot een vergelijk met de schuldeiser te komen, haalden niets uit.

De stafmedewerker kon de rechtzoekende enkel aanraden het verschuldigde bedrag te betalen.

F. Conclusies

82. De conclusies uit twee jaar projectwerking te Deinze zijn viererlei. In de eerste plaats is gebleken dat er wel degelijk behoefte bestaat aan een toegankelijke structuur voor de oplossing van kleine geschillen in het algemeen, en (kleine) consumentengeschillen in het bijzonder (Fa). Een tweede conclusie betreft de verkiesbaarheid van een judiciële boven een extrajudiciële structuur (Fb). Een derde conclusie heeft betrekking op de noodzaak van een veralgemeende verzoekschriftprocedure (Fc). Een vierde en laatste conclusie betreft de wenselijkheid van veralgemening van de functie van de stafmedewerker (Fd).

Fa. Behoeft aan een toegankelijke geschiloplossingsstructuur

83. Ondanks de korte duur en de beperkte territoriale

reikwijdte van het project hebben honderden rechtzoekenden er een beroep op gedaan²⁷. In tegenstelling tot wat gebleken is in menig Amerikaans *small claims court*²⁸, bestond de meerderheid van deze rechtzoekenden geenszins uit schuldeisers die op inning van een schuld uit waren. Wat de consumentengeschillen betreft, waren het voornamelijk de consumenten die het initiatief namen tot het voorleggen van een probleem aan de stafmedewerker. Er bestaat dus wel degelijk behoefte aan een toegankelijke structuur voor de oplossing van kleine (consumenten)geschillen.

84. Bemoedigend was overigens de vaststelling dat het project erin geslaagd is de sociaal-economisch zwakkere bevolkingsgroepen te bereiken. De statistische gegevens over het beroep van de projectgebruikers (zie nr. 57) spreken klare taal: onder de initiële rechtzoekenden waren 6,4% werklozen, 18,3% arbeiders, en 27,0% gepensioneerden.

Fb. Verkiesbaarheid van een rechtbankstructuur

85. Ook de statistische gegevens over het gebruik dat werd gemaakt van de extrajudiciële procesrechtelijke opties van het project (zie nr. 60) spreken voor zichzelf: op een totaal van 279 projectgeschillen werd 1 enkel geschil aan een scheidsrechter voorgelegd (zie nrs. 62 en 78). *Geen enkel* geschil werd aan een bindende derdenbeslissing onderworpen.

86. Het manifeste gebrek aan succes van de extrajudiciële projectopties had te maken met het feit dat de meeste rechtzoekenden — zelfs na uitgebreide informatie door de stafmedewerker — de exacte betekenis en draagwijdte van arbitrage en bindende derdenbeslissing niet begrepen. Ook het verschil tussen deze rechtsfiguren en rechtbankadjudicatie bleef voor velen een raadsel. Diegenen die bij een vorige gelegenheid ontmoet waren door de complexiteit van de rechtbankprocedure, werden nog moedelozer toen de stafmedewerker poogde uit te leggen dat arbitrage en bindende derdenbeslissing «parallele circuits» zijn waarop specifieke procesrechtelijke regels van toepassing zijn. De meerderheid van diegenen die de technische details van arbitrage en bindende derdenbeslissing wél begrepen, weigerden bovendien op deze rechtsfiguren een beroep te doen omdat zij oordeelden dat de mogelijke voordelen van snelheid en informaliteit niet opwogen tegen de potentiële uitvoeringsproblemen verbonden aan arbitrale en bindende derdenbeslissingen. In een aantal gevallen ten slotte werden arbitrage en bindende derdenbeslissing a priori uitgesloten omdat de tegenpartij alle medewerking aan het project weigerde.

²⁷ Het succes van het project te Deinze staat in schril contrast met de wat povere resultaten die in Dundee, Schotland, werden geboekt. Het testproject van Dundee (1979-1981) werd — zoals dat van Deinze — door de E.E.G. gefinancierd. In 1985 resulteerde het in wetgevende hervormingen in Schotland. Zie o.a. SCOTTISH COURTS ADMINISTRATION, *Small Claims Procedure in the Sheriff Court, Detailed Proposals, Consultation Paper*, March 1987.

²⁸ Voor de negatieve ervaringen van de Amerikaanse *small claims courts*, zie onder meer Eric, H. STEELE, «The Historical Context of Small Claims Courts», (1981), *American Bar Foundation Research Journal*, 293, alsook John RUHNKA en Steven WELLS, *Small Claims Courts, a National Examination*, (1978).

Fc. Veralgemeining van de verzoekschriftprocedure voor de vrederechter

87. Een derde conclusie uit de resultaten van het project te Deinze heeft betrekking op de dringende behoefte aan een veralgemeende verzoekschriftprocedure voor het vrederecht. De geringe geldwaarde van vele vrederechtgeschillen rechtvaardigt doorgaans de kosten van een dagvaarding niet. Het project te Deinze van zijn kant heeft uitgewezen dat ook de «slapende» procedures uit het Gerechtelijk Wetboek geen oplossing bieden indien de tegenpartij van slechte wil is.

88. Het is immers frappant dat in niet minder dan 41,2% van de projectgeschillen te Deinze een informeel akkoord over de grond van de zaak tot stand kwam in het kantoor van de stafmedewerker. Nog eens 22,6% van de projectgeschillen bleef onopgelost.

Een verklaring van beide percentages ligt wellicht in het feit dat het project niet over een goedkope en informele gedinginleidingsmethode beschikte wanneer partijen geen overeenkomst konden bereiken over het gebruik van een «slapende» procedure uit het Gerechtelijk Wetboek. Heel wat initiële rechtzoekenden beseften allicht dat het doen van toegevingen met het oog op het bereiken van een informeel akkoord over de grond van de zaak het enige middel was om alsnog een gedeelte van hun vordering waar te maken.

Fd. Veralgemeining van de functie van de stafmedewerker

89. Het lijkt niet de minste twijfel dat het succes van het project te Deinze in belangrijke mate te danken is aan de voor de gelegenheid in het Vrederecht van Deinze geïnstalleerde stafmedewerkers. Zij vormden immers de rechtstoeegangbrug tussen rechtzoekenden en vrederechter.

90. De vraag rijst dan ook op welke manier de functie van de stafmedewerker in het Belgisch procesrechtelijk kader kan worden geïntegreerd.

Hieronder worden een drietal integratieschema's beschreven die de veralgemeining van de functie van de stafmedewerker mogelijk zouden maken. In de drie schema's is de stafmedewerker een jurist.

Fda. De advocaat als stafmedewerker

91. In dit eerste schema worden de functies van de stafmedewerker toevertrouwd aan advocaten-stagiairs aangewezen door de stafhouder na advies van de vrederechter van het betrokken kanton.

De functie van stafmedewerker zou aldus kunnen worden ingepast in artikel 455 van het Gerechtelijk Wetboek, waarin voorgeschreven wordt dat de Raad van de Orde een bureau van consultatie en verdediging samenstelt volgens de modaliteiten die hij zelf bepaalt. In het kader van deze prerogatieven zou de Raad van de Orde de functie van stafmedewerker in elk arrondissement kunnen institutionaliseren en daarvoor de financiering uittrekken met toepassing van artikel 455bis van het Gerechtelijk Wetboek.

Fdb. Schepping van een nieuw kader

92. Hoewel de schepping van een kader van stafmede-

werkers wellicht de ideale oplossing is, is hiervoor evenwel een optreden van de wetgever vereist.

De stafmedewerker zou in dit tweede schema benoemd worden door de Koning en zijn of haar functies uitoefenen in alle vrederechten van een arrondissement. Voor de grotere arrondissementen zoals Brussel, Luik, Gent, Antwerpen en Charleroi zouden meerdere stafmedewerkers kunnen worden aangesteld. De functie van stafmedewerker zou ambulant zijn, terwijl hij of zij over een secretariaat zou beschikken in de gebouwen van de rechtbank van eerste aanleg van het arrondissement waar hij of zij werkzaam is.

De benoemingsvoorwaarden zouden gekopieerd kunnen worden van die van artikel 187 van het Gerechtelijk Wetboek. Zo zou de stafmedewerker minstens dertig jaar oud moeten zijn en houder van een diploma van licentiaat in de rechten. Hij of zij zou ofwel vijf jaar baliepraktijk dienen te hebben, een gerechtelijk of notarisambt hebben vervuld, een ambt hebben uitgeoefend bij de Raad van State, of de rechtswetenschap hebben onderwezen aan een universiteit.

Bij benadering kan men stellen dat in dit tweede schema de benoeming van 32 stafmedewerkers in het vooruitzicht dient te worden gesteld. Rekening houdend met de functionerings- en secretariaatskosten verbonden aan de functie van stafmedewerker zou een jaarlijks budget van ongeveer 60 miljoen volstaan om dit schema te realiseren.

Fdc. Integratie van de functie van stafmedewerker in de griffie

93. De Europese Unie van gerechtelijke griffiers heeft ter gelegenheid van haar congres in september 1985 de intentie geformuleerd om de functie van griffier op het Europese vlak te herwaarderden teneinde de taken van de rechter enigszins te verlichten.

Hoewel de Europese Unie zich hoofdzakelijk heeft laten inspireren door het voorbeeld van de *Rechtspfleger* in de Bondsrepubliek Duitsland, dient toch te worden opgemerkt dat de voorstellen die zij heeft gedaan meteen aansluiten bij de perspectieven die destijds door de Koninklijke Commissaris voor de gerechtelijke hervorming in het vooruitzicht werden gesteld²⁹:

«Wat de functie van de griffier zelf betreft, deze moeten, in hoofdzaak onveranderd, naar letter en geest van het ontwerp meer initiatief en verantwoordelijkheid inhouden dan thans. De invoering van het dossier van de rechtspleging (art. 720), de instelling van een griffier van de rollen, de afschaffing van het ambt van pleitbezorger moeten ondermeer worden onderstreept (art. 749). Hierover wordt nog gesproken. Met het oog op de gerechtelijke hervorming is die opmerking zeer belangrijk. In principe staat de griffier de rechter bij in alle zaken».

In een derde schema zou aldus een functie van griffier-assessor kunnen worden gecreëerd. Deze griffier-assessor zou de taken van de stafmedewerker op zich nemen.

Ook de functie van griffier-assessor zou ambulant kunnen worden uitgeoefend. In dit verband wordt verwezen

²⁹ VAN REEPINGHEN, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, 1964, p. 151.

naar de suggesties die werden geformuleerd bij de voorstelling van het tweede schema (zie nr. 92).

De griffier-assessor zou houder dienen te zijn van een diploma van licentiaat in de rechten en een stage van minstens één jaar hebben vervuld in een griffie van een hof of rechtbank.

Hij of zij zou worden verbonden aan de griffie van de rechtbank van eerste aanleg van het arrondissement waar hij of zij de functie van griffier-assessor uitoefent.

Marcel STORME
Bernadette DEMEULENAERE

DE VREDERECHTER BIJ DE BEHANDELING VAN INCASSO'S EEN ONDERZOEK BIJ VIER VREDEGERECHTEN IN HET GERECHTELIJK ARRONDISSEMENT ANTWERPEN

1. Inleiding

In enkele recente studies over het vredegericht stelden wij vast dat ongeveer 70% van de ingeleide zaken handelde over contractuele aansprakelijkheid¹. Dit cijfer bleef nagenoeg constant sinds 1970. Contractuele aansprakelijkheid vormt daarmee kwantitatief de belangrijkste materie waarmee de vrederechter zich moet inlaten. Zaken over buitencontractuele aansprakelijkheid (meestal verkeersongevallen) maakten bijvoorbeeld in 1984 slechts 9% van het totaal uit, huurzaken 13% en familiezaken 5%. Dat zaken over contractuele aansprakelijkheid kwantitatief zeer talrijk zijn, wil nog niet zeggen dat ze veel tijd vergen van de vrederechter. Zo nemen de meeste incasso's vanwege hun stereotiep karakter weinig tijd van de vrederechter in beslag.

De juridische omschrijving «contractuele aansprakelijkheid» dekt een waaier van mogelijkheden. Ook de huurzaken vallen hieronder. Gezien de bijzondere problematiek die zij vormen, laten wij ze hier buiten beschouwing en zullen er aandacht aan besteden in een afzonderlijke studie.

Uit het onderzoek zal blijken dat de schuldvorderingen die aan de vrederechter voorgelegd worden, veelal voortspruiten uit onbetaalde facturen, verzekeringspremies of termijnen van afbetalingsovereenkomsten. Het valt op dat de eisers in zeer veel gevallen commerciële ondernemingen zijn, terwijl de groep van verweerders overwegend bestaat uit individuele natuurlijke personen.

In juridische termen wordt een dergelijke rechtsverhouding tussen partijen gekwalificeerd als *toetredingscontract*.

Voorbeelden hiervan zijn o.m. de koop en de lening op afbetaling, het verzekeringscontract, de overeenkomst met openbare nutsbedrijven voor de levering van elektriciteit, gas en water, de vervoerovereenkomst met openbare vervoerondernemingen, en het verzorgingscontract met verzorgingsinstellingen. Toetredingscontracten zijn in feite een bijzondere soort van standaardcontracten, die men als volgt kan definiëren: het zijn «contracten die geregeld aan een bepaalde rechtsbetrekking ten grondslag worden gelegd, waarvan de inhoud geheel of voor een belangrijk deel bestaat uit een vast samenstel van contractsbedingen dat vooraf schriftelijk is opgesteld voor een onbepaald maar groot aantal gelijksoortige gevallen, en waarin het aanvullend recht wordt gepreciseerd, aangevuld of uitgeschaald»². Het eigen kenmerk van de toetredingscontracten bestaat hierin dat het contract *eenzijdig* door een van de partijen wordt opgesteld, nl. door de economisch sterkere partij, zonder dat er door de wederpartij, nl. de toetreders of de consument, nog enige onderhandelingsmogelijkheid betreffende de contractsinhoud bestaat: de overeenkomst is voor de toetreders te nemen of te laten.

Standaard- en toetredingscontracten duiken op in talrijke domeinen van het sociaal-economisch leven en beheersen dan ook een belangrijk deel van het rechtsverkeer. Zij bieden de *ondernemingen* namelijk aanzienlijke voordelen, voornamelijk van praktische en economische aard: het hanteren van «algemene voorwaarden» of standaardbedingen (de zogenaamde «kleine lettertjes» die men vaak terugvindt op de achterkant van bestelbons en facturen) betekent een belangrijke besparing van tijd en kosten doordat de onderhandelingsfase sterk kan worden ingekort. Op juridisch vlak hebben deze standaardbedingen het voordeel dat ze de rechten en plichten van de betrokken partijen precies omschrijven en eventuele problemen reeds op voorhand regelen, wat de rechtszekerheid ten goede komt³.

* Deze paper is een verkorte versie van een basisrapport dat dezelfde titel draagt en waarin uitgebreider op de resultaten van de dossierstudie wordt ingegaan. Het basisrapport is tegen de prijs van 250 fr. te verkrijgen op het Centrum voor Rechtssociologie van de UFSIA, Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen.

¹ E. LANGERWERF en F. VAN LOON, «De rechtbanken in de jaren zeventig: een explosie van zaken?», *R.W.*, 1984-85, 374; *De burgerlijke rechtbanken: wie, wat, hoe*, Kluwer Rechtswetenschappen, 1987, 44-47.

² KRUIHOF, R., MOONS, H. en PAULUS, C., «Overzicht van rechtspraak (1965-1973). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1975, (439), 444-445, nr. 4.

³ Zie hierover BOSMANS, M., «Standaardbedingen», *T.P.R.*, 1984, 33-94.

Voor de *consument* zijn aan deze toetredingscontracten echter heel wat nadelen verbonden. Daar het contract eenzijdig wordt opgesteld, bestaat het gevaar dat de opsteller misbruik gaat maken van zijn bevoorrechte rechtspositie om voornamelijk clausules op te nemen die in zijn eigen voordeel spelen. De praktijk wijst uit dat ondernemingen gretig gebruik maken van deze mogelijkheid om van het algemene contractenrecht af te wijken. De individuele consument krijgt daardoor een nog zwakkere rechtspositie toebedeeld. Meestal gaat het hierbij om bedingen waarbij de aansprakelijkheid van de schuldenaar t.o.v. de schuldeiser wordt uitgebreid of, omgekeerd, bedingen waarbij de aansprakelijkheid van de schuldeiser t.o.v. de schuldenaar sterk wordt ingeperkt⁴. Zo bevatten de meeste toetredingscontracten vervalbedingen, exoneratiebedingen, schadebedingen, uitdrukkelijk ontbindende bedingen of vrijwaringsbedingen. Ook bevoegdheidsclausules komen geregeld voor. Hierop gaan wij nader in op de plaatsen waar deze bedingen ter sprake komen.

In deze studie stellen wij de vraag naar de rol van de vrederechter bij de behandeling van dat soort zaken. Anders dan in sommige van de ons omringende landen (Mahnverfahren in Duitsland, betalingsbevelen in Nederland) moet men in België in geval van een onbetaalde rekening als laatste hulpmiddel wel de rechtbanken inschakelen en dit via dagvaarding. Het leek ons dan ook bijzonder nuttig aan dit soort voor de vrederechten belangrijke zaken expliciet aandacht te besteden en het verschijnsel verder te doorgronden. Weliswaar bestaat in België een verkorte procedure, waarbij men via verzoekschrift een zaak kan inleiden. In de praktijk wordt deze echter nauwelijks gebruikt, met name niet voor incasso's. Dit bleek uit een steekproef die wij namen van de verzoekschriften ingeleid in 1971, 1975, 1980 en 1984 bij dezelfde vier vrederechten waar wij deze dossierstudie ondernamen.

Rechtssociologisch vervullen de rechtbanken verschillende functies naar gelang van de doeleinden van de partijen en de voorspelbaarheid van het resultaat⁵ (figuur 1).

Figuur 1: Functies van de rechtbanken

VOORSPELBAARHEID VAN HET RESULTAAT			
		Zeker	Onzeker
Procesdoel partijen	Eens	quasi-notariële functie	bemiddelende functie
	Oneens	rechtsdoorzetting	beslissingsfunctie

Bovenstaand schema is interessant, al lijkt de werkelijkheid wel iets genuanceerder. De partijen kunnen het al dan niet eens zijn om hun betwisting aan de rechter voor te

leggen. Combineert men dit gegeven met de al dan niet grote zekerheid over de uitspraak, dan krijgt men vier types van rechtspraak. Zijn de partijen het eens om hun betwisting aan de rechter voor te leggen en is deze uitspraak vrijwel zeker, dan vervult de rechter een *quasi-notariële functie*. Een mooi voorbeeld hiervan vormen echtscheidingen door wederzijdse toestemming of nog aanvragen voor de benoeming van een deskundige.

Zijn de partijen het eens, maar is het niet 100% zeker hoe de rechter zal beslissen, dan oefent hij een *bemiddelende functie* uit. De meeste activiteiten die de rechter als verzoener vervult, vallen hieronder.

Is het resultaat minder voorspelbaar en hebben de partijen tegengestelde belangen, dan komen wij bij de *beslissingsfunctie* terecht. Een typisch voorbeeld vormen verkeersongevallen. Met name als de bewijslast moeilijk is, wordt de inschakeling van een rechtbank waarschijnlijker. Is de schuld daarentegen gemakkelijk aan te wijzen (bv. botsing tegen een voorligger), dan zal men minder de rechtbank mobiliseren en zullen de verzekeringsmaatschappijen de zaak op eigen houtje trachten te beslechten. Uiteraard kan men nog met de rechtbank dreigen als stok achter de deur. De rechtbank is ook de geëigende instantie als een der partijen het been stijf houdt.

Is de «outcome» van een geding vrijwel zeker, maar hebben de partijen tegengestelde belangen, dan is de functie van de rechter er een van *rechtsdoorzetting*. Hij zorgt dat de eiser zijn recht krijgt. Hieronder ressorteren de grote meerderheid van achterstallige facturen. In de regel is het resultaat hiervan zeer voorspelbaar.

Het gaat dus bij incasso's veelal om rechtsdoorzetting, een functie van de rechtbank die wellicht haar eigen karakteristieken meedraagt (o.a. naar soort partijen, procesduur, behaalde succes, enz.).

Het is precies de bedoeling van dit artikel de kenmerken van deze — laten we ze gemakkelijheidshalve zo noemen — «incassozaken» te inventariseren en te beschrijven.

2. Methode van onderzoek

Voor de analyse selecteerden wij vier vrederechten: Antwerpen 6e kanton, Antwerpen 4e kanton, Merksem en Zandhoven.

In totaal depouilleerden wij 3.254 dossiers, nl. incassozaken uit de jaren 1971, 1975, 1980 en 1984, via een steekproef van ongeveer één op vijf.

Niet alle vrederechten behandelen evenveel incasso's. Op het totaal aantal zaken maken incasso's 80% uit in het zesde kanton en ongeveer 60% in de drie andere vrederechten. Het hoge percentage in het zesde kanton is te wijten aan het gebruik van bevoegdheidsclausules. Vele bedrijven, zelfs van buiten het gerechtelijk arrondissement Antwerpen, wijzen in die bevoegdheidsclausules de rechtbanken van Antwerpen of zelfs specifiek het vrederecht van het zesde kanton als bevoegde rechtbank aan in geval van betwisting.

Tabel 1 geeft het verloop van het aantal onderzochte incasso's weer tussen 1971 en 1984

⁴ Zie, over de algemene problematiek van aansprakelijkheidsbedingen, KRUIHOF, R., «Contractuele aansprakelijkheidsregelingen», *T.P.R.*, 1984, 233-298.

⁵ E. BLANKENBURG, *Mobilisierung vom Recht*, Internationales Institut für Management und Verwaltung, Berlin, 1980, 40.

Tabel 1: Aantal incasso's per vredege recht van 1971 tot 1984

	1971		1975		1980		1984	
	N	Index	N	Index	N	Index	N	Index
Vierde kanton	93	(100)	121	(130)	203	(218)	154	(166)
Zesde kanton	490	(100)	416	(85)	497	(101)	419	(86)
Merksem	144	(100)	136	(94)	176	(122)	171	(119)
Zandhoven	38	(100)	48	(126)	75	(197)	71	(187)
Totaal	765	(100)	721	(94)	951	(124)	815	(107)

Per saldo kent het aantal incasso's in 1984 slechts een beperkte aangroei vergeleken met 1971. Dit is voornamelijk te wijten aan de daling die zich voordoet in het zesde kanton. Belangrijk om te weten is echter dat in 1981 het zevende kanton (Wilrijk) werd afgesplitst van het zesde kanton Antwerpen. Indien men hiermee rekening zou houden, zou het totaal van 1984 ook aanzienlijk hoger liggen. Overigens neemt dit kanton meer dan de helft van de incasso's in beslag. De andere vredege rechten laten een stijging optekenen. Deze blijft relatief bekeken het meest beperkt in Merksem (19%), en is het grootst in het vierde kanton (66%) en Zandhoven (87%). De aanzienlijke stijging van 1980 in vergelijking met 1975 is voor een groot deel te wijten aan het optrekken van het bedrag ratione summae van 25.000 tot 50.000 fr.

Achtereenvolgens behandelen wij in dit artikel de voornaamste juridische knelpunten (§ 3), de aard van de zaak (§ 4), de partijen die in het geding betrokken zijn (§ 5), de procedure en de procesduur (§ 6) en het behaalde succes (§ 7). Ten slotte trekken wij enkele besluiten (§ 8) en gaan wij na of er behoefte is aan een vereenvoudigde procedure in België (§ 9).

3. Juridische knelpunten inzake toetredingscontracten

Alvorens in te gaan op de resultaten van het onderzoek, overlopen wij de meest geciteerde juridische knelpunten en de verschillende «oplossingen» die in de rechtsliteratuur worden vermeld. Een eerste heet hangijzer vormen de bevoegdheidsclausules. Een tweede moeilijkheid zijn de schadebedingen, waarbij de partijen bij voorbaat het bedrag bepalen dat de schuldenaar als forfaitaire schadevergoeding verschuldigd zal zijn ingeval hij zijn verbintenis niet, gebrekkelijk of te laat uitvoert. Een derde problematiek die aan bod komt, vormen de verzekeringscontracten. Centraal hierbij staat de vraag of sommige maatschappijen geen misbruik maken van bepaalde clausules. Zo kan de verzekeraar weigeren het risico te dekken indien de verzekeringnemer zijn premies niet betaalt, terwijl hij toch achteraf de niet betaalde premies via gerechtelijke weg kan invorderen.

3.1. Bevoegdheidsclausules⁶

Onder de algemene voorwaarden opgenomen in toetredingscontracten treft men vaak een bevoegdheidsbeding aan. Dit is een beding waarin een bepaald rechtscollege aangewezen wordt om van de gebeurlijke geschillen tussen de partijen kennis te nemen. Overeenkomstig het algemene contractenrecht — dat het principe van de wilsautonomie en de contractuele vrijheid huldigt — kunnen de partijen hun verbintenissen vrij regelen, voor zover dit geen afbreuk doet aan wat door de wet op dwingende wijze is geregeld. Inzake bevoegdheid betekent dit dat door de partijen enkel kan worden afgeweken van de regels van territoriale bevoegdheid, daar de materiële bevoegdheid de openbare orde raakt. Hierbij dient men op te merken dat ook m.b.t. de territoriale bevoegdheid bepaalde beperkingen gelden. Om flagrante misbruiken te voorkomen bepaalt de wet dat de geschillen opgesomd in de artikelen 627 tot 629 Ger. W. (regels van dwingend recht) en in de artikelen 631 tot 633 Ger. W. (regels van openbare orde) tot de exclusieve territoriale bevoegdheid van een bepaald rechtscollege behoren. Dit betekent dat o.m. verzekeringscontracten (art. 628, 10°, Ger. W.) en overeenkomsten inzake koop en *lening op afbetaling* (art. 628, 8°, Ger. W.) geen bevoegdheidsbedingen mogen bevatten, anders zijn deze van rechtswege nietig (art. 630, eerste lid, Ger. W.). De regels vervat in art. 624 Ger. W., waarin o.m. de woonplaats van de verweerder en de plaats van uitvoering van de verbintenis vermeld worden als basis voor de territoriale bevoegdheid van de rechter, zijn echter van aanvullend recht. De controle door de rechter op de ingelaste bevoegdheidsbedingen beperkt zich alsdan tot de geldige totstandkoming ervan. Meer bepaald dient de rechter na te gaan of aan het *toestemmingsvereiste* (art. 1108 B.W.) voldaan is: heeft de toetredster het beding al dan niet uitdrukkelijk of stilzwijgend aanvaard? Dit veronderstelt vanzelfsprekend voorafgaande kennisname. Vaak krijgt de toetredster immers pas kennis van de algemene voorwaarden bij ontvangst van de factuur of de leveringsbon, die eenzijdig en na de overeenkomst is opgesteld. In de recente rechtspraak en rechtsleer formuleert men het *kennisvereiste* doorgaans scherper en voegt men eraan toe dat de algemene voorwaarden tijdig en in extenso aan de medecontractant ter kennis moeten worden gebracht. Ze moeten bovendien voorkomen op een opvallende plaats, in duidelijk leesbare letters, in begrijpelijke bewoordingen en in een taal die de wederpartij geacht mag worden te kennen⁷. Een tekst opgesteld in onooglijk kleine lettertjes of gedrukt op de achterzijde van de bestelbon of de factuur, zonder verwijzing ernaar op de voorzijde, voldoet hieraan niet. Wanneer de algemene voorwaarden niet

⁶ Zie hierover LAENENS, J., *De bevoegdheidsovereenkomsten naar Belgisch recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 249 p.; LAENENS, J., «Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardcontracten», in *Actori incumbit probatio*, Antwerpen, Kluwer, 1975, 119-131; LAENENS, J., «De territoriale bevoegdheid van de vrederechter», in *Taak en bevoegdheid van de vrederechter*, Brussel, Ced Samsom, 1979, 209-246; LAENENS, J., «Overzicht van rechtspraak (1970-78). De bevoegdheid», *T.P.R.*, 1979, (247), 262-265.

⁷ KRUIJTHOF, R., MOONS, H. en PAULUS, C., o.c., *T.P.R.*, 1975, (439), 460.

in het contract zelf zijn opgenomen, dient er minstens naar verwezen te worden. Het bevoegdheidsbeding kan slechts aan de toetreders worden tegengeworpen, wanneer bewezen is dat de draagwijdte van dit beding begrepen werd⁸. Loutere kennisname van het beding houdt nog geen *aanvaarding* in. Zowel uitdrukkelijke als stilzwijgende aanvaarding is mogelijk, hoewel de rechtspraak t.a.v. niet-kooplieden strenger is. Vereist wordt dat in de gegeven omstandigheden het stilzwijgen niet anders kan worden uitgelegd dan in de zin van een toestemming⁹.

Daar de contractuele vrijheid en de toestemming inzake toetredingscontracten als een fictie beschouwd wordt, dient de rechter de toetreders te beschermen tegen willekeurige en onrechtvaardige bedingen. Naast een strikte toepassing van het toestemmingsvereiste, kan de rechter ook gebruik maken van de *interpretatieregels* van het algemeen verbintenissenrecht. Hij moet trachten de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen te achterhalen (art. 1156 B.W.). In geval van twijfel moet hij de overeenkomst uitleggen ten nadele van wie bedongen heeft en ten voordele van wie zich verbonden heeft, d.i. de toetredende partij (art. 1162 B.W.). Hij moet ingrijpen telkens als een der partijen misbruik maakt van de zwakheid, de nood, de onwetendheid of de onervarenheid van de andere om haar onrechtmatig uit te buiten. Wanneer de rechter vaststelt dat de opsteller van het toetredingscontract gespeculeerd heeft op en misbruik gemaakt heeft van het feit dat zijn medecontractant de kleine lettertjes toch niet leest of de draagwijdte ervan niet begrijpt, dan kan hij een beroep doen op zijn *marginaal toetsingsrecht*. Dit houdt in dat hij de opsteller het recht ontnemt om zich te beroepen op het bevoegdheidsbeding in kwestie. Deze bevoegdheid, die steunt op de theorie van de gekwalificeerde benadeling en op het principe van de goede trouw (art. 1134, derde lid, B.W.), wordt in de rechtspraak en de rechtsleer echter niet algemeen aanvaard. Verschillende auteurs pleiten dan ook voor een wettelijk optreden ter zake¹⁰.

3.2. Schadebedingen¹¹

Een schadebeding is een beding waarbij de partijen bij voorbaat het bedrag bepalen dat de schuldenaar als forfaitaire schadevergoeding verschuldigd zal zijn in het geval hij zijn verbintenis niet, gebrekkig of te laat uitvoert. Ten einde bewijsmoeilijkheden over de schade bij wanprestatie van de schuldenaar te vermijden, wordt het bedrag van de schadevergoeding forfaitair en ex ante vastgelegd, meestal in de

vorm van een verhogingsbeding: in geval van niet-betaling op de vervaldag wordt het bedrag vermeld op de factuur automatisch en van rechtswege verhoogd met een bepaald percentage, gaande van 10 tot 25%, vaak met een vaste som als minimumbedrag voor kleinere schulden, en dit zonder dat enige ingebrekestelling vereist is.

In principe kan een dergelijk schadebeding in het voordeel van beide partijen zijn: de bedinger vermijdt bewijsmoeilijkheden, de belover kent met grote zekerheid het risico dat hij draagt bij wanprestatie. De werkelijkheid is nochtans anders: meestal overtreffen de in schadebedingen bedongen bedragen in sterke mate de gemiddelde te verwachten schade¹². Wegens de vele misbruiken zijn in rechtsleer en rechtspraak allerlei technieken uitgewerkt om overmatige strafbedingen te beteugelen.

De *geldigheid* van een schadebeding is onderworpen aan dezelfde voorwaarden als de overige clausules van het contract. Voor het toestemmingsvereiste en de toepasselijke interpretatieregels kunnen wij verwijzen naar de commentaar bij de bevoegdheidsclausules. Hier kan nog aan toegevoegd worden dat schadebedingen restrictief dienen te worden geïnterpreteerd daar zij van het gemene recht afwijken¹³. Dit betekent bijvoorbeeld dat, indien in een schadebeding alleen sprake is van niet-uitvoering, dit niet geldt bij te late uitvoering en omgekeerd¹⁴.

De rechter oefent eveneens controle uit op de *geoorlooftheid* van de gebruikte schadebedingen. Deze bevoegdheid is echter beperkt. Artikel 1134 B.W. bepaalt immers dat de overeenkomsten die wettig zijn aangegaan, de partijen tot wet strekken. Meer specifiek inzake schadebedingen legt art. 1152 B.W. het beginsel van de onaantastbaarheid van dergelijke bedingen vast: de rechter beschikt ter zake in principe niet over een wijzigings- of matigingsbevoegdheid. Enkel bij gedeeltelijke uitvoering kan de rechter het schadebeding verminderen (art. 1231 B.W.).

In 1970 opende het Hof van Cassatie echter de weg voor een meer verregaande rechterlijke toetsing van schadebedingen¹⁵. In het befaamde «biljartarrest» werd beslist dat een strafbeding in strijd is met de openbare orde (artt. 6 en 1131 B.W.) en dus nietig, wanneer de feitenrechter oordeelt dat de bedongen som geen vergoeding van schade kan zijn, m.a.w. een private straf uitmaakt, of wanneer de schuldeiser speculeert op de wanprestatie van zijn medecontractant, m.n. wanneer de wanprestatie van de schuldenaar de schuldeiser meer voordeel oplevert dan de normale uitvoering van de verbintenis. De aanvaarding van het beding door de schuldenaar verandert hieraan niets: indien de als straf bedongen geldsom geen vergoeding van schade kan zijn, is het beding absoluut nietig¹⁶. De regels van het gemene recht zullen dan toepassing vinden, wat inhoudt dat

⁸ Rb. Antwerpen, 26 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1311, met noot LAENENS, J., «Bevoegdheidsbedingen op de helling?».

⁹ KRUIHOF, R., MOONS, H. en PAULUS, C., *o.c.*, *T.P.R.*, 1975, (439), 459.

¹⁰ LAENENS, J., «Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardcontracten», *l.c.*, 128.

¹¹ Zie hierover MAQUET, N., «La clause pénale; Quelques éléments de fait», *B.R.H.*, 1980, 396-402; VAN RYN, J., «Nature et fonction de la clause pénale selon le Code civil», *J.T.*, 1980, 557-559; VANSWEEVELT, T., «Het strafbeding en de redactie van de Code Napoléon», *R.W.*, 1984-85, 2467-2474; VANSWEEVELT, T., «Schadebedingen in enkele bijzondere wetten», *Jura Falconis*, 1984-85, 368-401; WYMEERSCH, E., «De betwistingen rond het strafbeding: een stand van zaken», *B.R.H.*, 1982, 428-449.

¹² STUYCK, J., «Toetsing van verhogingsbedingen — Naar een betere bescherming tegen oneeruze bedingen in standaardcontracten?», *R.W.*, 1977-78, (545), 547.

¹³ SCHOENTJES-MERCHERS, Y., «Strafbeding-Boetebeding», *T.P.R.*, 1969, (51), 57.

¹⁴ KRUIHOF, R., *o.c.*, *T.P.R.*, 1984, (233), 263, nr. 24.

¹⁵ Cass., 17 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 754 met conclusie adv.-gen. E. KRINGS, en *R.C.J.B.*, 1972, 454, met noot I. MOREAU-MARGRÈVE.

¹⁶ Cass., 17 juni 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 1073.

slechts schadevergoeding kan worden toegekend voor de werkelijk geleden schade waarvan de schuldeiser het bestaan en de omvang dient te bewijzen. Door het Hof van Cassatie werd aldus de exclusief *indemnitaire fonction* van het schadebeding benadrukt. E. Wymeersch vatte deze rechtspraak kernachtig samen in de regel «strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet»¹⁷. Hoewel deze visie door verscheidene auteurs werd bekritiseerd¹⁸, heeft het Hof in de daaropvolgende jaren zijn standpunt herhaaldelijk bevestigd¹⁹. Ook over het rechtsgevolg van die ongeoorloofdheid, m.a.w. de *sanctie* op het verbod, bestaat heel wat discussie in de rechtsleer. Bestaat deze sanctie in de absolute nietigheid, dan betekent dit dat de rechter deze nietigheid ambtshalve mag uitspreken, dat zij voor het eerst in cassatie mag worden opgeworpen en dat een exorbitant beding niet kan worden aanvaard of bekrachtigd. Dit betekent ook dat reductie of matiging van een overdreven beding niet mogelijk is, m.a.w. het beding kan door de rechter niet beperkt worden tot een geoorloofd schadebeding²⁰. Daar deze sanctie als zeer ingrijpend wordt ervaren, pleiten bepaalde auteurs ervoor om de rechter toch een zekere matigingsbevoegdheid toe te kennen, gebaseerd op de theorie van de gekwalificeerde benadeling²¹.

Wat wordt in de rechtspraak beschouwd als een ongeoorloofd beding? De bedongen som moet een forfaitaire raming zijn van de potentiële schade die uit de wanprestatie voortvloeit. De rechter mag het schadebeding niet toetsen aan de werkelijk geleden schade. Ook de afwezigheid van enige schade doet op zichzelf niets af aan de geldigheid van het beding. De rechter moet zich plaatsen op het ogenblik van de contractsluiting en in concreto nagaan welke schade volgens het gemene recht in aanmerking komt voor vergoeding²². De schuldeiser kan niet terzelfder tijd een beroep doen op de gemeenrechtelijke schadevergoeding en op het schadebeding, aangezien hij aldus voor dezelfde schade tweemaal vergoeding vordert. Het schadebeding kan in dit geval geen vergoeding van schade zijn, en is bijgevolg nietig.

Cumulatie met moratoire rente komt eveneens vaak voor. In principe stelt dit geen probleem voor zover beide clausules verschillende schadeposten dekken: het schadebeding vergoedt de bijkomende inspanningen en de kosten die

de schuldeiser moet maken om zijn vordering te incasseren (zoals briefwisseling, administratie- en inningskosten), terwijl de moratoire rente het renteverlies vergoedt dat de schuldeiser lijdt wegens het niet kunnen wederbeleggen van de verschuldigde sommen²³. Zo ook is cumulatie mogelijk wanneer beide clausules twee te onderscheiden gevallen van wanprestatie betreffen: een beding dat betrekking heeft op de definitieve wanprestatie, kan worden gecumuleerd met een beding dat de schade vergoedt wegens vertraging in de uitvoering van de overeenkomst²⁴. Overeenkomstig art. 1153 B.W. bestaat de schadevergoeding voor te late uitvoering in principe uit de wettelijke interest. Partijen kunnen hier evenwel van afwijken en een hogere rentevoet bedingen of eventueel een vaste som. In beide gevallen geldt echter een dubbele beperking: enerzijds moet men rekening houden met het woekerverbod, vastgelegd in art. 1907ter B.W., anderzijds bepaalt art. 1907, derde lid, B.W. dat de interestverhoging (bij leningen op interest) niet meer mag bedragen dan 0,5% per jaar op het verschuldigd kapitaal²⁵. Uit de rechtspraak blijkt dat schadebedingen die in een vast percentage zijn uitgedrukt (bijvoorbeeld een verhogingsbeding van 20% in een factuur), geoorloofd zijn wanneer het factuurbedrag laag is, maar ongeoorloofd worden wanneer het factuurbedrag hoog oploopt²⁶. Deze regel steunt op de redenering dat de kosten door de wanbetaling veroorzaakt in de regel niet recht evenredig stijgen met het bedrag van de schuldvordering.

De wet bepaalt zelf eveneens een grond tot vernietiging van het schadebeding. Krachtens art. 1023 Ger. W. wordt ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geeïst, als niet-geschreven beschouwd. Een strafbeding dat de schuldenaar elke mogelijkheid ontzegt om zich in rechte te verweren en aldus het recht van verdediging schendt, is nietig. Deze verbodsbepaling is echter gemakkelijk te omzeilen en biedt geen werkelijke bescherming tegen misbruiken aangezien zij door de rechtspraak zeer restrictief wordt geïnterpreteerd. Slechts zo blijkt dat het beding specifiek het verweer in rechte bezwaart, kan het op deze grond vernietigd worden. Heeft het daarentegen betrekking op de loutere wanprestatie, dan valt het niet onder het verbod van art. 1023 Ger. W.²⁷.

3.3. Verzekeringscontracten

Verzekeringscontracten bevatten vaak bedingen waarbij de verzekeraar ontheven wordt van zijn verplichting tot dekking ingeval de verzekeringnemer bepaalde verbintenissen niet nakomt. In het verzekeringsrecht spreekt men van een «vervalbeding», waarmee men het verval van de dekking bedoelt. Niet-betaling van de verzekeringspremie is

¹⁷ WYMEERSCH, E., «Strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet», *R.W.*, 1973-74, 2432-2437.

¹⁸ Zie o.m. VAN RYN, J., «Nature et fonction de la clause pénale selon le Code civil», *J.T.*, 1980, 557-559; MOREAU-MARGRÈVE, I., «Une institution en crise: la clause pénale», *R.C.J.B.*, 1972, 459-504; VANSWEEVELT, T., «Het strafbeding en de redactie van de Code Napoléon», *R.W.*, 1984-85, 2467-2474; KRUIHOF, R., «Contractuele aansprakelijkheidsregelingen», *T.P.R.*, 1984, (233), 291-292.

¹⁹ Zie de rechtspraak geciteerd door KRUIHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 285.

²⁰ Zie hierover de discussie tussen E. WYMEERSCH en W. VAN GERVEN in *R.W.*, 1976-77, 135-146 en 1379-1384.

²¹ VAN GERVEN, W., «Matiging van verhogingsbedingen», *R.W.*, 1976-77, 1379-1382; STUYCK, J., o.c., *R.W.*, 1977-78, (545), 551; KRUIHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 289. Zie ook MOREAU-MARGRÈVE, I., «Pour un certain pouvoir de révision des clauses pénales», *J.T.*, 1976, 637-643.

²² KRUIHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 286.

²³ WYMEERSCH, E., «De betwistingen rond het strafbeding: een stand van zaken», *B.R.H.*, 1982, (428), 439-440.

²⁴ WYMEERSCH, E., o.c., *B.R.H.*, 1982, (428), 429.

²⁵ Zie hierover VAN SWEEVELT, T., «Schadebedingen in enkele bijzondere wetten», *Jura Falconis*, 1984-85, (368), 389-391.

²⁶ WYMEERSCH, E., o.c., *B.R.H.*, 1982, (428), 433-434; KRUIHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 288, en de aldaar aangehaalde rechtspraak.

²⁷ WYMEERSCH, E., o.c., *B.R.H.*, 1982, (428), 435; KRUIHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 288.

een voorbeeld van een wanprestatie die aanleiding kan geven tot schorsing van de dekking. Aangezien een dergelijke clausule vaak als schadebeding beschouwd werd, past het — in aansluiting op de algemene problematiek van de schadebedingen — hierop nader in te gaan²⁸.

De precieze *juridische aard* van dit beding staat in de rechtsleer ter discussie. Het wordt inderdaad vaak gelijkgesteld met de hierboven genoemde *vervallenverklaring*²⁹ omdat het vele gelijklopende kenmerken vertoont: tijdens de opschorting van de waarborg blijft het contract bestaan, de verzekeringnemer moet zijn verplichtingen blijven voldoen, maar hij is niet gedekt wanneer zich een schadegeval voordoet. Beide rechtsfiguren liggen echter in een ander vlak. De term vervallenverklaring wordt gebruikt voor een beding dat de tekortkomingen van de verzekeringnemer sanctioneert in het geval dat zich een schadegeval heeft voorgedaan, bv. het niet-nakomen van de schadebeperkingsverplichting of de verplichting om de verzekeraar onmiddellijk op de hoogte te brengen van het schadegeval. De opschorting van de waarborg is een sanctie voor tekortkomingen in de loop van het contract, zoals het niet-aangeven van een risicoverzwarend of het niet-betalen van de premie. Ze sorteert effect vanaf de niet-betaling, ongeacht de aanwezigheid van een schadegeval. Strikt genomen is de opschorting van de waarborg dus geen vervallenverklaring, maar een dreiging tot vervallenverklaring³⁰.

Sommige auteurs beschouwen het beding tot schorsing van de dekking bij niet-betaling van de premies als een toepassing van de *exceptio non adimpleti contractus*³¹ uit het algemeen verbintenissenrecht. Deze regel houdt in dat, wanneer een van de partijen haar verplichtingen niet nakomt, de andere partij haar verbintenissen mag opschorten tot op het ogenblik dat de wederpartij zich in regel heeft gesteld. Beide rechtsinstituten verschillen echter in hun gevolgen. De *exceptio non adimpleti contractus* heeft slechts een voorlopig effect. Wanneer de achterstallige premies betaald zijn, zou de dekking opnieuw ingaan en dit met terugwerkende kracht. De verzekeringnemer zou dus recht hebben op vergoeding, ook voor de schadegevallen die zich hebben voorgedaan tijdens de schorsing. Het schorsingsbeding heeft echter geen terugwerkende kracht, het schadegeval blijft definitief ongedekt. Het verzekeringscontract is immers een kanscontract, terwijl de schorsingsperiode geen echt «risico» meer inhoudt, doch uitsluitend zekerheden.

De opschorting van de waarborg kan men evenmin gelijkstellen met de *opschorting van het verzekeringscontract*.

Dit laatste doet zich bijvoorbeeld voor inzake autoverzekeringen, wanneer het voertuig tijdelijk buiten gebruik is gesteld of wanneer men een voertuig niet onmiddellijk vervangt na verkoop. Bij schorsing van het contract worden de verbintenissen van beide partijen opgeheven, terwijl bij schorsing van de dekking alle verplichtingen van de verzekeringnemer blijven bestaan: de premies blijven m.a.w. verschuldigd³².

Verzekeringscontracten stipuleren namelijk vaak dat in geval van schorsing de onbetaalde premies verschuldigd blijven «bij wijze van schadevergoeding». Hieruit wordt afgeleid dat het in werkelijkheid om een *schadebeding* zou gaan³³. Dit zou betekenen dat de bovenvermelde cassatierechtspraak inzake schadebedingen, waarin geopteerd werd voor de uitsluitend schadevergoedende functie van dergelijke bedingen, hierop van toepassing is. Het verschuldigd blijven van de premies kan dan als een ongeoorloofd strafbeting worden beschouwd. De verzekeraar verkrijgt zo een groter voordeel bij wanprestatie van de verzekeringnemer dan bij gewone uitvoering van de overeenkomst. Hij moet immers het risico niet dekken terwijl hij toch recht heeft op de premies.

Deze stelling wordt echter niet algemeen aanvaard. Enerzijds stelt men dat het beding wel een schadevergoedende functie heeft en dus geoorloofd is, anderzijds wordt de kwalificatie «schadebeding» aangevochten. De voorstanders van het *schadevergoedend karakter* wijzen er o.m. op dat de verzekeraar, die betaling eist van de premies tijdens de opschorting van de waarborg, niet noodzakelijk een groter voordeel verkrijgt dan bij de normale uitvoering van het contract. De betaling van de premie is immers niet gebonden aan de vergoeding van schadegevallen. Bij afwezigheid van schadegeval tijdens de schorsingsperiode is het voordeel dus even groot als bij normale uitvoering van het verzekeringscontract³⁴. Bovendien is de verzekeraar steeds verplicht benadeelde derden schadeloos te stellen, ook indien het schadegeval gebeurt tijdens de schorsing van de dekking. Hij kan wel een verhaal instellen tegen de verzekeringnemer, maar hierbij stuit hij vaak op het onvermogen van deze laatste³⁵. Ook wijst men soms op de specifieke aard van het verzekeringscontract en de verplichtingen die de verzekeraar heeft t.a.v. de totaliteit van verzekerden³⁶.

De *kritiek op de kwalificatie «schadebeding»* kan men als volgt samenvatten. Het behoud van de premies kan niet beschouwd worden als een schadebeding aangezien het gaat om de normale uitvoering van het contract, en niet om de betaling van een extra schadevergoeding bij wanprestatie.

²⁸ Zie hierover DE MAUBEUGE, A., «Opschorting van de waarborg wegens niet-betaling van de verzekeringspremie en strafbeting», *De Verzekering*, 1980, 711-718; FONTAINE, M., «La suspension de la garantie d'assurance pour défaut de paiement des primes», *R.C.J.B.*, 1982, 302-341; MAHAUX, J., «Pour une nouvelle rédaction de la clause des polices d'assurance stipulant que la prime reste due nonobstant la suspension de la garantie», *R.G.A.R.*, 1981, 10307; VAN RUYMBEKE, M., «Du non-paiement de la prime d'assurance par l'assuré», *R.G.A.R.*, 1980, 10204.

²⁹ Zie o.m. WAUTIER, J., «La suspension de la garantie de l'assureur en cas de non-paiement de la prime», *De Verzekering*, 1941, 27-40; VANDEPUTTE, R., «De lotsbestemming van de vervallenverklaring in de verzekering», *R.W.*, 1977-78, 2049-2060.

³⁰ FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 1982, (302), 315, nr. 30.

³¹ DE MAUBEUGE, A., o.c., *De Verzekering*, 1980, (711), 714.

³² FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 1982, (302), 315-316, nr. 31.

³³ MALTER, O., «De la déduction des primes en cas de suspension de l'assurance pour non-paiement», *R.G.A.R.*, 1963, 7155; SMULDERS, K., «Oriëntatie in de problematiek der premiebetaling in de verplichte autoverzekering», *R.W.*, 1963-64, 1241-1270 en 1297-1322 (meer bepaald 1305); VANSWEEVELT, T., «Schadebedingen in enkele bijzondere wetten», *Jura Falconis*, 1984-85, (368), 381-386.

³⁴ FAGNART, J.-L., noot onder Vred. Fléron, 25 november 1980, *R.G.A.R.*, 1981, 10395.

³⁵ FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 1982, (302), nr. 46.

³⁶ DE MAUBEUGE, A., o.c., *De Verzekering*, 1980, (711), 716; VAN RUYMBEKE, M., o.c., *R.G.A.R.*, 1980, 10204/3.

De werkelijke sanctie bij niet-betaling van de premies bestaat in de opschorting van de waarborg, maar dit kan men evenmin kwalificeren als een schadebeding. Dit laatste veronderstelt immers een bijkomende prestatie van de schuldenaar die in gebreke is, terwijl de opschorting van de waarborg enkel de schuldeiser van zijn verbintenis ontslaat. De opschorting van de waarborg is dus geen schadebeding (bijgevolg is de cassatierechtspraak ter zake niet toepasselijk), maar een private straf, een dwangmiddel ook, m.a.w. een sanctie eigen aan het verzekeringsrecht, doch niet in se ongeoorloofd³⁷.

Afgezien van de vraag naar de juridische aard van het schorsingsbeding in verzekeringscontracten, is ook de kwestie van de *rechterlijke toetsing* problematisch. De praktijk leert dat vaak misbruik wordt gemaakt van dergelijke clausules. Sommige verzekeringsmaatschappijen laten met opzet een aantal jaren verstrijken alvorens over te gaan tot dagvaarding van de verzekerde en tot opeising van de vervallen premies, terwijl zij intussen geen enkel risico hoeven te dragen. Het zijn dergelijke misbruiken die de rechtbanken ertoe hebben aangezet om met alle mogelijke middelen de weerslag van deze clausules ongedaan te maken of minstens af te zwakken.

Zo werd geargumenteed dat de verplichting van de verzekerde om de premies te betalen die tijdens de periode van opschorting vervallen zijn, een verbintenis zonder oorzaak is aangezien de tegenprestatie van de verzekeraar, m.a.w. de dekking, weggevallen is. De clause dient dus als niet bestaande beschouwd te worden wegens *gebrek aan oorzaak* (art. 1131 B.W.). Hiertegen kan men dan weer inbrengen dat het oorzaakvereiste een voorwaarde is voor de geldige totstandkoming van het contract, die echter geen enkele rol speelt op het niveau van de uitvoering ervan. Bovendien is er enkel opschorting van de waarborg en niet van het contract: de oorzaak van de verplichting van de verzekerde ligt wel degelijk vevat in een clause van het contract. Ten slotte wijst men erop dat de tegenprestatie van de verzekeraar niet enkel bestaat in een verbintenis t.a.v. de betrokken verzekerde, maar t.a.v. de totaliteit van verzekerden, waarvoor de regelmatige inning van premies essentieel is³⁸.

Al is het opschortingsbeding op zich niet ongeoorloofd, het blijft onderworpen aan het principe van de *uitvoering te goeder trouw*, vevat in art. 1134, derde lid, B.W. Als een verzekeringsmaatschappij drie jaar wacht (dit is de uiterste verjaringstermijn voor dergelijke schuldvorderingen) alvorens te reageren en de verzekerde intussen in de waan laat dat het risico gedekt is, dan maakt zij zich schuldig aan een contractuele tekortkoming. Het beding dat ingelast werd om de verzekerde ertoe aan te sporen zijn verplichtingen stipt na te komen, wordt aldus afgewend van zijn doel. Dit misbruik, dat niet zozeer bestaat in het hanteren van ongeoorloofde clausules, doch wel in de manier waarop zij door de verzekeraar worden toegepast, kan in extreme gevallen

gesanctioneerd worden met het behoud van de dekking voor de verzekerde³⁹.

4. Aard en bedrag van de zaak

Tabel 2 Aard van de zaak (in %)

	1971	1975	1980	1984
Factuur voor levering van goederen of diensten	85	80	78	77
Verzekeringscontract	9	12	13	13
Lening, debetsaldo, wissel	4	4	3	3
Geneeskundige verzorging	2	3	5	7
Andere	0,3	0,7	0,7	0,2
(N = 100%)	765	721	951	816

Zowat 80% van alle incasso's loopt over *facturen voor levering van goederen of diensten* (tabel 2). Daarnaast tellen wij 12% verzekeringscontracten en een stijgend aantal zaken over geneeskundige verzorging dat 7% bereikt in 1984. Daarnaast is er een categorie «financieel» die 3 à 4% in beslag neemt en die bestaat uit leningen of debetsaldo's bij financiële instellingen, alsook ongedekte wissels. Tussen de vier vredegerichten bestaan wel bepaalde verschillen.

Tabel 3: Totaal bedrag van de eis naar vredegerecht en jaar (mediaan in BF)

	1971	1975	1980	1984
Vierde kanton	7188	6688	11417	14375
Zesde kanton	3247	6856	7883	6953
Merksem	4970	6528	12160	15110
Zandhoven	5179	6500	13542	15751
Totaal	3907	6753	9564	10902

Het *gemiddeld totaal bedrag van de eis* (gemeten via de mediaan) loopt op van 3.900 fr. in 1970 naar 6.750 fr. in 1975, 9.550 fr. in 1980 en 10.900 fr. in 1984. Toch zijn er in 1980 en 1984 bijvoorbeeld nog 10% eisen die over een bedrag van minder dan 2.500 fr. gaan, terwijl bij 40% de eiste som tussen 2.500 fr. en 10.000 fr. ligt. Dit leidt ons tot de conclusie dat het vredegerecht wordt ingeschakeld voor vrij kleine bedragen. Dit neemt natuurlijk niet weg dat deze voor de betrokkenen subjectief belangrijk zijn. Men mag immers niet vergeten dat de verliezende partij extra kosten moet dragen, zoals de kosten van dagvaarding, rechtsplegingsvergoeding en andere gerechtskosten alsmede het honorarium van de eigen advocaat.

³⁷ FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 1982, (302), 311-313 en 323-325; VAN RUYMBEKE, M., o.c., *R.G.A.R.*, 1980, 10204/4.

³⁸ Zie over deze theorie DE MAUBEUGE, A., o.c., *De Verzekering*, 1980, (71-1), 715-716; VAN RUYMBEKE, M., o.c., *R.G.A.R.*, 1980, 10204/4; FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 1982, (302), 317-320.

³⁹ Zie hierover uitvoerig FONTAINE, M., o.c., *R.C.J.B.*, 19 (302), 326-336.

De totale eis kan naast een hoofdsom bestaan uit een conventioneel schadebeding, moratoire rente en administratiekosten, maar niet alle partijen vragen dit. Een *conventioneel schadebeding* komt voor bij 60% van de eisen. Gemiddeld vraagt de schuldeiser zowat 15% van de hoofdsom. Moratoire rente wordt geëist in 80% van de gevallen. Tussen 1970 (7%) en 1984 (13%) is het gevraagde percentage bijna verdubbeld, welke ontwikkeling men niet alleen op rekening van de inflatiecijfers mag schrijven. Ten slotte komen wij *administratiekosten* tegen in een kleine 20%.

Opvallend is nog dat 25% van alle eisen op meer dan één factuur betrekking hebben. Bij verzekeringspremies loopt dit zelfs op tot 60%. Sommige eisers laten dus een aantal facturen bijeenkomen, allicht met de bedoeling om de kosten te drukken.

Een andere vaststelling is dat de eisers vaak een *lange periode* laten lopen tussen de factuurdatum en de dagvaarding. Deze bedraagt gemiddeld tien maanden, waarbij de eisers wel sneller zijn als het bedrag dat op het spel staat, hoger ligt. Dat gemiddelde van tien maanden lijkt misschien veel, maar men mag niet vergeten dat aan de dagvaarding nog een hele invorderingsprocedure kan voorafgaan (aangetekende brieven, inschakeling van deurwaarder of van incassobureau ...).

5. De partijen

Over de *partijen* bestaat een interessante theorie opgesteld door de Amerikaanse rechtssocioloog Galanter⁴⁰. Hij gaat ervan uit dat er twee soorten partijen bestaan «one shooters» en «repeat players». «One shooters» komen slechts uiterst zelden met een rechtbank in aanraking, terwijl «repeat players» zoals de naam het suggereert daarentegen veel proceservaring hebben. «One shooters» (OS) zijn meestal natuurlijke personen, terwijl «repeat players» (RP) organisaties zijn, zoals bedrijven, verzekeringsmaatschappijen, parastatalen, de overheid, ...

Het interessante van deze theorie is dat ze stelt dat een juridisch systeem — hoewel formeel neutraal want alle partijen zijn gelijk voor de wet — toch met meer succes gebruikt wordt door de repeat players dan door de one shooters.

Bij een burgerlijke betwisting zijn er meestal twee partijen: een eiser en een verweerder. Dit maakt dat er vier types betwistingen mogelijk zijn: OS-OS, OS-RP, RP-OS en RP-RP. Volgens de theorie zouden incasso's overwegend aangespannen worden door RP-partijen als eiser tegen one shooters als verweerder (RP-OS dus).

De theorie blijkt ook in de praktijk te kloppen. Bekijken wij de *partijenconstellatie*, dan zijn 95% van de eisers (tabel 4) repeat players (waarbij gemiddeld 46% N.V., 20% P.V.B.A., 12% verzekeringsmaatschappijen, 5% non-profit en 5% zelfstandigen) en slechts 5% one shooters.

Aan de zijde van de *verweerders* vindt men 70% one shooters (natuurlijke personen) en 30% repeat players (o.a. 15% zelfstandigen en 10% P.V.B.A.). Dit kan men verklaren omdat het vredegericht ook bevoegd is voor handelszaken en niet alleen voor burgerlijke zaken.

Tabel 4: De hoedanigheid van de eiser (in %)

	1971	1975	1980	1984
man	4.8	4.0	3.9	4.7
vrouw	0.4	1.0	0.3	0.6
Tot. Nat. Pers.	5.2	5.0	4.2	5.3
Zelfstandigen	7.1	8.3	7.0	5.4
PVBA	19.2	18.6	27.1	18.0
NV	51.5	46.9	40.5	47.1
Verzekeringsmaatsch.	8.9	12.9	13.8	13.2
Bank	1.7	1.9	1.8	2.1
Andere	1.7	1.1	1.3	0.9
Tot. Profit	83.3	81.4	84.4	81.3
Openbare instellingen	0.9	1.1	0.5	1.1
Openbare nutsvoorz.	3.0	2.7	1.4	2.0
VZW	0.5	1.4	2.4	5.0
Tot. non-profit	4.4	5.2	4.3	8.1
Totaal (N = 100%)	765	721	951	816

In tegenstelling met wat men zou kunnen denken, wordt de procedure bij de incasso's beheerst door *advocaten*. Zo heeft 97% van de eisers een advocaat onder de arm genomen. Slechts 2% van de eisers treedt in persoon op of geeft een volmacht aan een familielid. Men kan dus wel degelijk stellen dat deze procedure «verrechtlicht» is, althans wat de eiser betreft. Bij de verweerder ontstaat een geheel ander beeld. Meer dan 80% van de verweerders laat verstek gaan; zowat 10% heeft een beroep gedaan op een advocaat en 6% verweert zichzelf.

Een ander belangrijk gegeven vormt de *woonplaats* van de partijen omdat wij hieruit besluiten kunnen trekken over het gebruik dat de aanleggers maken van bevoegdheidsbedingen. Meer dan twee derde van de *eisers* woont binnen het rechtsgebied waarvoor het vredegericht territoriaal gevoegd is, terwijl 19% op niet al te verre afstand woont, nl. binnen het gerechtelijk arrondissement Antwerpen. Slechts 15% woont op een grotere afstand, waarbij opvallend veel verzekeringsinstellingen die hun maatschappelijke zetel in Brussel hebben. Dit is evenwel logisch omdat bij de inning van verzekeringspremies bevoegdheidsclausules uitgesloten zijn. Van de *verweerders* woont slechts 35% binnen het kanton van het vredegericht. Twintig procent woont in de rest van de provincie Antwerpen en de helft in een andere provincie, waarvan 15% in Wallonië. Dit impliceert dat de verliezende partij nog eens supplementaire vertalingskosten van de dagvaarding moet dragen. Het feit dat een derde van de verweerders binnen het rechtsgebied van het vredegericht woont, betekent nog niet dat geen bevoegdheidsbedingen gebruikt zouden zijn. Eiser en verweerder kunnen in hetzelfde kanton wonen omdat de handel daar gevestigd is. Bovendien wordt door verzekeringsmaatschappijen geen bevoegdheidsclausule gebruikt. Dit alles leidt ons tot de

⁴⁰ GALANTER, M., «Why the 'haves' come out ahead: speculations on the limits of legal change», *Law and Society Review*, 1974, 9, 1, 95-160.

conclusie dat praktisch alle eisers in hun standaardcontracten bevoegdheidsclausules opnemen.

6. Procedure en procesduur

De *procedure* voor incasso's is vrij eenvoudig. Verzet tegen een verstekvonnis maakt minder dan één procent uit. Vijfentachtig procent van de zaken neemt slechts een enkele zitting in beslag. Conclusies, rechtsdagen en tussenvonnissen komen nauwelijks voor.

Ook *over de procesduur* kunnen wij kort zijn. Meer dan 80% van de vonnissen, veelal verstekvonnissen wordt op de inleidingszitting zelf uitgesproken. Gebeurt dit niet, dan blijft de procesduur nog beperkt tot enkele maanden. Zaken op tegenspraak (d.w.z. in aanwezigheid van beide partijen) daarentegen worden slechts in 40% tijdens de inleidingszitting beslecht. Gebeurt dit niet, dan mag men wel met een gemiddelde procesduur van 4 à 5 maanden rekenen. Over het algemeen kunnen wij wel van een snelle service spreken.

7. Succes

Een belangrijk thema vormt het *succes*. De stereotiep is dat incasso's zonder enig voorbehoud door de vrederechter worden goedgekeurd, maar dit klopt niet helemaal. Wel is het zo dat de vrederechter zich praktisch altijd bevoegd acht en nagenoeg alle eisen ontvankelijk verklaart. Dit is nochtans niet zo vanzelfsprekend. Ook wanneer de verweerder verstek laat gaan, is de vrederechter in principe verplicht ambtshalve zijn bevoegdheid te onderzoeken.

Zoals te verwachten viel, worden incasso's voor het grootste gedeelte — zowat 85% — *geheel gegrond* verklaard. Dit impliceert dat niet alleen de hoofdsom, maar ook de eventuele gevraagde moratoire rente, administratiekosten en de schadevergoeding volledig worden toegekend. In 13% oordeelt de vrederechter dat de eis gedeeltelijk gegrond is. Dit houdt in dat hij een of meer elementen van de eis niet of niet volledig toekent. Bijvoorbeeld de conventionele schadevergoeding wordt verminderd of afgewezen. Ten slotte is een kleine 2% ongegrond. Dit zijn de totale cijfers voor verstekvonnissen en vonnissen op tegenspraak te zamen genomen. Het past wel een onderscheid te maken tussen beide categorieën. Bij de verstekvonnissen (de grote meerderheid) wordt 90% van de eisen geheel toegekend, 9% gedeeltelijk en wordt 1% ongegrond verklaard. Bij de vonnissen op tegenspraak luiden de parallelle cijfers: 60% gegrond, 30% gedeeltelijk gegrond en 10% ongegrond. Er bestaan wel vrij belangrijke verschillen tussen de vredegerichten onderling.

Een belangrijke vaststelling is nog dat verweerders die verder van het vredegericht verwijderd wonen, aanzienlijk meer verstek laten gaan. Dit ligt in de lijn van de verwachtingen, maar betekent eveneens dat de bevoegdheidsclausules het aantal verstekzaken opdrijven. In overeenstemming met de theorie van Galanter boeken «repeat players» meer succes dan «one shotters» in vergelijkbare situaties. De verschillen blijven evenwel beperkt, maar gaan steeds de verwachte richting uit. In dezelfde lijn ligt de vaststelling dat partijen die een advocaat onder de arm genomen hebben, het er beter van afbrengen dan zij die het op eigen houtje proberen. Dit geldt voor beide posities, zowel eiser als ver-

weerder, maar andermaal zijn de verschillen niet zeer groot. Men kan zich zelfs de vraag stellen of het als verweerder de moeite loont een advocaat in te schakelen indien men met een vaststaande schuld geconfronteerd wordt.

Bij een bespreking van het succes past het ook na te gaan welke handelwijze de vrederechters erop nahouden inzake de *geldigheid van de conventionele schadebedingen*. Hoewel in de rechtsleer het gebruik van deze bedingen tamelijk kritisch wordt bekeken, blijkt dat de vrederechters nauwelijks moeilijkheden opwerpen. In de veronderstelling dat de hoofdsom wordt toegekend, want anders vervalt het schadebeding automatisch, krijgt de aanlegger slechts in 3% der zaken geen schadevergoeding. In een klein aantal gevallen geschieden reducties (van 20% of 15% van de hoofdsom tot 10%), maar praktisch altijd wordt het contractueel overeengekomen percentage gerespecteerd (of dit nu 10, 15 of 20% is). Wel is het zo dat de rechters iets minder gemakkelijk het schadebedrag toekennen wanneer een hoger bedrag op het spel staat. Hetzelfde geldt voor de gevraagde moratoire rente. Deze wordt nauwelijks verminderd of afgewezen.

Ten slotte moeten we nog vermelden dat sommige verweerders *gemak van betaling* vragen. Dit houdt in dat zij met maandelijks afbetalingen van soms kleine bedragen (bijv. 1.000, 2.000 of 3.000 fr.) hun schuld mogen voldoen. Het vonnis bevat wel telkens de formule dat, indien de betaling gedurende een maand uitblijft, de gehele resterende som ineens eisbaar wordt. De vrederechters keuren overigens zonder uitzondering deze aanvragen goed.

Betaling na dagvaarding ten slotte gebeurt in zowat 3% van de gevallen.

Een praktische gevolgtrekking die wij uit deze studie kunnen trekken is wel dat het voor de verweerder in alle omstandigheden beter lijkt geen verstek te laten gaan. Niet alleen komen deze verweerders er beter van af, maar ook krijgen ze de mogelijkheid om gemak van betaling te vragen, hetgeen anders onmogelijk is.

8. Besluit

Concluderend zullen we deze hele problematiek benaderen vanuit twee invalshoeken: de zwakte van de verweerder en het recht van de schuldeiser op een correcte betaling.

1. Een eerste probleem vormen de *bevoegdheidsclausules*. Deze kunnen nadelig zijn voor de verweerder. Sommige firma's zijn in dit opzicht bijzonder spitsvondig en bedenken vormen van afbetaling die niet onder de wetgeving inzake koop of lening op afbetaling vallen, zodat ze ongetraft bevoegdheidsclausules kunnen inlassen. Wij herinneren ons een — ter ziele gegane — firma die snoepreispjes organiseerde veelal voor bejaarden, die over het hele land gerecrueteerd werden en aan wie tijdens demonstraties allerlei producten (te duur?) werden verkocht. Deze firma zorgde voor een substantieel deel van de input van een bepaald vredegericht. Het is echter merkwaardig dat over de gebruikte methode en voorwaarden in geen enkel proces met één woord gerept werd. Dit bewijst de zwakte van de verweerder.

Ook gebeurt het dat sommige vrederechters overbelast worden door het gebruik van bevoegdheidsclausules. Dit ontnemt aan de vrederechter de kans om zich intenser met zijn andere functies in te laten, zoals bv. familierecht.

Daarom steunen wij ten volle de suggestie *de lege ferenda* van Jean Laenens om de territoriale bevoegdheid voor geschillen die tot de bevoegdheid *ratione summae* van de vrederechter behoren (d.w.z. vorderingen tot 50.000 fr.) van dwingend recht te verklaren. Dit houdt in dat geen bevoegdheidsbedingen kunnen worden ingelast in contracten van geringe geldelijke waarde⁴¹.

2. De *schadebedingen* zijn eveneens een bron van moeilijkheden. De rechterlijke toetsing van schadebedingen stelt in de praktijk heel wat problemen. Zo merkt men dat het door de rechters gevoerde beleid over de geoorlooftheid van schadebedingen zeer verschillend is. Men kan zich namelijk afvragen of het wel rechtvaardig is dat de ene verweerder 10% moet betalen en de andere 15 of 20%, afgezien van het principe dat deze percentages vooraf contractueel bedongen zijn. Dit kan de rechtszekerheid in het gedrang brengen. Een algemene wettelijke reglementering van de toetredingscontracten is dan ook wenselijk. In bepaalde sectoren is de wetgever reeds tussenbeide gekomen en heeft hij ter zake dwingende rechtsregels uitgevaardigd waarvan de partijen in hun contract niet mogen afwijken. Zo is er de wet van 9 juli 1957 op de afbetalingsovereenkomsten die de rechter de bevoegdheid verleent om een schadebeding in dergelijke contracten ambtshalve te verminderen of de koper of de lener er geheel van te ontslaan indien hij van oordeel is dat het beding bovenmatig of onverantwoord is⁴². Naast de wettelijke erkenning van de matigingsbevoegdheid van de rechter, werden in vele buitenlandse wetgevingen bepalingen uitgevaardigd die strekken om het gebruik van bepaalde clausules in toetredingscontracten formeel te verbieden. Het gaat hierbij om de zg. «zwarte lijst» van verboden standaardbedingen⁴³. Ook in ons land wordt getracht een dergelijk systeem in te voeren via de inlassing van een gedetailleerde lijst van verboden clausules in de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken⁴⁴.

3. De *dagvaardingen* lopen evenmin over van de duidelijkheid. Vaak ontbreekt een juiste berekening van de moratoire rente. Welke garantie heeft de verweerder dat na het vonnis het juiste bedrag in rekening wordt gebracht? Dit lijkt eenvoudig te regelen, door te bepalen dat het bedrag van de rente moet worden vermeld in de dagvaarding.

4. De *procedure* lijkt tamelijk inefficiënt. Men kan er moeilijk aan voorbijgaan dat 80% verstekzaken een hoog

cijfer is. Omdat het vrederecht vaak voor incasso's van kleine bedragen wordt ingeschakeld en een kleine zaak evenveel werk meebrengt als een grotere zaak, kan men de vraag stellen of het niet beter is een systeem in te voeren, zoals in Duitsland bestaat met het Mahnverfahren en in Nederland met de betalingsbevelprocedure? Het essentiële van beide systemen is dat de procedure niet via dagvaarding verloopt, maar in feite een administratieve afhandeling kent. Alleen wanneer de verweerder zich verzet, wordt de zaak door de rechter behandeld.

Dit lijkt zowel efficiënter voor de bona fide aanlegger die minder inspanningen moet doen om zijn schuldvordering te recupereren, als voor de verweerder die zich nog altijd kan verzetten. Als de verweerder zich niet verzet, komt hij er met minder bijkomende kosten vanaf. Bovendien zal een groot pakket zaken voor de vrederechter wegvallen, zodat hij zich minder om de rechtsdoorzettingfunctie moet bekommeren en zijn aandacht meer kan wijden aan zijn andere functies. Essentieel is wel dat ook hier het territorialiteitsbeginsel speelt en dat die vrederechter bevoegd is waar de verweerder zijn domicilie heeft.

9. Behoeft een vereenvoudigde procedure in België?

Het interessante is wel dat ook in België een vergelijkbare procedure bestaat namelijk de *summiere rechtspleging om betaling te bevelen* geregeld door de artt. 1338 tot 1344 Ger. W.⁴⁵. Wij hebben deze procedure niet bij ons onderzoek betrokken om de eenvoudige reden dat er in de praktijk nauwelijks gebruik van gemaakt werd. De hoofdreden hiervan is dat de procedure zoals ze in 1970 werd ingevoerd, volledig uitgehold werd door een al te strikte toepassing van de door de wet voorgeschreven formaliteiten. Daarom werd deze procedure gewijzigd door de wet van 29 juli 1987 (B.S., 15 augustus 1987). We bespreken allereerst de toepassing van de vroegere wetgeving om de knelpunten hiervan op te sporen.

Om van deze procedure gebruik te kunnen maken vereist de wet immers dat het gaat om een *vaststaande schuld* van maximum 50.000 fr., dat de schuldeiser zijn vordering staft met een geschrift dat uitgaat van de schuldenaar, en dat deze vooraf in gebreke wordt gesteld.

Met vaststaande schuld bedoelt men dat het bestaan van de schuld en het bedrag ervan niet betwist worden. Voornamelijk bij contracten met schadebedingen en moratoire rente stelde dit problemen. Aangezien de eisbaarheid van dergelijke bedingen aan de beoordeling van de rechter onderworpen is, oordeelde deze dat het hier niet om een vaststaande schuld zou gaan. Ook het opeisen van achterstallige premies via de summiere rechtspleging was om dezelfde reden erg controversieel⁴⁶. Aldus werd een belangrijke groep incasso's van deze procedure uitgesloten.

Het vereiste dat een geschrift uitgaat van de schuldenaar, werd door de rechtspraak al te eng geïnterpreteerd. Talrijke vrederechters weigerden verzekeringspolissen, afbetalings-

⁴¹ LAENENS, J., «Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardcontracten», in *Actori incumbit probatio*, Antwerpen, Kluwer, 1975, 126-129.

⁴² Zie hierover VAN SWEEVELT, T., «Schadebedingen in enkele bijzondere wetten», *Jura Falconis*, 1984-85, (368), 387-389.

⁴³ Voor een overzicht van de in het buitenland gehanteerde technieken zie men STUYCK, J., «Toetsing van verhogingsbedingen — Naar een betere bescherming tegen onereuze bedingen in standaardcontracten?», *R. W.*, 1977-78, (545), 555 e.v.

⁴⁴ Wetsontwerp van 25 juli 1985 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en de bescherming van de gebruiker, *Parl. St.*, *Senaat*, 1984-85, nr. 947. Daarnaast zijn eveneens voorstellen ingediend die strekken om de beoordelingsbevoegdheid van de rechter t.a.v. schadebedingen wettelijk te erkennen. Zie wetsvoorstel tot aanvulling van art. 1152 B.W., *Parl. St.*, *Kamer*, 1980-81, nr. 782, en *Parl. St.*, *Kamer*, 1982-83, nr. 522; wetsontwerp tot wijziging van de artikelen 1226 en 1231 B.W. en tot opheffing van art. 1152 B.W., *Parl. St.*, *Kamer*, 1983-84, nr. 979.

⁴⁵ Zie hierover STORME, M., «De kruimelrechter», *T.P.R.*, 1980, 350-363; DOUDELET, A., «Summiere rechtspleging om betaling te bevelen», *R. W.*, 1971-72, 505-510; FETTWEIS, A., *Manuel de procédure civile*, Fac. dr. éc. et sc. soc. de Liège, 1985, 341-347.

⁴⁶ DOUDELET, A., *l.c.*, 507-508; STORME, M., *o.c.*, 351.

contracten, koopcontracten of bestelbons te beschouwen als een «geschrift dat van de schuldenaar uitgaat»⁴⁷ en eisen een schuldbekentenis en dit tegen de bedoeling van de wetgever in. Sommigen verzetten zich tegen het gebruik van fotokopies, omdat hiermee geknoeid kan worden, hoewel de wet expliciet bepaalt dat een fotokopie van het geschrift volstaat⁴⁸.

Voorts is vereist dat het verzoekschrift wordt voorafgegaan door een *aanmaning tot betaling*, die hetzij aan de schuldenaar wordt betekend bij deurwaardersexploot, hetzij aangezegd bij ter post aangetekende brief met ontvangstbewijs. Deze aanmaning moet de artt. 1338 tot 1344 Ger. W. integraal weergeven, ze moet het gevorderde bedrag vermelden en ook de rechter bij wie de vordering ahangig zal worden gemaakt (art. 1339 Ger. W.). Aldus wordt de debiteur op de hoogte gebracht van de bedoelingen van de schuldeiser en krijgt hij de gelegenheid zijn eventuele verweermiddelen voor te leggen of uitstel van betaling te vragen. De ingebrekestelling is dus duidelijk bedoeld als garantie ter bescherming van het recht van verdediging. Maar blijkbaar beschouwden sommige vrederechters de in de wet ingebouwde garanties als ontoereikend en achtten zij het noodzakelijk er nog enkele aan toe te voegen. Zo werd soms vereist dat de schuldeiser het bewijs levert dat de schuldenaar kennis heeft gekregen van de ingebrekestelling⁴⁹, of dat in de tekst van de aanmaning aan de schuldenaar wordt meegedeeld dat hij schriftelijke opmerkingen kan richten tot de rechter binnen een bepaalde termijn⁵⁰.

Andere in de wet opgenomen formaliteiten en restricties vormden eveneens een belangrijke hinderpaal voor een frequente toepassing van de summiere rechtsplegingsprocedure. Advocaten schrikten terug voor de strikte in acht te nemen termijnen, bedoeld om het procesverloop te bespoedigen, terwijl de rechters hierin zeer formalistisch optraden.

De *verplichting om een beroep te doen op een advocaat* vormt een belangrijke financiële hinderpaal, zeker wanneer het kleine schuldeisers betreft. De wetgever wilde hiermee vermijden dat zaakwaarnemers en incassobureaus voor de schuldeisers zouden optreden en dat vele ondoordachte en ongegronde verzoekschriften zouden worden ingediend. Advocaten zijn daarentegen gebonden aan strengere deontologische regels. De verplichte inschakeling van een advocaat brengt echter mee dat de summiere rechtspleging pas verantwoord is voor schuldvorderingen vanaf ongeveer 10.000 fr.⁵¹.

Ten slotte dient men nog te wijzen op het voorschrift van art. 1342 Ger. W., dat bepaalde dat de *vordering niet gedeeltelijk kan worden ingewilligd*. Dit zou immers beteke-

nen dat de schuld voor een gedeelte betwist wordt en dus niet meer «vaststaand» is.

Vanuit diverse hoeken werd geprobeerd nieuw leven te pompen in deze procedure. Zoals gezegd leidde dit tot de *wet van 29 juli 1987 (B.S., 15 augustus 1987)*, die in werking trad op 1 oktober 1987. De bedoeling was de procedure opnieuw bruikbaar te maken, o.m. door een versoepeling van de toepassingsvoorwaarden, omdat zij een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren tot het wegwerken van de achterstand in gerechtszaken. Tevens trachtte men het wantrouwen van de vrederechters over het recht van verdediging weg te nemen, door de schuldenaar meer garanties te verschaffen.

Aan het principe van de *vaststaande schuld* wordt niet geraakt. Wel wordt bij het vereiste van een «geschrift dat van de schuldenaar uitgaat», expliciet in de wet bepaald dat dit niet noodzakelijk een schuldbekentenis hoeft te zijn. Elk ondertekend stuk komt in aanmerking, zoals een bestelbon, een bewijs van ontvangst van levering, een huur-overeenkomst, een verzekeringspolis, een aanvaarde factuur, een geaccepteerde wissel, en natuurlijk een brief of een antwoord van de schuldenaar op de aanmaning tot betalen.

De *verplichte medewerking van een advocaat* blijft echter behouden. Het kostenprobleem wordt dus niet verholpen.

Om de procesduur zoveel mogelijk in te korten, schrijft het nieuwe art. 1342 Ger. W. voor dat de vrederechter uitspraak moet doen binnen vijftien dagen na indiening van het verzoekschrift. Rekening houdend met de wachtermijn van vijftien dagen na de ingebrekestelling (art. 1339 Ger. W.) en de tweede termijn van vijftien dagen voor het indienen van het verzoekschrift (art. 1340 Ger. W.), betekent dit dat de procedure in principe kan worden afgehandeld in anderhalve maand.

Nieuw is ook dat de rechter de bevoegdheid krijgt om *de vordering slechts gedeeltelijk in te willigen*. Hij kan dus bv. de hoofdsom toekennen, maar het schadebeding of de moratoire rente afwijzen.

Tegen de beschikking waarbij het verzoek gedeeltelijk wordt ingewilligd, kan de schuldeiser echter geen verzet of hoger beroep instellen. Hij kan zich ofwel neerleggen bij de gedeeltelijke toewijzing en tot betekening en tenuitvoerlegging overgaan voor het toegestane deel, ofwel zijn vordering opnieuw en voor het geheel via de gewone procedure instellen (art. 1343, § 4, in fine Ger. W.).

Ten slotte tracht de nieuwe wet tegemoet te komen aan de eisen inzake *de rechten van de schuldenaar*. Deze bepalingen zijn echter te technisch om er in detail op in te gaan.

Concluderend kunnen wij stellen dat sommige wijzigingen tamelijk tweeslachtig lijken. Aan belangrijke bezwarer (o.a. het kostenaspect) wordt nauwelijks tegemoet gekomen.

De praktijk zal dus moeten uitwijzen in hoever de hervorming van de summiere rechtspleging daadwerkelijk effect zal sorteren.

E. LANGERWERF
F. VAN LOON
G. SMAERS

Universiteit Antwerpen
UFSIA

Centrum voor Rechtssociologie

⁴⁷ Zie bv. BODSON, P., «La procédure d'injonction», *J.T.*, 1972, 159, en de kritiek hierop van MENGEOT, M., «De la procédure d'injonction encore», *J.T.*, 1972, 234.

⁴⁸ DOUDELET, A., *l.c.*, 509-510.

⁴⁹ STORME, M., *l.c.*, 352; FETTWEIS, A., *o.c.*, 343.

⁵⁰ DOUDELET, A., *l.c.*, 509.

⁵¹ De meeste auteurs zijn echter voorstander van de verplichte medewerking van een advocaat, op voorwaarde dat de honoraria getarifeerd worden op een redelijk niveau. Zie o.m. FETTWEIS, A., *o.c.*, 344 en 347; STORME, M., *l.c.*, 356.

RECHTSPRAAK

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

6e KAMER — 6 JULI 1988

President: de h. Due

Advocaat-generaal: de h. Mancini

Advocaten: mrs. Den Hollander en Calkoen

Burgerlijke rechtspleging — Territoriale bevoegdheid — Art. 16 E.E.X. — Pacht — Goed in twee staten

In een geschil omtrent het al dan niet bestaan van een pachtovereenkomst met betrekking tot een onroerend goed, gelegen in twee verdragsluitende staten, zijn de gerechten van iedere verdragsluitende staat bij uitsluiting bevoegd ten aanzien van de op het grondgebied van hun staat gelegen onroerende goederen, wanneer zoals in casu de in de twee staten gelegen delen noch belendend noch bijna geheel in de ene of in de andere staat gelegen zijn.

S. t/ M. e.a.

1. Bij arrest van 23 maart 1987, ingekomen ten Hove op 26 mei daaraanvolgend, heeft het Gerechtshof te Arnhem krachtens het Protocol van 3 juni 1971 betreffende de uitlegging door het Hof van Justitie van het Verdrag van 27 september 1968 betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (hierna: Executieverdrag), een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van artikel 16, aanhef en sub 1, Executieverdrag.

2. Deze vraag is gerezen in een geschil tussen S. en M. en anderen, over de vraag of tussen S., als pachter, en M. en haar nadien overleden echtgenoot, als verpachters, mondeling een pachtovereenkomst is gesloten voor een hoeve, bestaande uit gebouwen met circa 5 ha landbouwgrond, gelegen in Maldegem (België), alsmede vier percelen grond van circa 12 ha, gelegen in Sluis (Nederland).

3. Blijkens het dossier gaat het hierbij niet om belendende gronden, maar liggen de percelen in Nederland en het Belgische perceel zeven kilometer uit elkaar.

4. Het ter zake van de pacht gerezen geschil werd door S. bij de Vrederechter te Eeklo (België) aangehangig gemaakt voor het in België gelegen gedeelte van het bedrijf, maar tevens bij de pachtkamer van het kantongerecht Oostburg (Nederland) voor het in Nederland gelegen los land. Het Kantongerecht oordeelde dat geen afdoende bewijs van de sluiting van de pachtovereenkomst was geleverd en wees de vordering af, waarop S. hoger beroep aantekende bij de pachtkamer van het Gerechtshof te Arnhem.

5. Volgens het verwijzingsarrest houdt de pachter, appellant, staande dat er één pachtovereenkomst bestaat voor de hoeve en de percelen land. Overwegende dat derhalve de mogelijkheid bestaat, dat de Belgische en de Nederlandse rechter tot onderling tegenstrijdige beslissingen komen, heeft het gerechtshof een antwoord noodzakelijk geacht op

de vraag, welke rechter op grond van artikel 16, aanhef en sub 1, Executieverdrag in gevallen als het onderhavige bevoegd is. Daarop heeft het gerechtshof de behandeling van de zaak geschorst en het Hof verzocht «uitspraak te doen omtrent de vraag, hoe artikel 16, aanhef en sub 1, van het hiervoor aangehaalde verdrag moet worden uitgelegd ten aanzien van pacht van een hoeve, waarvan de gebouwen (met enig land) zijn gelegen in de ene verdragsluitende Staat (België) en (het grootste deel van) het land in de andere (Nederland)».

6. Voor een nadere uiteenzetting van de feiten, het procesverloop en de bij het Hof ingediende opmerkingen wordt verwezen naar het rapport ter terechtzitting. Deze elementen van het dossier worden hierna slechts weergegeven, voor zover zulks noodzakelijk is voor de redenering van het Hof.

7. Artikel 16 Executieverdrag luidt als volgt: «Ongeacht de woonplaats zijn bij uitsluiting bevoegd: 1. ten aanzien van zakelijke rechten op en huur en verhuur, pacht en verpachting van onroerende goederen: de gerechten van de verdragsluitende Staat waar het onroerend goed gelegen is; ...»

8. Met zijn prejudiciële vraag wenst de nationale rechterlijke instantie te vernemen of artikel 16, aanhef en sub 1, Executieverdrag aldus moet worden uitgelegd, dat in een geschil omtrent het al dan niet bestaan van een pachtovereenkomst met betrekking tot een onroerend goed, gelegen in twee verdragsluitende staten, de gerechten van iedere verdragsluitende staat bij uitsluiting bevoegd zijn ten aanzien van de op het grondgebied van hun staat gelegen onroerende goederen.

9. Er zij aan herinnerd dat het Hof in zijn arrest van 15 januari 1985 (zaak 241/83, Rösler, *Jurispr.*, 1985, blz. 99) overwoog, dat de uitsluitende bevoegdheid die artikel 16, aanhef en sub 1, toekent aan de gerechten van de verdragsluitende staat waar het onroerend goed is gelegen, zijn bestaansreden vindt in de nauwe band van huur en pacht van onroerend goed met de rechtsregels inzake onroerend goed en de — meestal dwingende — voorschriften inzake het gebruik ervan, zoals de wettelijke regelingen betreffende het toezicht op de huur- en pacht prijzen en de bescherming van de rechten van huurder en pachters.

10. Het Hof voegde daaraan toe dat artikel 16, aanhef en sub 1, een rationele bevoegdheidsverdeling tot stand beoogt te brengen, door de voorkeur te geven aan het gerecht dat zijn bevoegdheid ontleent aan het feit dat het zich in de nabijheid bevindt van de plaats waar het onroerend goed is gelegen, omdat dit gerecht het best in staat is om rechtstreeks kennis te nemen van de feitelijke omstandigheden die verband houden met de sluiting en de uitvoering van overeenkomsten betreffende huur en pacht van onroerend goed.

11. Op grond van deze overwegingen oordeelde het Hof in voornoemde zaak, die betrekking had op de huur van een onroerend goed dat geheel op het grondgebied van één verdragsluitende staat was gelegen, dat artikel 16, aanhef en sub 1, van toepassing is op elke overeenkomst inzake

huur en verhuur van onroerend goed, ongeacht de bijzondere kenmerken van die overeenkomst.

12. In beginsel gelden dezelfde overwegingen in het geval van huur of pacht van een onroerend goed waarvan de delen op het grondgebied van twee verdragsluitende staten zijn gelegen.

13. Mitsdien moet artikel 16, aanhef en sub 1, aldus worden uitgelegd, dat in een geschil omtrent het al dan niet bestaan van een pachtovereenkomst met betrekking tot een onroerend goed, gelegen in twee verdragsluitende staten, de gerechten van iedere verdragsluitende staat in beginsel bij uitsluiting bevoegd zijn ten aanzien van de op het grondgebied van hun staat gelegen onroerende goederen.

14. Het is evenwel niet uitgesloten, dat een onroerend goed waarvan de delen in twee verdragsluitende staten zijn gelegen doch voorwerp zijn van één pachtovereenkomst, zodanige bijzondere kenmerken vertoont dat een uitzondering op de hiervoor uiteengezette algemene regel van uitsluitende bevoegdheden moet worden gemaakt. Dit zou bij voorbeeld het geval kunnen zijn wanneer de op het grondgebied van de ene verdragsluitende staat gelegen delen palen aan die in de andere staat, en het goed bijna geheel in één van de twee staten is gelegen. In dergelijke omstandigheden kan het passend zijn om het goed te beschouwen als een eenheid die geheel in een van deze staten is gelegen, ten einde aan de gerechten van deze staat uitsluitende bevoegdheid inzake de pacht van het onroerend goed te verlenen.

15. In casu blijkt uit het dossier echter niet, dat het onroerend goed dergelijke bijzondere kenmerken vertoont, aangezien de in de twee verdragsluitende staten gelegen delen noch belendend zijn noch bijna geheel in de ene of in de andere verdragsluitende staat gelegen zijn.

16. Mitsdien moet op de voorgelegde vraag worden geantwoord, dat artikel 16, aanhef en sub 1, Executieverdrag aldus moet worden uitgelegd, dat in een geschil omtrent het al dan niet bestaan van een pachtovereenkomst met betrekking tot een onroerend goed, gelegen in twee verdragsluitende staten, de gerechten van iedere verdragsluitende staat bij uitsluiting bevoegd zijn ten aanzien van de op het grondgebied van hun staat gelegen onroerende goederen.
(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 4 JANUARI 1988

Voorzitter: de h. Bosly

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: mevr. Liekendael

Advocaten: mrs. Bützler, Geinger, Draps en Van Ommeslaghe

Arbeidsovereenkomst — Einde — Opzeggingsvergoeding — Verjaring — Derdenbeding

Als de opzeggingsvergoeding door de werknemer gevorderd wordt van een belover die ter zake gebonden was door een derdenbeding, is de verjaring door verloop van één jaar ex art. 15 W.A.O. niet toepasselijk.

V. t/ B. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 16 december 1986 door het Arbeidshof te Brussel gewezen;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat ingevolge «de deling» van de vennootschap F. ter gelegenheid van haar herstructurering, de vennootschap F.-T. werd opgericht, die een gedeelte van het actief en passief overnam; dat de N.V. F.-T. te dier gelegenheid van de vennootschap F. de verbintenis heeft gekregen dat deze, met het haar door de Staat ter beschikking gestelde geld, de opzeggingsvergoedingen van tweeëntwintig personeelsleden, waaronder eerste verweerster, zou betalen;

Overwegende dat het arrest, zonder dienaangaande te worden bekritiseerd, beslist: «dat de voorwaarden voor het derdenbeding inderdaad zijn vervuld en dat de vennootschap F. als belover de door de derden-begunstigden, onder wie de eerste verweerster, gevorderde opzeggingsvergoedingen moet betalen»;

Overwegende dat de derde-begunstigde van een derdenbeding een rechtstreekse schuldvordering verkrijgt tegen de belover en dus tegen hem over een rechtstreekse rechtsvordering beschikt om de nakoming te eisen van de verbintenis die hij ten aanzien van de bedingen heeft aangegaan;

Dat daaruit volgt dat het recht van eerste verweerster om van eiser betaling van haar opzeggingsvergoeding te vorderen ten deze niet voortvloeit uit de arbeidsovereenkomst tussen haar en de vennootschap F.-T., dat wil zeggen uit een juridische handeling die onderscheiden is van die arbeidsovereenkomst;

Dat daaruit volgt dat het arrest naar recht beslist dat de verjaring door verloop van één jaar ex artikel 15 van de wet van 3 juli 1978, ter zake van de rechtsvorderingen die uit een arbeidsovereenkomst ontstaan, ten deze niet kan worden toegepast;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 JANUARI 1988

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Advocaten: mrs. van Hecke en De Gryse

1. Onverschuldigde betaling — Betaling door persoon die bij vergissing meende schuldenaar te zijn — Vordering van schuldeiser verjaard — Verhaal op werkelijke schuldenaar — 2. Taalgebruik in gerechtszaken — Nietige conclusie die een ingebrekestelling bevat.

1. De schuldeiser die ten gevolge van de onverschuldigde betaling door een derde zijn rechtsvordering tegen de werkelijke schuldenaar heeft laten verjaren, bevindt zich in dezelfde situatie als die welke wegens die betaling zijn titel heeft vernietigd. Hij verdient derhalve dezelfde bescherming en moet met zodanige schuldeiser worden gelijkgesteld. Daaruit volgt dat de vordering uit het tweede lid van art. 1377 B.W. (verhaal van degene die betaald heeft, op de werkelijke schuldenaar) ook in geval van verjaring van de titel aan de betaler toekomt.

2. De nietigheid van een conclusie ten gevolge van over-

trekking van de Taalwet Gerechtszaken betreft zowel de inhoud als de vorm van de akte. Die nietigheid verbiedt de rechter na te gaan of een in een andere taal gestelde conclusie als ingebrekestelling kan worden aangemerkt.

D. en A. t/ G.

Gelet op het bestreden arrest, op 9 december 1985 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

Overwegende dat beide voorzieningen, tegen hetzelfde arrest gericht, dienen te worden gevoegd ;

I. Op de voorziening van de echtgenoten D.-A. :

Over het eerste middel: schending van artikel 1377, inzonderheid het tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben enerzijds dat alle gelden en waarden in depot gegeven bij de bank Crédit Suisse toebehoren aan de huwgemeenschap A.-V. en anderzijds dat Raphaël G. kapitaalbelasting en inkomstenbelasting betaald heeft op de helft van dat depot, de vordering door verweerder tegen de eiser gericht en strekkende tot terugbetaling van die belastingen gegrond verklaart met de overweging: «Nu (verweerder) niet meer gerechtigd is de gedane onverschuldigde betaling terug te vorderen van de Belgische Staat ingevolge de ingetreden verjaring, en ook de Belgische Staat de belastingen om dezelfde reden niet meer kan vorderen van de werkelijke schuldenaars, is in dezen artikel 1377, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk ; met vernietiging van zijn titel door de schuldeiser is ook de verjaring van de schuldvordering bedoeld»,

terwijl het verhaal tegen de werkelijke schuldenaar van degene die een onverschuldigde betaling gedaan heeft, beperkt is tot het geval waarin de schuldeiser ingevolge de betaling zijn titel vernield heeft en niet mag uitgebreid worden tot andere gevallen :

(...)

Overwegende dat artikel 1377, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek bepaalt : «Wanneer een persoon die bij vergissing meende schuldenaar te zijn, een schuld betaald heeft, is hij gerechtigd het betaalde van de schuldeiser terug te vorderen» ; dat het tweede lid bepaalt : «Dit recht houdt evenwel op wanneer de schuldeiser, ten gevolge van die betaling, zijn titel vernietigd heeft, behoudens het verhaal van degene die betaald heeft, op de werkelijke schuldenaar» ;

Overwegende dat de schuldeiser die ten gevolge van de onverschuldigde betaling door een derde zijn rechtsvordering tegen de werkelijke schuldenaar heeft laten verjaren, zich in dezelfde situatie bevindt als degene die wegens die betaling zijn titel heeft vernietigd ; dat hij derhalve dezelfde bescherming verdient en met zodanige schuldeiser moet worden gelijkgesteld, waaruit volgt dat de vordering uit het tweede lid van artikel 1377 ook in geval van verjaring van de titel aan de betaler toekomt ;

Dat het middel faalt naar recht ;

(...)

II. Op de voorziening van G. :

Over het eerste middel: schending van de artikelen 1139 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek en van artikel 40, eerste en derde lid, van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken,

doordat het arrest, op dit punt het vonnis van de eerste

rechter wijzigend, beslist dat de interesten op de door verweerders verschuldigde sommen, wegens de door Raphaël G., rechtsvoorganger van eiser, betaalde belastingen, slechts beginnen te lopen vanaf 27 augustus 1980, datum van de neerlegging van de regelmatige conclusie waarin de vordering is geformuleerd, en niet vanaf 15 april 1968, «datum van de conclusie die dezelfde dag werd betekend aan de avoué van verweerders», op grond dat deze conclusie nietig werd verklaard bij in kracht van gewijsde gegaan vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent van 24 april 1979, en dus geen enkel gevolg kan meebrengen, ook niet als sommatie,

terwijl, eerste onderdeel, een ingebrekestelling overeenkomstig de artikelen 1139 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek aan geen bijzondere vormvereisten onderworpen is en slechts de duidelijke en ondubbelzinnige wil moet inhouden van de schuldeiser om de verbintenis te doen uitvoeren of betaling te krijgen, zodat het arrest, dat geenszins vaststelt dat de schuldeiser zijn wil om betaling te krijgen in zijn voormelde conclusie van 15 april 1968 niet op een duidelijke of ondubbelzinnige wijze te kennen gaf, uit de enkele omstandigheid dat deze conclusie nietig werd verklaard, niet wettig kon afleiden dat ze niet als ingebrekestelling kon gelden (schending van de artikelen 1139 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek) ;

tweede onderdeel, voor zover uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat bedoelde conclusie van 15 april 1968 nietig werd verklaard wegens overtreding van de wet op het taalgebruik in gerechtszaken, de enkele omstandigheid dat deze conclusie om die reden nietig werd verklaard, het besluit niet wettigt dat ze geen gevolg kan hebben als ingebrekestelling, aangezien voor het bestaan van een ingebrekestelling — in de zin van de artikelen 1139 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek — enkel de duidelijke en ondubbelzinnige wil van de schuldeiser vereist is om de verbintenis te doen uitvoeren of om betaling te krijgen, en ook een met de wet op het gebruik der talen in gerechtszaken strijdige akte deze duidelijke en ondubbelzinnige wil van de schuldeiser tot uiting kan brengen ; de in artikel 40 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken bepaalde sanctie van nietigheid geenszins impliceert dat een door deze nietigheid getroffen akte niet zou kunnen een geldige ingebrekestelling in de zin van de artikelen 1139 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek uitmaken, zodat het arrest, in zoverre het ten onrechte uit deze nietigheid een dergelijk besluit afleidt, alle in het middel ingeroepen wetsbepalingen schendt :

Overwegende dat een conclusie valt onder de akten van rechtspleging die, ingevolge de artikelen 2 en 40, eerste lid, van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken, in een procedure gevoerd voor de Burgerlijke Rechtbank te Kortrijk, op straffe van nietigheid van rechtswege in het Nederlands moeten worden gesteld ; dat die nietigheid de inhoud zowel als de vorm van de akte betreft en dat de stuiting van de verjaring, waarin het derde lid van artikel 40 voorziet, daaraan niet afdoet ;

Dat die nietigheid de rechter verbiedt na te gaan of een in een andere taal gestelde conclusie als ingebrekestelling kan worden aangemerkt ;

Dat het middel faalt naar recht ;

(...)

NOOT—Over de vermeende betaling van andermans schuld

1. In bovenstaande uitspraak van het Hof van Cassatie was het volgende geval aan de orde: B (verweerder) verkeerde in de waan (belasting)-schuldenaar te zijn van C (de Staat) en voldeed die vermeende schuld. In feite was iemand anders, nl. A (eiseres in cassatie) de ware schuldenaar. Dit is de hypothese van artikel 1377 B.W. Wanneer B in zo'n geval de ware toestand achterhaalt, rijst de vraag van wie de solvens B kan terugvorderen, van de schuldeiser (C) of van de schuldenaar (A). Artikel 1377 B.W. geeft het antwoord: van C.

In het gegeven geval kon C wegens de ingetreden verjaring de belastingen niet meer invorderen van de werkelijke schuldenaar (A). Het Hof te Gent is van oordeel dat in dat geval B maar verhaal moet nemen op A. Hiertoe wordt steun gezocht in artikel 1377, tweede lid, B.W. Luidens die bepaling kan, wanneer de schuldeiser, ten gevolge van de betaling door B, «zijn titel vernietigd heeft», B geen verhaal meer nemen op de schuldeiser, «behoudens het verhaal van degene die betaald heeft op de werkelijke schuldenaar». Tegen dit arrest doet A gelden dat artikel 1377, tweede lid, B.W. niet voor uitbreiding vatbaar is. Het middel wordt door het Hof van Cassatie echter verworpen. Volgens het Hof bevindt de schuldeiser die ten gevolge van de onverschuldigde betaling door een derde, zijn vorderingsrecht laat verjaren, zich in dezelfde positie als degene die wegens die betaling zijn titel heeft vernietigd. Hij verdient daarom, volgens het Hof, dezelfde bescherming; waar ik aan toevoeg: «van de *vertrouwensleer*».

Met dit arrest sluit het Hof van Cassatie aan bij de ruime interpretatie die in de rechtsleer overwegend aan artikel 1377, tweede lid, B.W. wordt gegeven (zie o.m. De Page, *Traité*, III, nr. 11; Kluyskens, *Verbintenissen*, nr. 357; Planiol & Ripert, *Traité*, VII, 30, nr. 742; Demogue, *Traité*, III, nr. 90; Demolombe, *Cours*, XXXI, nr. 323, *Encycl. Dalloz*, tw. «Répétition de l'indu», nr. 51; Larombière *Obligations*, III, Art. 1377, nr. 10. *Anders*: Laurent, *Principes*, XX, nr. 363; Baudry-Lacantinerie & Barde, *Traité*, XV, 476-477, nr. 830; Huc, *Commentaire*, VIII, nr. 396).

2. Dit standpunt is geheel verantwoord en kan worden verklaard wanneer men het leerstuk der onverschuldigde betaling maar beschouwt in het licht van de theorie van de *ongerechtvaardigde verrijking* in welk leerstuk de vraag naar het «gerechtvaardigd» zijn van de vermogensverschuiving centraal staat. Het antwoord op die vraag kan telkens maar gegeven worden door het aftasten van het systeem van ons vermogensrecht en van de principes die eraan ten grondslag liggen (o.m. risicobeginsel, vertrouwensleer, principe der relativiteit). Het zgn. «boswachtersarrest» van 27 mei 1909, waarmee het Hof van Cassatie (*Pas.*, 1909, I, 272) het bestaan van de actio de in rem verso voor het eerst erkende, is hiervan een duidelijk voorbeeld. De vraag of in het gegeven geval van een ongerechtvaardigde verrijking sprake was, noopte het Hof tot het nader bepalen van de betekenis van artikel 1165 B.W. en m.n. tot het formuleren van het fundamentele onderscheid tussen de relativiteit van de obligatoire gevolgen van een overeenkomst en de tegenwerpelijkheid van het bestaan ervan aan derden. Uiteindelijk, zo schrijft de Nederlandse hoogleraar Schoordijk (*Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer, 1979, 452) treffend, dient ieder vermogensrechtelijk den-

ken, «een denken te zijn, dat primair gericht is op het al dan niet gerechtvaardigd zijn van vermogensverschuivingen».

3. Tot welke oplossingen komt men dan in gevallen van de vermeende betaling van andermans schuld. Luidens artikel 1377 B.W. kan B (solvens) van C (accipiens) terugvorderen. Deze oplossing is geheel verantwoord. De betaling van B heeft A niet bevrijd; B heeft, bij hypothese, immers niet de bedoeling gehad de schuld van A te voldoen. De vermogenstoestand van A blijft door de betaling ongewijzigd en men zal hem dan ook verder ongemoeid moeten laten. De terugvordering van het onverschuldigde ziet enkel op de verhouding solvens/accipiens.

Het is echter perfect mogelijk andermans schuld te voldoen (artikel 1236 B.W.). Is A door die betaling bevrijd (de twee-partijenverhouding wordt dan een triangulaire), dan kan B verhaal nemen op A. De aard van dit verhaalsrecht wordt bepaald door de verhouding die tussen A en B bestaat (zie E. Dirix, «Ongerechtvaardigde verrijking in drie-partijenverhoudingen», *T.P.R.*, 1981, 1035, nrs. 9 e.v.). Deze hypothese moet echter worden uitgesloten wanneer B in de waan verkeerde zelf schuldenaar te zijn. Aangezien C echter de betaling van B kon opvatten als ter kwijting van A, zal B het bewijs van zijn vergissing moeten leveren. Dit voert ons naar het vereiste van de dwaling van de solvens bij de onverschuldigde betaling.

4. Het *dwaling*-vereiste bij de *condictio indebiti* heeft al veel inkt doen vloeien. Wordt die eis door de wet enkel gesteld in de hypothese van artikel 1377 B.W., dan werd die voorwaarde lange tijd — op rechtshistorische gronden — door een groot gedeelte van rechtsleer en rechtspraak uitgebreid tot alle gevallen van onverschuldigde betaling (artt. 1235 en 1376 B.W.). Thans wordt die voorwaarde niet meer gesteld. In het arrest van 18 september 1970 besliste het Hof van Cassatie dat de solvens zijn vergissing slechts moet bewijzen «indien twijfel mogelijk is betreffende de oorzaak van de betaling en dienvolgens nopens het onverschuldigd karakter ervan» (Cass., 18 september 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 60, *R.W.*, 1970-71, 843; Cass., 10 juni 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 1044; concl. Hayoit de Termicourt voor Cass., 6 december 1956, *Pas.*, 1957, I, 362-363). Niet de dwaling moet bewezen worden, maar het ontbreken van elke redelijke grond voor de betaling. Derhalve is verder ook zonder belang of die dwaling al dan niet verschoonbaar is. Indien het onverschuldigd zijn van de betaling als objectieve voorwaarde volstaat voor de terugvordering, zo schrijft Leclercq, «on voit mal comment prêter un intérêt quelconque à cet élément subjectif que constituerait l'erreur du solvens, suivant que cette erreur fut légère, lourde ou inexcusable» («Réflexions sur un principe général de droit: la répétition de l'indu», *J.T.*, 1976, 115, nr. 63; in gelijke zin: Kruithof, «Overzicht», *T.P.R.*, 1983, 661, nr. 154; P. Van Ommeslaghe, «Examen», *R.C.J.B.*, 1988, 56, nr. 159). Dezelfde ontwikkeling laat ons de rechtsvergelijking zien (*Frankrijk*: J. Ghestin, «L'erreur du solvens, condition de la répétition de l'indu», *D.*, 1972, chron., 277-280; Y. Loussouarn, «La condition d'erreur du solvens dans la répétition de l'indu», *R.T.D.Civ.*, 1949, 212-230; Cass.fr., 17 juli 1984, *R.T.D.Civ.*, 1985, 577, met bespreking J. Mestre. Het Cour de cassation maakt wel voorbehoud voor het geval dat «willens en wetens» werd betaald: Cass. fr., 24 februari 1987, *D.*, 1987, jur., 244, met noot

Bénabent; *Nederland*: Asser-Rutten-Hartkamp, III, 1986, 236; *West-Duitsland* en *U.S.A.*: E. von Caemmerer, «Irrtümliche Zahlung fremder Schulden», *Gesammelte Schriften*, I, 346-347). Deze oplossing is verantwoord. Ons verbintenissenrecht is causaal. Iedere vermogensverschuiving behoeft een *causa*, een rechtvaardiging. Ligt zo'n oorzaak niet voor, dan staat de rechtsorde de terugvordering toe. Enkel wanneer er redelijke twijfel mogelijk is omtrent de strekking van de betaling, wordt op de solvens een nadere bewijslast gelegd. Ook dit beantwoordt aan de theorie van de oorzaak. Artikel 1132 B.W. stelt bij een schuldbekenenis zonder vermelding van de *causa* een vermoeden juris tantum in van het bestaan van de rechtsgrond. Het bewijs van de afwezigheid van de oorzaak wordt dan op de schuldenaar gelegd (zie Y. Loussouarn, *o.c.*, 229). Aan de dwaling komt derhalve enkel een bewijsfunctie toe (De Page, *Traité*, III, nr. 14; Leclercq, *o.c.*, 113, nr. 49). Het is immers mogelijk dat de betaling toch een eigen oorzaak blijkt te hebben, bijvoorbeeld de bedoeling van partijen om een geschil definitief te regelen (zie bv. Cass., 2 juni 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 931; Cass., 18 oktober 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, nr. 121; dit blijft echter een vraag van uitlegging, bijvoorbeeld Cass., 3 maart 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 367, *R.W.*, 1983-84, 1694). Het bewijs van de dwaling zal vooral aan de orde zijn in de hypothese van artikel 1377 B.W. Aangezien C niets anders ontvangt dan wat hem toekomt en hij krachtens art. 1236 B.W. de betaling van B als bevrijdend voor A mag opvatten, zal in de meeste gevallen «twijfel mogelijk zijn omtrent de oorzaak van de betaling». Maar ook in het raam van artikel 1377 geldt de dwaling niet als afzonderlijke voorwaarde voor de terugvordering, maar heeft zij slechts een probatoir karakter. In bepaalde gevallen moet men overigens aannemen dat op grond van de vertrouwensleer, die bewijsvoering — en derhalve de terugvordering — van voor af aan is uitgesloten, wanneer C op goede gronden de betaling door B mocht opvatten als ter bevrijding van A. Te denken valt bijvoorbeeld aan de betaling van een ouder voor een kind of, in concubinaatsverhoudingen, de betaling van een der partners van de schuld van de ander.

5. Op deze laatste gedachte is ook artikel 1377, tweede lid, B.W. gebaseerd. Wanneer C na ontvangst van de betaling zijn titel vernietigde, dan kan B niet meer van C terugvorderen, maar moet hij zich maar tot A keren en dit door middel van de *actio de in rem verso*. Deze bescherming van C staat onmiskenbaar in het teken van de *vertrouwensleer*. De betaling van B kon door C worden opgevat als bevrijdend en C is op die schijn afgegaan door zijn titel te vernietigen. Hoe zal C nu nog zijn rechten kunnen doen gelden tegen zijn debiteur? Welnu, omdat die schijn aan B is toe te rekenen, dienen de last en de risico's van het terugvorderen op hem te worden gelegd. Terecht wordt, zoals in het geannoteerde arrest, artikel 1377, tweede lid, B.W. uitgebreid tot andere gevallen waarin C door toedoen van B op het verkeerde been werd gezet en daardoor in de onmogelijkheid is verzeild om zijn vorderingsrecht op A nog verder uit te oefenen.

De bescherming van artikel 1377, tweede lid, B.W. onderstelt evenwel de goede trouw van C (Demogue, *Traité*, III, nr. 90; Demolombe, *Cours*, XXXI, nr. 319). De vertrouwensleer komt immers enkel diegene te hulp die beschermenswaard is, d.w.z. die de ware toedracht niet kent.

Door een gedeelte van de rechtsleer wordt verdedigd dat artikel 1377, tweede lid, B.W. ook toepassing vindt wanneer A insolvent is geworden (o.m. Demogue, *Traité*, III, nr. 90; Larombière, *o.c.*, nr. 10; Kh. Kortrijk, 14 maart 1936, *J. Comm. Fl.*, 1936, nr. 5616). Deze al te ruime interpretatie van artikel 1377 B.W. wordt terecht bestreden (De Page, *Traité*, III, nr. 17; Planiol & Ripert, *Traité*, VII, 30, nr. 742; Gent, 25 januari 1882, *Pas.*, 1882, II, 193). Zij strookt niet met het systeem van ons vermogensrecht. Iedere contractant dient zelf het risico van de insolventie van zijn wederpartij te dragen. Voor zover deze risico's niet ongunstig werden beïnvloed door de betaling van B, valt niet in te zien waarom C bijkomend moet worden beschermd.

Eric Dirix

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 22 FEBRUARI 1988

Eerste voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Houtekier en Simont

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Beperking — Langdurige werkloosheid — Oorzaak — Werk zoeken — Beoordelingscriterium — Inkomen van echtgenoot

Uit de bepalingen van het Werkloosheidsbesluit blijkt niet dat de omstandigheid dat de werkloze niet geregeld naar werk heeft gezocht, niet in aanmerking komt ter beantwoording van de vraag of zijn werkloosheid op abnormale wijze aanhoudt of terugkeert, wanneer de lange duur van de werkloosheid in het concrete geval de oorzaak was van het niet geregeld naar werk zoeken.

Tot de criteria volgens welke geoordeeld moet worden of de duur of de herhaling van de werkloosheid abnormaal is, behoort onder meer het in aanmerking nemen dat de echtgenoot van de werkloze een behoorlijk inkomen heeft.

V. t/ R.V.A.

Gelet op het bestreden arrest, op 10 oktober 1985 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 143, § 1 (oud), van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, gewijzigd bij koninklijk besluit van 24 oktober 1967, en 63 (oud) van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 inzake werkloosheid,

doordat het arrest de administratieve beslissing van 8 augustus 1983, door de gewestelijke werkloosheidsinspecteur te Ieper getroffen tegen eiseres, bevestigt op de volgende gronden: (...) «Niet als positief element is aan te rekenen het feit dat haar echtgenoot een behoorlijk inkomen heeft en ze volledig arbeidsgeschikt is. Tenslotte blijkt uit de door (eiseres) zelf ondertekende verklaring van 31 maart 1983 dat ze weinig of geen inspanningen deed om ander werk te vinden, zodat ze van een zeer belangrijk element, namelijk het regelmatig werk zoeken, geen voldoende be-

wijs kan leveren. Dit moet doen besluiten tot de abnormaal lange duur van de werkloosheid, en dus dat de beperking terecht werd toegepast»,

terwijl (...)

tweede onderdeel, (...) het niet geregeld werk zoeken bovendien niet in aanmerking komt om de lange duur van de werkloosheid als abnormaal te beoordelen, tenzij dit niet geregeld werk zoeken oorzaak is van die lange duur en geen gevolg ervan; eiseres juist staande hield ten gevolge van talrijke vruchteloze sollicitaties ontmoedigd te zijn om verder werk te zoeken, en het arrest door hiermee geen rekening te houden en door nergens vast te stellen dat die houding van eiseres de oorzaak was van haar langdurige werkloosheid in plaats van het gevolg ervan, niet wettig beslist dat haar niet geregeld werk zoeken moet doen besluiten tot de abnormaal lange duur van die werkloosheid (schending van de artikelen 143, § 1, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 en 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964);

derde onderdeel, het feit dat de echtgenoot van eiseres een behoorlijk inkomen heeft, niet in aanmerking komt om de duur van haar werkloosheid als abnormaal lang te beoordelen en het arrest door toch met dit inkomen rekening te houden als negatief element bij de beoordeling van de duur der werkloosheid, niet wettelijk verantwoord is (schending van de artikelen 143, § 1, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 en 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964):

Wat het (...) tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest uit de door eiseres op 31 maart 1983 ondertekende verklaring afleidt dat zij weinig of geen inspanning deed om werk te vinden, en beslist dat daaruit volgt dat eiseres geen voldoende bewijs kan leveren van een geregeld naar werk zoeken;

(...)

Overwegende dat uit de ten deze toepasselijke tekst van de artikelen 143 van het Werkloosheidsbesluit en 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 niet blijkt dat de omstandigheid dat de werkloze niet geregeld naar werk heeft gezocht, niet in aanmerking komt ter beantwoording van de vraag of zijn werkloosheid op abnormale wijze aanhoudt of terugkeert, wanneer de lange duur van de werkloosheid in het concrete geval de oorzaak was van het niet geregeld naar werk zoeken;

Dat het onderdeel in zoverre faalt naar recht;

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat de ten deze toepasselijke tekst van artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, voor zover van belang, bepaalt: «De criteria volgens welke geoordeeld moet worden of de duur of de herhaling van de werkloosheid abnormaal is, zijn: 2° de familiale of sociale toestand van de werkloze, waarbij inzonderheid in aanmerking wordt genomen: a) of de werkloze gehuwd is, of de echtgenoot werkt, of zelf werkloos is»;

Dat het arrest derhalve, door in aanmerking te nemen dat de echtgenoot van eiseres een behoorlijk inkomen heeft, noch artikel 143 van het Werkloosheidsbesluit noch artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 schendt;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 19 APRIL 1988

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: de h. Holsters

Advocaat-generaal: de h. du Jardin

Advocaat: mr. Bützler

Pers — Recht van wederwoord — Omvang van wederwoord

Art. 2, eerste lid, van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord waarborgt eensdeels een antwoord van duizend letters schrift en staat anderdeels toe die beperking te overschrijden tot maximum het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt.

Vander M. t/ P.

Gelet op het bestreden arrest, op 1 september 1987 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de tegen eiser ingestelde strafvordering:

Over het middel: schending van de artikelen 2 van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord en 18 van de Grondwet,

doordat het hof van beroep in de bestreden beslissing, na te hebben vastgesteld dat «(eiser) in de eerste plaats aanvoert dat het ingestuurde antwoord naar zijn omvang niet voldoet aan de vereisten van artikel 2, eerste lid, van de wet nu het in ieder geval méér dan 1000 letters schrift bevat, hetgeen de absolute grens is», oordeelt dat «de wet evenwel aan diegene die zich beroept op een recht van antwoord de keuze laat tussen twee alternatieve maxima, ofwel 1000 letters schrift ofwel het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigde, dat uit de duidelijke tekst van de wet, ongeacht de strekking van de voorbereidende werken, de interpretatie van de rechtstreeks gedaagde partij als zou het gaan om een dubbel maximum, met andere woorden dat beide criteria samen dienen te worden toegepast, niet kan worden afgeleid», en gelet op de vaststelling «dat het door de burgerlijke partij ingestuurde antwoord in geen geval méér bedraagt dan het dubbel van de ruimte ingenomen door de betwiste tekst in het weekblad B.», besluit dat het antwoord «derhalve voldoet aan de wettelijke vereisten op dit punt», en eiser veroordeelt tot een boete, tot publikatie van het antwoord, en tot schadevergoeding,

terwijl artikel 2 van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord in zijn eerste lid bepaalt dat het antwoord niet meer mag bedragen dan duizend letters schrift of het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt; de wet aldus aan de persoon die in een periodiek geschrift bij naam is genoemd of impliciet is aangewezen, de kans biedt een antwoord te laten opnemen dat het dubbel mag bedragen van de ruimte die de tekst innam die aanleiding gaf tot het recht tot antwoord, met een absolute beperking tot 1000 schriftletters; de begrenzing tot 1000 letters aldus een absoluut

maximum vormt, dat in geen geval mag worden overschreden in het raam van een recht tot antwoord, en, zoals door eiser in conclusie aangevoerd, artikel 18 van de Grondwet het beginsel van de vrijheid van drukpers vastlegt; deze grondwettelijke vrijheid absoluut is, en elke wettelijke bepaling die, zij het onrechtstreeks, een aantasting of beperking van dit grondwettelijk beginsel invoert, restrictief dient te worden opgevat; de wet van 23 juni 1961 inzake het recht van antwoord het grondwettelijk beginsel van de vrijheid van drukpers beperkt uit hoofde van de bescherming van de in de pers genoemde natuurlijke of rechtspersonen; deze beperking van het grondwettelijk recht van vrije drukpers derhalve restrictief dient te worden geïnterpreteerd, en met name de omschrijving van de voorwaarden inzake de lengte van het recht van antwoord zó moet worden opgevat dat het recht van vrije drukpers zo weinig mogelijk wordt gekrenkt of geraakt, zodat het hof van beroep door de enkele vaststelling dat het antwoord dat verweerder wenste te zien opnemen in het periodiek geschrift B. niet meer bedroeg dan het dubbele van de ruimte ingenomen door de betwiste tekst, niet wettig kon oordelen dat het antwoord aldus voldeed aan de eisen van de wet, zonder tevens vast te stellen dat het evenmin meer dan 1000 schriftletters bevatte, zoals door eiser aangevoerd (schending van artikel 2 van de wet van 23 juni 1961), en door aldus een recht van antwoord toe te staan dat meer dan 1000 schriftletters telt het grondwettelijk beginsel van de vrije drukpers miskent (schending van artikel 18 van de Grondwet):

Overwegende dat artikel 2, eerste lid, van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, eensdeels, een antwoord van duizend letters schrift waarborgt, anderdeels, toelaat die beperking te overschrijden tot maximum het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt;

Dat het middel faalt naar recht;
(...)

NOOT—*De omvang van het wederwoord*

1. De wet van 23 juni 1961 bevat een dubbele begrenzing van het recht van wederwoord: ofwel duizend letters schrift ofwel het dubbel van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt.

De in de zaak betrokken persoon heeft de keuze tussen beide maxima (Cass., 4 april 1966, *Pas.*, 1966, I, 1011).

2. De eiser tot cassatie beweerde ten onrechte dat het recht tot antwoord in elk geval diende te worden beperkt tot een absoluut maximum van duizend letters schrift. De wetgever was van oordeel dat de bij naam genoemde of impliciet aangewezen persoon ten minste duizend letters mocht besteden aan zijn wederwoord (P. Platel, *Het recht van antwoord in de communicatiemedië*, p. 34).

Het onderhavige cassatiearrest bevestigt en verduidelijkt het in het arrest van 4 april 1966 vermelde beginsel.

A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 24 DECEMBER 1987

Voorzitter: de h. Raymaekers

Raadsheren: de hh. Vandeplas (rapporteur) en Van de Velde

Advocaat-generaal: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Peeters loco Van der Straten

Douane en accijnzen — 1. Drankslijterij — Strafvervolging — 2. Transactie

1. De strafvervolging wegens het exploiteren van een drankslijterij is luidens art. 43 van het K.B. van 3 april 1953 en art. 281, § 2, van de Algemene Wet inzake douane en accijnzen uitsluitend aan het Bestuur toevertrouwd als op de misdrijven slechts vermogensstraffen kunnen worden toegepast.

Nu de ten laste gelegde feiten overeenkomstig de artt. 35 en 37, § 2, van het K.B. van 3 april 1953, als gewijzigd door de wet van 6 juli 1967, bestraft worden met een geldboete en een sluiting van de slijterij en het openbaar ministerie ook geen redenen van openbare orde heeft aangevoerd die zijn tussenkomst op grond van art. 138 Ger. W. zouden rechtvaardigen, is het hoger beroep van het openbaar ministerie niet ontvankelijk.

2. Het Bestuur heeft krachtens art. 263 van de Algemene Wet inzake douane en accijnzen het recht een transactie af te sluiten betreffende de geldboete en het sluiten van een drankslijterij. Deze transactie maakt, indien ze wordt aangevaard, een einde aan de strafvordering, zodat achteraf op deze schikking niet meer kan worden teruggekomen.

Belgische Staat t/ B.

Telastlegging: vanaf 1 juli 1984 de aan de slijterij, gelegen te (...) aangebrachte vergroting van de tot slijterij diene lokale geëxploiteerd te hebben zonder aangifte en zonder betaling van de openingsbelasting ten kantore van de ontvanger der accijnzen over het gebied.

(...)

Overwegende dat de strafvervolging wegens het exploiteren van een drankslijterij luidens artikel 43 van het koninklijk besluit van 3 april 1953 en artikel 281, § 2, van de Algemene Wet inzake douane en accijnzen, gecoördineerd door het koninklijk besluit van 18 juli 1977, uitsluitend aan het Bestuur is toevertrouwd als op de misdrijven slechts vermogensstraffen kunnen worden toegepast;

Overwegende dat de ten laste gelegde feiten overeenkomstig de artikelen 35 en 37, § 2, van het koninklijk besluit van 3 april 1953, als gewijzigd door de wet van 6 juli 1967, bestraft worden met een geldboete en een sluiting van de slijterij;

Overwegende dat het openbaar ministerie ook geen redenen van openbare orde heeft aangevoerd die zijn tussenkomst op grond van artikel 138 van het Gerechtelijk Wetboek zouden rechtvaardigen;

Overwegende dat het hoger beroep van het openbaar ministerie derhalve niet ontvankelijk is;

Overwegende dat aan de beklagde ten laste wordt gelegd een «aangebrachte vergroting van de tot slijterij die-

nende lokalen te hebben geëxploiteerd zonder aangifte en zonder betaling van de openingsbelasting»;

Overwegende dat deze feiten door de ambtenaren van het Ministerie van Financiën werden vastgesteld en trouwens door de beklaagde worden toegegeven;

Overwegende dat het Bestuur op 6 december 1984 aan de beklaagde liet weten dat de aanvullende openingsbelasting werd bepaald op 6.900 frank, hem tevens uitnodigend de verschuldigde openingbelasting onmiddellijk vrijwillig te betalen;

Overwegende dat het Bestuur aan de betrokkene bovendien meedeelde dat, mocht hij niet onmiddellijk betalen, hij «zich aan bekeuring zou blootstellen»;

Overwegende dat de beklaagde nog de dag zelf de aanvullende openingsbelasting betaalde door middel van het formulier dat de ontvanger der accijnzen hem had doen geworden; dat er derhalve van laattijdige betaling geen sprake kan zijn;

Overwegende, ondanks de onmiddellijke betaling van de verschuldigde bijkomende openingsbelasting (nl. op 6 december 1984), het Bestuur op 3 juli 1985 proces-verbaal opstelde ten laste van de beklaagde;

Overwegende dat deze bekeuring niet alleen geschiedde in strijd met de formele belofte van het Bestuur niet te verbaliseren indien de aanvullende belasting onmiddellijk werd betaald, maar dat ze geschiedde op een tijdstip dat het Bestuur de strafvervolgning niet meer kon uitoefenen;

Overwegende dat het Bestuur krachtens artikel 263 van de Algemene Wet inzake douane en accijnzen het recht heeft een transactie af te sluiten betreffende de geldboete en het sluiten van de drankslijterij; dat deze transactie, indien ze wordt aanvaard, een einde maakt aan de strafvervolgning en dat achteraf op deze schikking niet meer kan worden teruggekomen;

Overwegende dat de brief van de ontvanger der accijnzen van 6 december 1984 waarbij de beklaagde werd aangehaand «onmiddellijk en vrijwillig» de aanvullende openingsbelasting te betalen, daar hij zich anders aan bekeuring zou blootstellen, niet anders kan worden beschouwd dan als een transactie betreffende de strafvordering namelijk de geldboete en het sluiten van de slijterij;

Overwegende dat het voorstel van het Bestuur door de beklaagde werd aanvaard en dat de betaling van de openingsbelasting onmiddellijk geschiedde zoals voorgeschreven; dat derhalve door deze betaling een transactie over de strafvordering aangaande de overtreding tot stand is gekomen;

(...)

NOOT—Transactie inzake douane en accijnzen

1. Na de recente wijziging door de wet van 28 juni 1984 werden de mogelijkheden voor het openbaar ministerie om de commune misdrijven door middel van een minnelijke schikking af te handelen aanzienlijk uitgebreid (art. 216bis Sv.).

Ook inzake fiscale misdrijven is in principe een afdoening buiten proces mogelijk (Dierick, W. en Huybrechts, L., *Fiscaal strafrecht*, blz. 3.2/5).

2. Inzake misdrijven betreffende douane en accijnzen is expliciet door art. 263 van de Algemene Wet inzake douane en accijnzen (K.B. van 18 juli 1977, *B.S.*, 21 september

1977) bepaald dat, omtrent geldboete, verbeurdverklaring en sluiting van inrichtingen kan worden getransigeerd door het bevoegde Bestuur van Financiën (dit artikel is een overname van het vroegere art. 229 Algemene Wet van 26 augustus 1822, *Pasin.*, 1822-1824, 1).

Voormeld artikel expliciteert dat een dergelijke transactie mogelijk is in geval van verzachtende omstandigheden of indien het aannemelijk is dat het misdrijf het gevolg is van een verzuim of een vergissing. Art. 264 Algemene Wet verbiedt de transactie, wanneer genoegzaam kan worden bewezen dat aan een opzettelijke fiscale fraude niet te twijfelen valt, en indien zulks ook in rechte kan worden bewezen.

3. De Algemene Wet geeft geen definitie, noch een omschrijving van wat een transactie eigenlijk inhoudt. De wetgever is er blijkbaar van uitgegaan dat het begrip transactie overbekend is. Ze kan in casu omschreven worden als een overeenkomst waarbij het Bestuur afziet van rechtsvervolgingen tegen de overtreder, die tegenover het Bestuur de verbintenis aangaat bepaalde handelingen te verrichten of zich van bepaalde handelingen te onthouden (cf. Dierick, W. en Huybrechts, L., o.c., *Douane en accijnzen*, blz. 4.4/1 en Vangerven, P., «De transactie inzake douanen en accijnzen», *R.W.*, 1962-63, 1659).

Voor de overtreder vervangt de transactie de wettelijk bepaalde bestraffing door een bedongen bestraffing (*R.P.D.B.*, v° *Douanes et accises*, nr. 385). Toch mag niet uit het oog verloren worden dat het hier om een publiekrechtelijke overeenkomst gaat (o.a. *R.P.D.B.*, v° *cit.*, nrs. 376-377). De rechtsleer verwijst evenwel wel naar de toepassing van de regels van het burgerlijk recht aangaande de dading (cf. art. 2044 B.W.).

4. Daar de strafrechter inzake douane en accijnzen luidens art. 100 Sw. geen rekening mag houden met verzachtende omstandigheden, kan de minnelijke schikking een kwijtschelding of vermindering van straf voor de overtreder mogelijk maken (Vangerven, P., o.c., 1659).

Met andere woorden, deze afdoening laat een billijke toepassing van de fiscale strafbepalingen toe.

5. Het gevolg van de transactie die het Bestuur afsluit met de overtreder, is dat de strafvervolgning erdoor vervalt (art. 228 Algemene Wet, oud art. 208 Algemene Wet van 26 augustus 1822; o.a. Perrichon J.-J. en Leclercq, J.-A., v° *Appel en matière répressive*, in *R.P.D.B.*, Compl. I, nr. 97).

Dit verval van de strafvordering is evenwel beperkt tot de fiscale overtredingen, en geldt niet voor de samenlopende gemeenrechtelijke misdrijven (*R.P.D.B.*, v° *Douanes et accises*, nr. 384).

6. Een dergelijke dading is geldig zelfs wanneer de strafvordering reeds ingesteld is, zolang er geen in kracht van gewijsde getreden veroordeling bestaat (D'Haenens, J., *Belgisch Strafprocesrecht*, 2e druk, 125; R. Vancamp, «Hoe bijzonder is het bijzonder strafrecht inzake douane en accijnzen», *R.W.*, 1985-86, 842), dit in tegenstelling tot de mogelijkheid van minnelijke schikking door het openbaar ministerie in het gemene strafprocesrecht, waarbij, zodra de vordering voor de rechtbank aanhangig is gemaakt, een minnelijke schikking onmogelijk wordt (Declercq, R., *Strafvordering*, I, 8e druk, 45).

Dit principe is een gevolg van het feit dat, in tegenstelling tot het openbaar ministerie, het Bestuur niet enkel de vordering, overeenkomstig art. 281 Algemene Wet, uitoefent,

doch er tevens volledig over beschikt. Het kan dus te allen tijde met de overtreder transigeren en zodoende een einde maken aan de eigen vordering en aan die van het openbaar ministerie (cf. o.a. Janssens De Bisthoven, R., «Overwegingen omtrent de bestraffing van de sluikerij ter zake van douane», *R.W.*, 1959-60, 58).

7. Het Hof van Beroep te Antwerpen besloot in het arrest van 24 december 1987 dan ook terecht, na wat de feiten betreft het bestaan van een transactie te hebben vastgesteld, dat het Bestuur der Financien geen strafvervolgning meer kon uitoefenen, nadat de beklagde de voorgestelde regeling uitgevoerd had.

8. Indien de transactie zoals die werd vastgesteld tussen het Bestuur en de overtreder, door deze laatste overeenkomstig de voorwaarden wordt uitgevoerd, lijdt het geen enkele twijfel dat de mogelijkheid tot het uitoefenen van de strafvordering door het Bestuur vervalt.

9. Een probleem rijst evenwel indien de overtreder de transactie niet of niet behoorlijk uitvoert. Het is opmerkelijk dat slechts enkele auteurs een paar schaarse zinnen wijden aan deze situatie. De vraag of, in geval van niet-uitvoering van de transactie, het Bestuur bevoegd blijft om de publieke vordering uit te oefenen, houdt nochtans een aantal moeilijkheden in, en de behandeling van dit aspect vereist enig onderscheid.

10. De tekst zelf van de Algemene Wet maakt ons niets wijzer, noch het huidige art. 263, noch het identieke art. 229 van de wet van 1822. Ook de oorspronkelijke Nederlandse versie van de wet (gepubliceerd in het *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, 1822, blz. 433, nr. 38, en in het *Journal Officiel*, XVIII, blz. 248, nr. 38) biedt geen enkel bijkomend element voor interpretatie.

Bij het lezen van de parlementaire voorbereiding van beide ontwerpen die uiteindelijk geleid hebben tot de wet van 26 augustus 1822, blijkt dat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal wel een aantal interessante vragen aan bod zijn gekomen. Geen enkele houdt echter een antwoord op de hier gestelde vraag in. Er werd enkel bevestigd dat de publieke vordering afhangt van het Bestuur, en dat in geval van een transactie de strafvordering vervalt (cf. *Verslag der Handelingen en Bijlagen van de zitting 1821-1822*, voornamelijk Bijlage nr. XIII, vel 97, blz. 403 en 404).

11. Het redactievervalschil tussen de tekst van art. 216bis Sv., handelend over de minnelijke schikking in het gemene strafprocesrecht, en art. 263 Algemene Wet, lijkt ons evenmin een afdoend antwoord te kunnen opleveren op de vraag naar de gevolgen van een niet-uitvoering van de transactieovereenkomst.

Eerstgenoemd artikel (§ 1, 6) bepaalt dat de strafvordering vervalt bij betaling binnen de gestelde termijn. Met andere woorden: de strafvordering zal op normale wijze doorgang vinden bij niet-betaling. Art. 263 bevat geen dergelijke bepaling. Art. 228 Algemene Wet zegt enkel dat de publieke vordering vervalt bij het sluiten der transactie. Uit dit tekstueel verschil tussen twee formuleringen, respectievelijk daterend van 1822 en 1984, besluiten dat de strafvordering onmogelijk wordt zodra een transactie is afgesloten, lijkt o.i. ontoelaatbaar.

12. Neven (in zijn *Traité des douanes et accises*, 137, en in *R.P.D.B.*, v° *Douanes et accises*, nrs. 384 e.v.) maakt het onderscheid tussen de volgende situaties. Omdat in algemene regel de bepalingen van het burgerlijk recht van

toepassing zijn op de transactie, die een wederzijdse overeenstemming inhoudt, is een stilzwijgend ontbindend beding steeds in de transactie begrepen. Volgens de auteur kan de strafvordering niet meer uitgeoefend worden als de overeenkomst door de overtreder niet wordt uitgevoerd. Hij steunt daarbij op een arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 26 juli 1921 (*B.J.*, 1922-23, 50).

Indien integendeel beide partijen een uitdrukkelijk ontbindend beding hebben ingelast, besluit de auteur dat bij niet-uitvoering het Bestuur wel zijn recht tot strafrechtelijke vervolging herkrijgt. Vangerven geeft de indruk deze stelling te aanvaarden (*o.c.*, 1664).

13. Boitard daarentegen is de mening toegedaan dat, bij niet-betaling binnen de overeengekomen termijn, in elk geval de mogelijkheid van strafvervolgning voor het Bestuur opnieuw openstaat (Boitard, M., «La transaction pénale en droit français», *Rev. sc. crim.*, 1941, 179).

Boulan («La transaction douanière», *Ann. Fac. Dr. et des Sc. Econ. d'Aix-en-Provence*, 1968, 243) maakt gewag van een eventuele ontbinding van de transactieovereenkomst, maar spreekt zich niet expliciet uit over het lot van de publieke vordering.

14. Laporte ten slotte («Les transactions en matière de douanes et de contributions indirectes», *Ann. Fac. Dr. et des Sc. Econ. de Clermont-Ferrand*, 1966, 57) is van oordeel dat het stilzwijgend ontbindend beding dat vervat is in de transactie, hetzij een gerechtelijke ontbinding toelaat, hetgeen blijkbaar de strafvordering opnieuw mogelijk zou maken (maar de auteur zegt het niet), hetzij de burgerlijke uitvoering.

15. In zijn standaardwerk *Loi générale du 22 août 1822* rept Adan niet over het hier besproken probleem, evenmin trouwens als Janssens de Bisthoven (*o.c.*) en Dierick en Huybrechts (*o.c.*).

16. Ten aanzien van deze diverse meningen kunnen wij ons standpunt als volgt omschrijven.

Als in de transactieovereenkomst tussen Bestuur en overtreder een uitdrukkelijk ontbindend beding is opgenomen waarin wordt bepaald dat bij verzuim het overeengekomen bedrag vóór een bepaalde datum te vereffenen, het Bestuur zijn recht van vervolging herkrijgt, dan laat de rechtsgeldigheid van dit beding geen twijfel over (*Pand. B.*, v° *Transaction*, nr. 546).

17. Als de transactie is afgesloten zonder enige vermelding betreffende het herkrijgen van de strafvervolgning bij wanbetaling, dan heeft het Bestuur de keuze.

Ofwel kan het door middel van burgerlijke dwangmiddelen de uitvoering van de overeenkomst afdwingen, en dan blijft de uitoefening van de strafvervolgning uitgesloten, want de transactie wordt uitgevoerd, naar keuze van het Bestuur, op burgerlijk gebied. Strafvvolgning zou in dit geval indruisen tegen het beginsel *non bis in idem*, nu het Bestuur de burgerlijke uitvoering verkozen heeft.

Ofwel kan het Bestuur de gerechtelijke ontbinding vragen van de transactieovereenkomst wegens wanprestatie van de overtreder en in dat geval zal het Bestuur het recht tot strafvervolgning herkrijgen.

Dirk Merckx

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

2e KAMER — 21 DECEMBER 1987

Voorzitter : de h. Boes

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Trekker en Jansen
Advocaat : mr. Verhagen

Arbeidsovereenkomst — Beëindiging — Opzegging — Opzeggingstermijn — Te korte duur — Opzeggingsvergoeding — Berekening — Lopende loon — Begrip — Tijdstip

De opzeggingsvergoeding verschuldigd omdat een gegeven opzeggingstermijn te kort was, moet worden berekend op grondslag van het lopende loon van het ogenblik waarop de overeenkomst effectief is beëindigd.

N.V. E. t/ W.

Overwegende dat appellante in casu een opzeggingstermijn van negentien maanden in acht genomen heeft ;

Overwegende dat, daar een te korte opzeggingstermijn in acht werd genomen, een aanvullende opzeggingsvergoeding verschuldigd is ; dat deze vergoeding overeenstemt met het loon en de krachtens de arbeidsovereenkomst verkregen voordelen, voor een periode gelijk aan het niet in acht genomen gedeelte van de opzeggingstermijn waarop geïntimeerde gerechtigd was, zegge voor een maand ;

Overwegende dat voor het bepalen van die opzeggingsvergoeding, ingevolge artikel 39 van de wet van 3 juli 1978, het lopende loon in aanmerking dient te worden genomen ; dat dus, daar voor het bepalen van de normale opzeggingsstermijn het basisjaarloon van het tijdstip van de opzegging in aanmerking dient te worden genomen, voor de berekening van de verschuldigde aanvullende opzeggingsvergoeding het basisjaarloon van het tijdstip van de effectieve beëindiging van de overeenkomst in aanmerking komt (R. Boes, «Het 'Jaarlijks Loon' en de 'Loongrenzen' in de wet van 3 juli 1978», *R.W.*, 1986-87, 1785 ; erratum *R.W.*, 1986-87, 2063) ;

Overwegende dat geïntimeerde terecht stelt dat het basisjaarloon op 30 juni 1982 het volgende was :

- maandwedde (bruto) :	119.400 fr.
- jaarloon, enkel vakantiegeld, met dertiende maand en dubbel vakantiegeld :	
119.400 x 13,85 =	1.653.690
- gebruik firmawagen voor privé-doel-einden (niet meer betwist)	48.000
- premie (werkgeversgedeelte) groeps-verzekering (niet meer betwist)	69.936
Totaal :	1.771.626

Overwegende dat geïntimeerde diensgevolge gerechtigd is op een aanvullende opzeggingsvergoeding van 1.771.626 fr. x 1/12 = 147.635 fr. ;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE DENDERMONDE

7e KAMER — 23 FEBRUARI 1988

Voorzitter : de h. Van Goethem

Advocaten : mrs. Daeleman en Joos, Debonnaire loco Schuermans

Huur — Kosten en lasten — Wilsautonomie m.b.t. de verdeling — Verplichtingen vanwege de verhuurder — Dwingend recht

De partijen bij een huurovereenkomst bepalen vrij welke kosten en lasten ten laste van de huurder komen. Art. 1728ter B.W. legt aan de verhuurder op de aan de huurder aangerekende kosten en lasten te staven. Deze dwingend-rechterlijke verplichting is van toepassing op een geldige kostenovereenkomst, alsook bij de verrekening van door de huurder betaalde voorschotten.

De Bo. en De W. t/ De Bl. en B.

Overwegende dat uit niets blijkt, dat de huurovereenkomst van 18 januari 1982 en/of de bijkomende kostenovereenkomst door een gebrek in de toestemming in de zin van de artikelen 1109 en 1110 B.W. is aangetast ;

Dat door de geïntimeerde ter zake ook niet afdoend is aangetoond, dat de huurders De Bo. en De W. opzettelijk door een verkeerde voorstelling van zaken de verhuurders De Bl. en B. tot het sluiten van een afzonderlijke kostenovereenkomst hebben bewogen, noch dat zij de verhuurders ertoe hebben gebracht contractvoorwaarden te aanvaarden, die deze laatsten zonder het bedrag zeker niet zouden hebben goedgekeurd (art. 1115 B.W.) ;

Dat zelfs op grond van bedrog of dwaling door de geïntimeerden overeenkomstig art. 1117 B.W. geen nietigverklaring van de huurovereenkomst, noch van de «algemene onkosten»-overeenkomst is gevorderd.

Overwegende dat derhalve aan de hand van alle bovenvermelde elementen genoegzaam vaststaat dat de partijen bij het sluiten van de huurovereenkomst de basishuurprijs rechtsgeldig hebben bepaald op 12.000 frank per maand ;

Dat de tijdelijke huurwet van 24 december 1981 (*B.S.*, 30 december 1981) de betrokken partijen bij het aangaan van hun huurovereenkomst niet belette om volledig vrij het bedrag van de basishuurprijs vast te stellen ;

Dat ook de door de geïntimeerden overgelegde rendementsberekeningen en schattingsverslagen aan deze wilsautonomie van de contractspartijen geen afbreuk vermogen te doen en niet ter zake dienend zijn, daar deze laatsten volkomen gerechtigd zijn om minder renderende overeenkomsten te sluiten ;

Overwegende dat de respectieve partijen niettegenstaande de tijdelijke huurwetten van 24 december 1981 en van 30 december 1982 en de thans geldende huurwet van 29 december 1983 evenzeer volledig vrij konden en kunnen overeenkomen welke kosten en lasten de huurders op zich moeten nemen ;

Dat de partijen zulks in casu zoals bovenvermeld bij afzonderlijke rechtsgeldige «algemene kosten»-overeenkomst hebben gedaan ;

Overwegende dat deze kosten, die bij wijze van voor-

schot aan de verhuurders werden betaald, overeenkomstig art. 2, § 3, van de wet van 24 december 1981 voor het kalenderjaar 1982 en overeenkomstig art. 2, § 3, van de wet van 30 december 1982 voor het jaar 1983, alsook krachtens art. 1728ter B.W. voor het kalenderjaar 1984, evenwel slechts definitief verworven zijn, indien deze aan de huurders opgelegde kosten overeenstemmen met reële uitgaven, waarvan de stukken ter staving werden overgelegd (Herbots, J., «De opheffing van een huurwet is iets anders dan de intrekking ervan», *R.W.*, 1980-81, 2495-2498; Hubeau B. en Vande Lanotte, J., *De Nieuwe huurwet*, nr. 306, blz. 116);

Overwegende dat blijkend de «algemene onkosten»-overeenkomst ten deze geen sprake is van een «vast bedrag» in de zin van art. 1728ter, § 1, eerste lid, B.W., daar de partijen voor de algemene onkosten uitdrukkelijk een bepaald bedrag zijn overeengekomen, dat op periodieke tijdstippen zal worden geïndexeerd, zodat de uitzonderlijke mogelijkheid waarbij de kosten niet moeten beantwoorden aan werkelijke uitgaven van de verhuurders hier niet geldt (Van Oevelen, A., *Overzicht van de recente ontwikkelingen in het huurrecht*, nr. 66, blz. 64; Hubeau B. en Vande Lanotte J., *De Nieuwe Huurwet*, nr. 103, blz. 37);

Overwegende dat voormelde wettelijke bepalingen betreffende de kosten die door een aan de huurovereenkomst accessoire kostenovereenkomst ten laste van de huurder worden gelegd, van dwingend recht zijn;

Dat de contractuele bepalingen die daarmee in strijd zijn, worden gesanctioneerd met een relatieve nietigheid, welke de appellanten als beschermende partij in casu gerechtigd zijn in te roepen tegen de bijkomende «algemene onkosten»-overeenkomst;

Overwegende dat ter zake de vaststelling zich inderdaad opdringt dat de geïntimeerden niet bewijzen, zelfs bij conclusie niet beweren, dat de bedragen die de appellanten vooruit aan de verhuurders hebben betaald, nl. 58.125 frank in 1982, 54.000 frank op 23 januari 1983, en 54.000 frank op 11 maart 1984, inderdaad met reële uitgaven overeenstemmen en de geïntimeerden dienaangaande evenmin enig bewijsstuk overleggen;

Overwegende dat de appellanten De Bo. en De W. dan ook volkomen terecht aanspraak maken op terugbetaling, daar voormelde drie bedragen tot beloop van in totaal 166.125 frank ontegenzeggelijk onverschuldigde betalingen zijn;

Dat de geïntimeerden De Bl. en B. geen verjaring hebben opgeworpen en in casu geen ambtshalve in te roepen verjaring is ingetreden;

Overwegende dat de eis tot terugbetaling van de huurwaarborg tot beloop van 20.000 frank in deze instantie tussen de partijen niet meer wordt betwist en bij gebreke van bewezen huurschade gegrond voorkomt;

(...)

NOOT—Overeenkomsten m.b.t. de kosten en lasten bij een huurovereenkomst

1. Het bovenstaand vonnis is een correcte toepassing van art. 1728ter B.W. (ingevoerd door art. 2 van de wet van 29 december 1983 betreffende de huur van onroerende goederen, *B.S.*, 30 december 1983). Twee aspecten komen aan de orde, nl. het statuut van de kosten en lasten bij het sluiten

van de huurovereenkomst en bij de aanrekening ervan aan de huurder enerzijds en het rechtskarakter van de bepalingen van art. 1728ter B.W. anderzijds.

2. Onder «kosten» verstaat men doorgaans de uitgaven die worden gemaakt om de huurder een volwaardig of aangename genot van de verhuurde woning te leveren (bv. water, gas, elektriciteit, onderhoud, verwarming), terwijl «lasten» belastingen en retributies zijn die door de overheid worden geheven, ofwel m.b.t. de persoon van de huurder, ofwel m.b.t. de eigendom van het onroerend goed, ofwel wegens een dienst of een voordeel die aan de huurder worden verstrekt (vgl. Dekkers, R., *Handboek burgerlijk recht*, Brussel, Bruylant, 1971, p. 578, nr. 1021; De Page, H., *Traité élémentaire de droit civil*, Brussel, Bruylant, 1972, IV, p. 698, nr. 678; Hubeau, B., Lippens, J. en Vande Lanotte, J., *De nieuwe huurwet. Commentaar bij de wet van 29 december 1983*, Antwerpen, Kluwer, 1983, p. 35 e.v., nr. 98; La Haye, M. en Vankerckhove, J., *Le louage de choses*, I, *Les baux en général*, in *Les Nouvelles, Droit Civil*, VI-1, Brussel, Larcier, 1964, p. 445 e.v., nr. 1178; Merchiers, Y., «De nieuwe huurwet. De huurprijs — de kosten en lasten — de terugbetaling — de borgstelling en de procedure», *R.W.*, 1983-84, (2145), k. 2156, nr. 18; *R.P.D.B.*, v° *Bail à loyer, Bail (en général)*, Brussel, Bruylant, 1964, Compl. I, (358), p. 395, nrs. 256 e.v.; Van Oevelen, A., *Overzicht van de recente ontwikkelingen in het huurrecht*, Antwerpen, Maklu, 1986, p. 59, nr. 59).

3. Zoals de rechtbank terecht oordeelt, heerst wat de verdeling van de kosten en lasten tussen de partijen betreft, net zoals tijdens het stelsel van de tijdelijke huurwetgeving, de contractuele vrijheid (*Gedr. St., Kamer*, 1983-84, nr. 907/9, 34; zie ook Hubeau, B., Lippens, J. en Vande Lanotte, J., *o.c.*, p. 36, nr. 99; Merchiers, Y., *l.c.*, 2156 e.v., nrs. 18 e.v.; Vankerckhove, J., «Petite réforme du louage et loyers en 1984», *J.T.*, 1984, (145), p. 150, nr. 16). Voorstellen om deze verdeling dwingend vast te leggen werden evenwel geformuleerd zowel ter gelegenheid van de besprekingen van een algehele hervorming van het huurrecht (*Gedr. St., Kamer*, 1977-78, nr. 415/1, 10 en 49, en *Gedr. St., Kamer*, B.Z., 1979, nr. 120/22, 3 e.v.), als van die van de wet van 29 december 1983 (*Gedr. St., Senaat*, 1982-83, nr. 556/2, 26 e.v. en 76 e.v.; *Gedr. St., Kamer*, 1983-84, nr. 807/9, 34 e.v.).

4. Er wordt door het huurrecht slechts ingegrepen m.b.t. de modaliteiten van aanrekening van kosten en lasten, wanneer over de verdeling een overeenkomst bestaat. Art. 1728ter B.W. bepaalt dat de aan de huurder opgelegde kosten en lasten met werkelijke uitgaven moeten overeenstemmen, behalve wanneer hiervoor tussen partijen een forfaitair bedrag is overeengekomen. Deze kosten en lasten moeten voorts in een afzonderlijke rekening worden opgegeven en de bewijsstukken ervan moeten worden overgelegd. Deze bepaling legt aan de verhuurder, die de bedragen opeist voor kosten en lasten welke ten laste van de huurder zijn gelegd, drie verplichtingen op: hij mag slechts die kosten en lasten aanrekenen, die met werkelijke uitgaven overeenstemmen, deze kosten en lasten moeten in een afzonderlijke rekening worden opgegeven (verantwoordingsverplichting) en de bewijsstukken m.b.t. deze kosten en lasten moeten door de verhuurder worden overgelegd (bewijsverplichting). Er zijn twee uitzonderingen op de algemene regel. Indien uitdrukkelijk is overeengekomen dat de kos-

ten en lasten in vaste bedragen worden betaald, is er noch een verantwoordings-, noch een bewijsplicht (art. 1728ter, § 1, eerste lid, B.W.); in het geval van een onroerend goed, bestaande uit meerdere appartementen, beheerd door een zelfde persoon, moet wel een afzonderlijke rekening worden opgegeven, maar is de bewijslast verzacht tot een inzage-recht (art. 1728ter, § 1, derde lid, B.W.; over deze verplichtingen, bepaald in art. 1728ter B.W.: Hubeau, B., Lippens, J. en Vande Lanotte, J., *o.c.*, p. 35 e.v., nrs. 96 e.v.; Merchiers, Y., *l.c.*, 2156 e.v., nrs. 19 e.v.; Taverne, M. en Philippe, D., «Commentaire de la nouvelle loi relative aux contrats de louage des biens immeubles», *T. Vred.*, 1984, (129), p. 138 e.v.; Vankerckhove, J., *l.c.*, p. 150 e.v., nrs. 16 e.v.; Van Oevelen, A., *o.c.*, p. 61 e.v., nrs. 62 e.v.).

5. Deze regels zijn uiteraard evenzeer van toepassing, indien de regeling tussen partijen i.v.m. de kosten en lasten, zoals in het onderhavige geval, is opgenomen in een afzonderlijke zgn. «algemene onkosten»-overeenkomst. Dit laatste is een bijkomende overeenkomst, d.w.z. een overeenkomst die haar reden van bestaan dankt aan een andere (hoofd)overeenkomst, nl. de huurovereenkomst. Deze bijkomende overeenkomst gaat teniet met de hoofdovereenkomst of de wettelijke verplichting, waarop ze steunt (De Page, H., *Traité*, 1964, II, p. 429, nr. 458; Dekkers, R., *Handboek*, p. 18, nr. 22). De tekst van art. 1728ter B.W. gaat immers niet in op de wijze waarop, resp. de vorm waarin het akkoord m.b.t. de kosten en lasten tussen partijen tot stand is gekomen.

6. Zoals de rechtbank terecht oordeelt, hebben de genoemde regels tot gevolg dat voorschotten op deze kosten en lasten slechts definitief zijn verworven, indien aan de verschillende verplichtingen is voldaan. Hoewel in de praktijk vaak «provisies» of «voorschotten» op de kosten en lasten worden overeengekomen tussen partijen, waarna — doorgaans jaarlijks — een volledige afrekening volgt, legt de huurwetgeving hieromtrent geen regeling op. De partijen zijn derhalve in beginsel vrij zowel het bedrag van het eventuele voorschot, als de periodiciteit van betaling en van afrekening overeen te komen (Pauwels, A. en Raes, P., *Bestendig handboek huishuur en handelshuur*, Brussel, Excelsior, losbladig, p. 128/46, nr. 261decies/45; Vankerckhove, J., *l.c.*, p. 150, nr. 16; Van Oevelen, A., *o.c.*, p. 65 e.v., nr. 68).

7. Art. 1728ter, § 2, B.W. bepaalt dat de contractuele bepalingen die strijdig zijn met de regels betreffende de kosten en lasten welke de huurovereenkomst ten laste legt van de huurder, met nietigheid worden gesanctioneerd: deze bepalingen zijn van dwingend recht en de sanctie is de relatieve nietigheid. De verantwoordings- en bewijsverplichtingen zijn ingevoerd ter bescherming van de huurder, zodat hij de nietigheid kan invoeren (Hubeau, B., Lippens, J. en Vande Lanotte, J., *o.c.*, p. 12, nr. 33; Vankerckhove, J., *l.c.*, p. 152, nr. 22, die preciseert dat er een verschil is tussen «strijdigheid» met art. 1728ter B.W. en bepalingen die art. 1728ter B.W. aanvullen, bv. modaliteiten van de verplichtingen van de verhuurder; Van Oevelen, A., *o.c.*, p. 69, nr. 73; vgl. evenwel art. 1728ter, § 1, vierde lid, B.W. bij beheer door één zelfde persoon van een onroerend goed, bestaande uit meerdere appartementen: de beschermde partij is hier de verhuurder).

Bernard Hubeau
Assistent U.I.A.

BOEKEN

J. VAN BESIEN, **Indiening van een bezwaarschrift inzake inkomstenbelastingen**, Fiscale Praktijkstudies, 8, Antwerpen, Kluwer, 1988, 189 p.

De praktijkstudie van J. Van Besien over het indienen van bezwaarschriften inzake inkomstenbelastingen is een zeer nuttig werk. Het gebeurt al te vaak dat ten gronde gerechtvaardigde bezwaren om louter proceduriële redenen hun doel missen.

De studie van de proceduriële bepalingen van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen kan zich verheugen in een steeds toenemende belangstelling. Toch maakt het boek van Van Besien geen dubblure uit met de zuiver wetenschappelijke artikelen en boeken die de laatste jaren over het onderwerp zijn gepubliceerd. De auteur koppelt een voldoende wetenschappelijke degelijkheid aan een grote praktijkgerichtheid. Die praktijkgerichtheid valt vooral op door het grote aantal recente arresten van de hoven van beroep die in het boek worden aangehaald en besproken, en door de grote voorzichtigheid die de auteur telkens aan de dag legt bij het formuleren van oplossingen. Ook arresten waarvan de stellingen eerder betwistbaar voorkomen, worden steeds vermeld. De auteur beijvert zich oplossingen voor te stellen die alle risico's uit de weg gaan.

De auteur bespreekt in zijn boek de artikelen 267 tot 277 W.I.B. Traditioneel noemde men dit de administratieve fase in de geschillenprocedure inzake inkomstenbelasting. Hij vangt aan met een overzicht van de wettelijke basis en het toepassingsveld van die procedure. De desbetreffende besprekingen zijn steeds zeer bondig. Bij de behandeling van de formele vereisten van het bezwaarschrift besteedt de auteur vooral aandacht aan het probleem van de motivering. Hij behandelt vervolgens de autoriteit bij wie het bezwaar moet worden ingediend (directeur) en de vraag wie een bezwaarschrift kan indienen. Veel aandacht wordt besteed aan de termijn, met bijzonderheden als de ambtshalve uitbreiding, de leer van het belastbaar geheel en de correlatieve overbelasting. Het laatste substantiële hoofdstuk behandelt de procedure na de indiening van het bezwaarschrift.

Voor wie regelmatig met bezwaarprocedures te maken heeft, is het boek van Van Besien een onmisbare inventaris van oude en nieuwe rechtspraak en rechtsleer en van praktijkoplossingen voor een veelheid van problemen.

S. Van Crombrugge

INGRID S. JOPPE, **Overgangsrecht in het internationaal privaatrecht en het fait accompli**, Arnhem, Gouda Quint B.V., 1987, 360 p., ISBN: 90 6000 497 3.

In de traditionele behandeling van privaatrechtelijke gevallen van internationale aard werken wij in België — zoals in Nederland — met verwijzingsregels. Een geval met bindingen met meer dan één land wordt daardoor vastgeknoopt aan de nationale wettelijke regeling van een land — het land waarmee volgens ons i.p.r.-systeem de relevante binding is vastgesteld. Voor huwelijksvermogensrecht is dat bv. voor ons Belgisch i.p.r. de wet van het land waarvan de beide echtgenoten de nationaliteit bezitten.

Daarbij wordt niet zo vaak de fundamentele vraag gesteld naar de waarde van zo'n regel-systeem. Ik bedoel daarbij niet dat de nationaliteit wordt gekozen als aanknopingsfactor in plaats van het gemeenschappelijk domicilie. Dat soort keuze voor de hanteling van collisionregels wordt juist heel vaak bediscussieerd en beknibbeld. Ik bedoel de fundamentele vraag naar het recht dat wij menen te hebben om op de internationale zaak onze rechtskeuzeregels toe te passen — onze opvatting over i.p.r. — en om aldus de afwikkeling onder dat, door ons aangewezen landsrecht te brengen.

In de internationale zaken bekijken de diverse landen de zaken heel anders — niet alleen op het vlak van substantieel recht maar eveneens op dat van het collisionrecht. Het Belgisch i.p.r. is anders dan het Nederlandse en dan het Amerikaanse. Als wij de inter-

ationale harmonie van behandeling en beslissing voorop willen stellen, moeten wij voor die ongelijkheid oog hebben. Ook als wij aan de verwachtingen van de partijen willen tegemoet komen, moet die vaststelling ons zorgen baren.

De internationale literatuur heeft de problemen van «Conflicts de systèmes» al uitvoerig behandeld. De renvoi-discussie en de hoogzwevende analyses over de voorafgaande vragen en het i.p.r. vinden daar hun oorsprong en hun plaats.

We stellen dus vast dat het gebruik van onze verwijzingsregelen geïmiteerd is: alles is relatief. Als een Indonesisch paar in Nederland elkaar vond en daar huwde, dan kon onder Nederlands i.p.r. (wegens bv. de zwakke binding van de betrokkenen met Indonesië) het Nederlandse recht van de gewone verblijfplaats ten tijde van het huwelijk van toepassing verklaard zijn. Als datzelfde paar naar België komt en wij passen op hun vermogensregeling Indonesisch recht toe, dan verdraaien we de zaken, hoezeer wij ook menen ons internationalistisch op te stellen. De verwachtingen van een ieder worden doorkruist. Daarin zit het basisprobleem van de eerbiediging van elders reeds volkomen rechtsgeldig verkregen rechten.

Het voor het vakgebied fundamenteel probleem van de relativiteit van de internationaalprivaatrechtelijke benadering zelf is het onderwerp geworden van het doctoraatsproefschrift van mevrouw Ingrid Joppe van de Rijksuniversiteit Leiden. Zij heeft zich meer speciaal geconcentreerd op de problemen van toepassing van het i.p.r. in de tijd en op de veranderingsproblemen die zich kunnen voordoen (intertemporele conflicten en «conflicts mobiles»).

In een eerste hoofdstuk van het hier besproken werk wordt nader ingegaan op het overgangsrecht of het transitioir of intertemporeel recht, dat met het rechtskeuzerecht wordt vergeleken. De volgende hoofdstukken geven alle details over het overgangsrecht binnen de i.p.r.-vraagstelling: wijziging van conflictenregel, wijziging van toepasselijk recht en van aanknopingsfactor. Voor de vragen die veranderingen betreffen van rechtsregels door eenvoudig verloop van tijd, wordt minder naar de internationaliteit van de casus gekeken voor de gebruikelijke oplossingen (die leunen tegen het intern intertemporeel recht aan). Voor conflict-mobilevragen, bij verplaatsing van een rechtsverhouding naar een andere rechtsorde, komt de internationaliteit meer naar voren. Dan moet men oog hebben voor de verkregen rechten.

Vanaf hoofdstuk 4 kijkt Joppe naar een «overgangsrecht» dat eerbiediging van rechten zeer ruim zou opvatten en in grote mate het «fait accompli» onder een ander nationaal recht gecreëerd zou involgen.

In haar proefschrift zal Joppe de diverse terreinen onderzoeken waarop de leer van de verkregen rechten onder de gedaante van een modieuze «fait accompli»-beginsel van nut kan zijn.

Het interne overgangsrecht en zijn methode wordt daarvoor kritisch onderzocht (hoofdstuk 5). Dan volgt een boeiend historisch betoog over de rol van verkregen of gevestigde rechten in het i.p.r. (hoofdstuk 6). Daarna wordt de vooral door E.M. Meijers aangebrachte idee om het i.p.r. soms te laten terugtreden uit eerbied voor het vreemde juridische «fait accompli» uitvoerig besproken. Als een land en het i.p.r.-stelsel daarvan oorspronkelijk bij de totstandkoming van een rechtsverhouding niet was betrokken en een ander land dat wel was, dan moest het i.p.r. van het eerste land terugtreden (hoofdstuk 7).

Joppe toont aan hoe algemene uitzonderingsregels op de toepassing van conflictenregels hier een vergelijkbare rol kunnen vervullen en zij wijst op het internationaal bevoegdheidsrecht dat precies door verplaatsing van de geschillen naar een ander forum een ander perspectief van benadering teweegbrengt. Ook het erkenningsrecht is een element uit dit «overgangsrecht» maar was niet hier het voorwerp van detailstudie.

Joppe beklemtoont in de verplaatsing van rechtsverhoudingen de overgangsvraag vanuit een subjectieve beleving van de partijen. De sterker geworden partij-invloed bij de totstandkoming van internationale rechtsrelaties maakt het mogelijk, bij de vraag naar eerbiedigende werking tegenover het buitenlands internationaal privaatrecht, een grotere plaats aan de vertrouwensgedachte te geven.

Nog verder in het zevende hoofdstuk worden de diverse verschijningsvormen van die zelfbeheersing of matiging van de i.p.r.-dogmatiek onderzocht en geïllustreerd — zowel in de Europese en in de eigen i.p.r.-benaderingen als in wetgeving en verdragsrecht van verdere streken.

In een eigen nadere verantwoording voor het «fait accompli»-

beginsel (hoofdstuk 8) onderstreept Joppe nog eens de legitieme partijverwachtingen in de benadering van de overgangsvragen.

In de slotbeschouwingen van hoofdstuk 9 wordt gepoogd de betekenis van een en ander voor ons i.p.r. meer te concretiseren. Welke dimensie kan de eerbiediging van onder vreemd recht (en i.p.r.) verkregen recht krijgen? Dat concretiseren is haast onbegonnen werk want met dit proefschrift is precies het inzicht aangescherpt dat ons i.p.r. als relatief moet worden beschouwd en dat het betrokkenheidsaspect voor de concrete rechtsvragen altijd in confrontatie met de betrokkenheid van andere rechtssystemen moet worden afgewogen. De scheidslijnen zijn niet absoluut en de zelfbegrenzing moet dan ook elastisch werken, betoogt Joppe. Er zijn geen objectieve criteria voorhanden.

Omdat Joppe, zoals al is opgemerkt, vasthoudt aan de vaststelling dat het nieuwe i.p.r. ruimer keuze laat aan de partijen (en dat kan waar zijn wat betreft het overschot van recht waarin de overheid niet regulerend ingrijpt — een sector waarin het klassieke i.p.r. gereduceerd is doordat i.p.r.-oplossingen daar hoe langer hoe meer waardevoorstellingen, dus materiële of begunstigingsoogmerken, in de regels incorporeren) — wil zij ook voor de bijzondere veranderingsproblematiek waarover zij zich boog, de partijen meer door hun legitieme verwachtingen of hun subjectieve rechtskeuze als «beste verwijzingsregel» laten indiceren. Voor zulk een subjectief correctiemechanisme mag dit proefschrift een pleidooi zijn. Ook al gaat het misschien maar om een aanvullend element bij de interpretatie van verwijzingsregels, toch is dat beginsel waardevol (betoogd wordt vooral: voor statusaangelegenheden en voor familiaal vermogensrecht) aangebracht als het is vanuit deze hoogstaande, kritische analyse, waarin de auteur heeft bewezen met alle materies uit het vakgebied uiterst vertrouwd te zijn.

J. Erauw
R.U. Gent

FREEK BRUINSMA, Cassatierechtspraak in civiele zaken — Een rechtssociologisch verslag, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1988, 187 p.

Dit boek diende als proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. De auteur behandelt op een empirische wijze de civiele rechtspraak van de Nederlandse Hoge Raad. Hij maakt hierbij gebruik van het rolbegrip, zowel in de normatieve zin van rolverwachtingen, als in de feitelijk waarneembare zin van rolgedrag. Hij meent dat hierbij een wisselwerking optreedt van casuskenmerken, de invloed van «significant others», waarmee hij de collega's bedoelt en de eigen waarderingsregels.

Bruinsma behandelt allereerst onder de titel *cassatiemotor* in een notedop het juridisch kader, het cassatienetwerk en de institutionele ontwikkeling.

Daarna behandelt hij in afzonderlijke hoofdstukken de *cassatieadvocatuur*, het *openbaar ministerie* en de *civiele kamer* bij de Hoge Raad.

Ten slotte wijdt hij een hoofdstuk aan het *civielrechtelijk forum* en *aspecten van een Hollandse elite*, alvorens deze institutie te evalueren.

De geïnteresseerde jurist-lezer kan uit dit boek allicht interessante gedachten halen. Het gaat echter in eerste instantie over een kwalitatief onderzoek. Echt empirisch kan men het nauwelijks noemen. Ten bewijze hiervan het feit dat er slechts één enkele tabel (p. 75) in voorkomt. Het boek is dan ook grotendeels gebaseerd op gesprekken die de auteur met de betrokkenen heeft gevoerd. De auteur veronderstelt ook een voorkennis (bv. het vuilniszakkenarrest) die waarschijnlijk iets te hoog gegrepen is voor de Belgische lezer. Over stijl, leesbaarheid en lay-out kan men twisten. Persoonlijk heb ik echter reeds meer leesbare rechtssociologische boeken gezien.

Interessante informatie biedt bv. een vergelijking van de succescores der cassatieadvocaten en de conclusies die hieraan vastge koppeld worden.

Concluderend: een boek dat zeker kwaliteiten heeft, niet in het minst omdat hierover nauwelijks iets bekend is. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de Belgische evenknie. Naar onze smaak

had het echter meer empirisch kunnen zijn. Individuele uitspraken citeren is wel leuk, maar een leesbare tabel minder subjectief.

Etienne Langerwerf
Centrum voor Rechtssociologie
UFSIA

GROSSEN, J.M. en von OVERBECK, A.E. (red.), *Révision du droit du divorce: Expériences étrangères récentes*, in Publications de l'Institut suisse de Droit Comparé, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1988, 115 p.

Het hier besproken boekje, nummer 9 in de Reeks Publications de l'Institut suisse de droit comparé, is de gedrukte versie van de verzamelde bijdragen bij een colloquium dat door het Institut suisse de droit comparé (o.l.v. prof. A.E. von Overbeck) in Lausanne op 12 oktober 1987 georganiseerd werd in samenwerking met de Commission d'experts pour la révision du droit suisse de la famille (o.l.v. prof. J.M. Grossen).

In deze publikatie wordt een overzicht gegeven van de wetgeving en de rechtspraak uit het recht van vier Europese landen met betrekking tot de echtscheiding. De nationale bijdragen werden gewijd aan Frankrijk door prof. Jean Carbonnier en dhr. Jacques Massip, raadsheer bij het Franse Cour de cassation, aan Duitsland door dhr. Ulrich Deisenhofer, rechter bij het Amtsgericht Kaufbeuren, aan Italië door prof. Pietro Rescigno, aan Groot-Brittannië door prof. Brenda Hoggett, lid van de Law Commission, en aan Noorwegen door prof. Peter Lodrup. Er werd geen Zwitserse bijdrage gegeven, wat voor de lezer verbazend kan voorkomen, maar wel een verslag van de debatten waarbij de Zwitserse ervaring aan bod komt.

De verschillende bijdragen zijn elk in de oorspronkelijke taal van de spreker weergegeven, namelijk drie bijdragen in het Frans, één in het Duits, één in het Engels en één in het Italiaans.

Voor een ieder die interesse heeft voor rechtsvergelijking of familierecht is het zeker de moeite waard het boekje te lezen. Maar het kan ook de rechtspracticus diensten bewijzen door snel de weg te wijzen in de wetgeving en de rechtspraak van vier Europese landen met betrekking tot de echtscheiding.

Matthias Niyonzima
K.U. Leuven

W. LAMBRECHTS, *Milieurecht*, 2e druk, Brussel, Story-scientia, 1987, 467 p.

Nauwelijks twee jaar nadat de eerste druk van dit werk is verschenen, komt Lambrechts al met een tweede, opnieuw bewerkte en aangevulde uitgave op de markt. Het milieurecht ontwikkelt zich inderdaad in een zeer snel tempo, zodat de eerste uitgave reeds na twee jaar onbruikbaar was geworden. In het woord vooraf bij de tweede uitgave merkt de auteur dan ook op dat bijna elke bladzijde herschreven diende te worden. Lambrechts heeft in zijn tweede uitgave evenwel niet alleen de eerste uitgave aangepast aan de wijzigingen die zich hebben voorgedaan; hij heeft het werk ook op bepaalde punten aangevuld zodat de eerste uitgave met bijna 100 p. is uitgebreid.

Het belang van dit werk voor de beoefenaren van het milieurecht hoeft niet meer te worden benadrukt. Terecht heeft Lavrijsen er in zijn bespreking van de eerste uitgave van *Milieurecht* op gewezen dat dit werk een leemte opvult en kan worden beschouwd als een betrouwbare gids voor het milieurecht (Lavrijsen, L., boekbespreking in *T.P.R.*, 1987, 1011-1016).

De indeling van het werk is ongewijzigd gebleven. In een eerste titel wordt, vooral ten behoeve van niet-juristen, een inleiding gegeven in algemene rechtsbegrippen en wordt de plaats van het milieurecht «in het rechtsbestel» gesitueerd. Men kan zich afvragen of een inleiding waarin wordt uiteengezet wat «recht» is, wat de rechtsbronnen zijn, waar de rechtsliteratuur te vinden is enz. in een monografie over een gespecialiseerd juridisch onderwerp als het milieurecht wel zinvol is. Natuurlijk wordt het werk daardoor toegankelijker voor niet-juristen, al kan enerzijds de vraag worden gesteld of een inleiding van 50 p. over «recht» daartoe volstaat en

anderzijds of het niet eenvoudiger was geweest om niet-juristen voor basisinformatie over recht naar de bestaande inleidende handboeken te verwijzen.

Titel II van het werk behandelt het milieuhygiënerecht (p. 59-316) en titel III het milieubeheersrecht (p. 317-439). In elk afzonderlijk hoofdstuk wordt ook steeds aandacht besteed aan de vraag wie bevoegd is om met betrekking tot een bepaald aspect van het milieu regulering uit te vaardigen: de nationale overheid of de deelgebieden; vervolgens wordt een overzicht van de normatieve bepalingen op de verschillende niveaus gegeven. Het valt op dat de gedetailleerde indeling die in het werk zelf terug te vinden is, niet voorkomt in de inhoudsopgave, die slechts de grote titels vermeldt. Het zou de omvang van de inhoudsopgave weliswaar sterk hebben uitgebreid, indien daarin ook de gedetailleerde titels zouden zijn opgenomen, maar dit zou ook de bruikbaarheid ervan hebben bevorderd. Het is ook niet duidelijk volgens welke criteria de inhoudsopgave is samengesteld. Bij de hoofdstukken VII, VIII en IX is bijvoorbeeld naast de indeling in Romeinse cijfers ook de volgende indeling (in hoofdletters) opgenomen in de inhoudsopgave, terwijl dit bij de andere hoofdstukken niet is geschied. Vooral bij het hoofdstuk dat handelt over water (III), is het jammer dat niet een meer gedetailleerde indeling in de inhoudsopgave is opgenomen.

Het boek van Lambrechts biedt een zeer volledig overzicht van het milieurecht. Een bespreking van de wetgeving op de dierenbescherming is evenwel achterwege gebleven. In hoofdstuk IV van titel III, dat handelt over de bescherming van flora en fauna, vindt men weliswaar een bespreking van de wetgeving over de vogelbescherming, maar niet van de wet betreffende het welzijn der dieren van 14 augustus 1986 (*B.S.*, 3 december 1986), al kan natuurlijk worden betwist dat de dierenbescherming tot het milieurecht sensu stricto behoort. Ook is het opvallend dat de auteur — terecht — in een handboek over milieurecht een hoofdstuk aan ruimtelijke ordening en stedenbouw wijdt (p. 366-384). Het belang van de bouwvergunning voor het milieurecht wordt verder door de auteur onbesproken gelaten, hoewel in voetnoot naar de literatuur dienaangaande wordt verwezen (p. 366, voetnoot 1).

Het boek van Lambrechts concentreert zich voornamelijk op de administratiefrechtelijke aspecten van het milieu. Zo zal men over de civiele aansprakelijkheid voor milieuschade buiten een aantal algemene opmerkingen in het inleidend hoofdstuk over «recht» (p. 38-42) weinig kunnen vinden, al bestond daaraan na het basiswerk van Bocken dienaangaande (*Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu*, Brussel, Bruylant, 1979, 500 p.) wellicht minder behoefte.

Het moet nogmaals worden benadrukt dat de documentaire waarde van dit werk zeer groot is. Lambrechts geeft een zeer volledig overzicht van de bestaande rechtsregels met betrekking tot het milieu; hij verwijst daarbij ook regelmatig naar adviezen van de Raad van State en naar de parlementaire voorbereiding van de wetgeving. Belangrijk is ook dat hij zeer vaak verwijst naar de parlementaire vragen en antwoorden, zodat het werk een zeer volledig overzicht van het milieurecht is. Wel kan op een aantal minder belangrijke punten een enkele opmerking worden gemaakt. Op p. 97 verwijst Lambrechts in voetnoot 27 naar art. 9 van de wet van 26 maart 1971 om de uitspraak te staven dat de afwijkingen in sectoriële lozingsvoorwaarden altijd van tijdelijke aard zijn. Hier werd ongetwijfeld art. 9 van het K.B. van 3 augustus 1976 bedoeld; art. 9 van de wet van 26 maart 1971, handelt immers over iets geheel anders (de waterzuiveringsmaatschappijen). Ook is het wellicht een vergissing dat een decreet van de Waalse gewestraad van 11 oktober 1985 betreffende de schade veroorzaakt door grondwaterwinningen in het Belgisch Staatsblad van 20 juli 1985 zou zijn gepubliceerd (p. 120, noot 110).

Ook is het jammer dat de auteur zich voor het grootste deel heeft beperkt tot een — overigens uitstekende — weergave van het positief recht, maar een kritische analyse daarvan heeft vermeden. Dit heeft tot gevolg dat juridische monsters, zoals het K.B. van 9 mei 1986 (*B.S.*, 4 juni 1986) dat bepaalde afvalrichtlijnen «van toepassing verklaart» in het Brusselse gewest, door de auteur met een stoïcijnse afstandelijkheid worden beschreven, zonder dat een kritisch oordeel over dit merkwaardig K.B. wordt uitgesproken (p. 213). Wel bevindt zich aan het einde van de meeste hoofdstukken bij wijze van besluit een overzicht van de besproken regeling. Dit is evenwel veeleer een samenvatting en toekomstvoorspelling dan een kritische beoordeling van de bestaande wetgeving. Zo wordt met betrekking tot luchtverontreiniging door de auteur opge-

merkt: «De Belgische kaderwet van 28 december 1964 opent een breed juridisch spectrum dat de Koning toelaat vlug algemene en sectoriële normen uit te vaardigen» (p. 171). Dit is ongetwijfeld juist. De nalatigheid van de Koning om van deze bevoegdheid ruim gebruik te maken heeft er echter toe geleid dat de luchtverontreiniging tot op heden het grote zorgenkind van het Belgisch milieurecht is gebleven. Dit heeft auteurs zoals Bocken en Suetens ertoe gebracht het gebruik van kaderwetten als zodanig te kritiseren omdat deze bij achterwege blijven van uitvoeringsbesluiten totaal inhoudloos worden (Bocken, H., «Juridische aspecten van de bestrijding van de luchtverontreiniging», *T.B.P.*, 1974, (15) 16-17; Suetens, L.P., «Leefmilieu en Recht», in *Recht in beweging. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. Ridder R. Victor*, II, Antwerpen, Kluwer, 1973, (959), 969).

Het is ook interessant het besproken werk te vergelijken met het *milieuzakboekje*, dat onlangs voor de derde maal verscheen (De Pue, E., Stryckers, P. en Vanden Bilcke, C., *Milieuzakboekje*, Antwerpen, Kluwer, 3e druk, 1988). Dit milieuzakboekje verschijnt elk jaar en is dus zeker up-to-date, maar daarover kan bij het besproken werk dat reeds na twee jaar een tweede uitgave kende, ook niet worden geklaagd. In het milieuzakboekje ontbreekt een algemene inleiding tot het recht; wel vindt men er een bespreking van de bouwvergunning, de wet op de dierenbescherming en wordt ook uitgebreid aandacht besteed aan de civiele actiemogelijkheden tegen milieuverontreinigers. Bovendien eindigt in het milieuzakboekje de bespreking van de wettelijke regeling betreffende een bepaalde tak van het milieu steeds met een kritische analyse ervan in een «beoordeling», waarin telkens op de lacunes in de normstelling en problemen bij de handhaving wordt gewezen. Het boek van Lambrechts gaat evenwel dieper in op een aantal specifiek juridische problemen en besteedt o.m. meer aandacht aan de problematiek van de bevoegdheidsverdeling tussen de nationale wetgever en de deelgebieden voor het behandelde onderwerp. Ook beperkt het milieuzakboekje zich tot de regeling in Vlaanderen, terwijl Lambrechts ook regelingen bespreekt die alleen in Wallonië toepasselijk zijn. Die volledigheid heeft echter zijn (redelijke) prijs. Het milieuzakboekje is immers beschikbaar voor 690 Bfrs. (en met abonnement zelfs voor 560 Bfrs.), terwijl het boek van Lambrechts 1.950 Bfrs. kost. Overigens moet nog worden aangestipt dat het werk niet, zoals ten onrechte in de reclamebrochure van de uitgever wordt vermeld, 496 pagina's omvat, doch wel 467 pagina's.

Samenvattend: de tweede uitgave van *Milieurecht* van prof. Lambrechts is een *must* voor elke beoefenaar van het milieurecht. Ze biedt niet alleen een volledig overzicht van de geldende normatieve bepalingen, doch bespreekt ook de problemen met betrekking tot de bevoegdheidsverdeling. Ook na het verschijnen van het boek van Lambrechts is het milieurecht op een aantal belangrijke punten wederom gewijzigd. Men kan slechts de hoop uitspreken dat binnen afzienbare tijd ook een derde uitgave van dit werk zal volgen.

Michael Faure

Aangekondigd

G.C.J.J. van den BERG, *Eigendom: grepen uit de geschiedenis van een omstreden begrip*, Deventer, Kluwer.

P.J.J. van BUREN, *Gedogend bestuur* (inaugurele rede Utrecht), Deventer, Kluwer, ca. 48 p.

J. DUJARDIN e.a., *Handboek voor gemeenterecht*, Brugge, Die Keure, 286 p., 695 fr.

J. ERNAULT, *Le droit de l'assurance vie*, Brussel, Bruylant, 566 p., 3.820 fr.

E.M. KNEPPERS-HEYNERT, *Een economische en juridische analyse van franchising* (diss. Groningen), Groningen, Uitg. Van Denderen, 278 p.

P. LAVAUX, *Parlementarisme, Rationalité et stabilité du pouvoir exécutif*, Brussel, Bruylant, 308 p., 2.285 fr.

M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 430 p., 2.750 fr.

W.J. WITTEVEEN, *De retoriek in het recht: over retorica en interpretatie, staatsrecht en democratie* (diss. R.U. Leiden), Zwolle, Tjeenk Willink.

R. WITTERWULGHE, *L'Offre publique d'acquisition*, Brussel, De Boeck, 236 p., 960 fr.

BALIE

Orde van Advocaten te Tongeren — Samenstelling van de Raad der Orde

Stafhouder: mr. Emiel Smets; leden: mrs. Désiré Ruiters, Pierre Stas, Emile Jageneau, Theo Maesen, Franz Ver Berne, Jos Orij, Freddy Gilkens, Gabriel Lenaerts, Jo Smeets, Frans Timmermans, Arie Sas, Jean-Pierre Colson, Lieve Muermans, Robert Stas.

Conferentie van de Jonge Balie te Tongeren — Samenstelling van het bestuur

Voorzitter: mr. Arie Sas; leden: mrs. Cecile Noelmans, Johan Smets, Jan Vandeborne, Josée Vroonen, Robert Stas, Eric Jageneau, Jan Ruiters, Colette Wagemans, Guillaume Houben.

MEDEDELINGEN

Arrondissementskamer der Gerechtsdeurwaarders van Antwerpen — Samenstelling van de Raad

Syndicus: Jan De Belder, verslaggever: Louis De Troij, secretaris: Roger Dujarding, penningmeester: Lucas Engels, leden: René De Beckker, Dirk Boon en René Schmit.

Alle briefwisseling te sturen aan het secretariaat, Drukkerijstraat 10/12 te 2000 Antwerpen.

Oprichting van een Vereniging voor Arbeidsrecht te Antwerpen

Onder impuls van prof. dr. Marc Rigaux werd te Antwerpen de v.z.w. «Vereniging voor Arbeidsrecht — Rechtsgebied Antwerpen» opgericht. Voorzitter van de vereniging is de heer M. Van Coppenolle, eerste voorzitter van het Arbeidshof te Antwerpen.

De vereniging stelt zich ten doel het arbeidsrecht voor een geïnteresseerd publiek voor het voetlicht te brengen, o.m. door het houden van studiedagen, het uitgeven van wetenschappelijke publikaties en andere vergelijkbare activiteiten.

De eerste twee studienamiddagen over het thema «Bedrijfssluiting» worden gehouden op 18 en 25 november 1988.

Het secretariaat van de vereniging is gevestigd op de campus van de U.I.A. (tel. 03/828.25.28, toestel 463, mevr. Gillaine Boone).

Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht — Symposium te Gent over «Patiëntenrechten: theorie en praktijk»

De Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht organiseert op zaterdag 15 oktober 1988 haar vierde symposium met dit jaar als thema «Patiëntenrechten: theorie en praktijk».

Dit symposium zal plaatshebben in het Faculteitsgebouw van de Farmaceutische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit van Gent, Harelbekestraat 72, 9000 Gent, met het volgende programma:

9.30 u. Verwelkoming door prof. dr. L. De Meyer, rector van de R.U.G.

9.35 u. Inleiding door prof. dr. A. De Leenheer, decaan van de Faculteit der Farmaceutische Wetenschappen van de R.U.G., voorzitter van het symposium.

9.45 u. «Patiëntenrechten: de juridische benadering» door prof. dr. H.J.J. Leenen (Universiteit van Amsterdam).

10.30 u. Koffiepauze.

11.00 u. «Patiëntenrechten: een ethische benadering» door prof. dr. E. Vermeersch (R.U.G.).

11.45 u. Discussie.

12.30 u. Lunch.

14.00 u. «Patiëntenrechten in het huidige Belgische recht» door

dhr. R. Aerden, directeur-generaal van het Academisch Ziekenhuis van de V.U.B.

- 14.30 u. «Patiëntenrechten: nood aan wetgevende initiatieven?» door dhr. L. Hancke, volksvertegenwoordiger.
15.00 u. Koffiepauze.
15.30 u. «Patiëntenrechten: beschouwingen vanuit de praktijk» door dr. G. Populier, arts en jurist.
16.00 u. Discussie.
16.45 u. Slotbeschouwingen door prof. dr. A. Prims (K.U.L.), voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht.
17.00 u. Einde.

Alle belangstellenden kunnen zich inschrijven voor dit symposium door 1.500 fr. (1.250 fr. voor de leden van de Vlaamse Vereniging) te storten op bankrekeningnummer 230-0047925-27 van de Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht, Lijsterdreef 36, 3202 Linden.

De lunch en het verslagboek zijn in deze prijs inbegrepen. Voor verdere inlichtingen kan men steeds terecht bij mevr. I. Vanderbeeken. Tel. 016/22.07.64.

Prijs 25 jaar Tijdschrift voor Privaatrecht

Ter gelegenheid van 25 jaar Tijdschrift voor Privaatrecht zal een prijs ter waarde van 100.000 fr. (5.500 gulden) worden uitgereikt voor de beste annotatie inzake vergelijkende rechtspraak, die wordt ingewacht uiterlijk voor 15 augustus 1989.

De jury, bestaande uit de leden van de redactieraad en de adviesraad, behoudt zich het recht voor deze prijs te splitsen.

De bekroonde bijdrage(n) word(en)(t) gepubliceerd in nr. 4/1989. De overige bijdragen behoren eveneens toe aan de redactie en kunnen in samenspraak met de auteur(s) worden gepubliceerd.

Nadere inlichtingen bij het redactiesecretariaat T.P.R., Coupure 3, 9000 Gent.

Vlekho Brussel — Master in tax management 1988-1989

Vlekho-Brussel, Post-Universitair Onderwijscentrum, organiseert het langlopend post-universitair programma: «Master in tax management 1988-1989», bestaande uit drie modules: Module 1.: Internationale fiscaliteit; Module 2.: Gezins- en ondernemingsfiscaliteit; Module 3.: Individuele en collectieve rechten en verweermiddelen.

De seminars worden gehouden te Brussel op maandag- en vrijdagavond van 17u30 tot 21u00 en te Brugge op vrijdagavond van 18u00 tot 21u30 en zaterdagvoormiddag van 9u00 tot 12u15.

Na het volgen van de drie modules en het slagen in de evaluatieproeven, wordt het diploma «Master in tax management» afgeleverd.

Inlichtingen: Vlekho-Brussel, Post-Universitair Onderwijscentrum, Ginestestraat 11, 1210 Brussel (tel. 02/219.19.28).

Civil litigation: een lessenreeks over de Engelse rechtspleging

De Faculteit Rechtsgeleerdheid van de K.U.Leuven organiseert een lessencyclus over het Engelse procedurerecht in burgerlijke en handelszaken.

De lessen (vier uur per week) worden in het Engels gegeven van 6 oktober 1988 tot 16 december 1988, op donderdag van 17u00 tot 19u00 en op vrijdag van 15u00 tot 17u00, in het College De Valk, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (nieuw gebouw).

Inschrijvingskosten: 15.000 fr. (bijzondere voorwaarden voor wetenschappelijk personeel en stagiairs), te storten op de rekening nr. 431-0553291-70 van het Instituut Contractenrecht.

Inlichtingen: prof. J. Herbots, de heer Ch. Pauwels of mevrouw G. Rummens (tel. 016/28.52.03 of 016/28.51.96).

TIJDSCHRIFTEN

Journal des Tribunaux du Travail, 1987

nr. 380, 10 juni

Beauthier, G. en Wantiez, C., Le contrat de remplacement.

nr. 381, 20 juni

Magrez, M., Tendances à la diversification ou à l'unicité des prestations de sécurité sociale en droit comparé;

nr. 382, 30 juni

Magrez, B., noot onder Cass., 26 januari 1987 (Ziekte- en invaliditeitsverzekering, gezondheidszorgen, beslagbaarheid).

nr. 383, 10 september

Jamoulle, P., Indemnisation du chômage et droits subjectifs.

nr. 384, 20 september

Claeys, Th., Préavis: légère baisse!

nr. 385, 30 september

Marot, J.F., Les aspects actuels de l'assurances chômage et la privation de rémunération.

Panopticon, 1987

nr. 3, mei-juni

Jacobs-Coenen, B., Justitieel sociaal werk: Subsidiëring en beleid; Deridder, W., De politiefunctie doorgelicht: de Hullu, J., Overspel en het Nederlandse strafrecht; Uyttendaele, R., Overspel en het Belgische echtscheidingsrecht; Van Kerckvoorde, J., Van kwelling tot telling. De ontwikkeling sinds 1900 van geregistreerd lichamelijk geweld.

nr. 4, juli-augustus

Boon, D., Mag ik U mevrouw Christina S. voorstellen?; Fijnaut, C., De internationalisering van de opsporing in westelijk Europa; Staelens, M., Mediation: Een alternatieve vorm van conflictbeslechting; Moerland, H., Rodermond, J.G.: Winkeldiefstal, een (te) riskante zaak?; Vervaele, J., De tragedie in het Paleis van Justitie te Bogota: Reflecties over de onderzoeksrapporten en de politieke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid.

Revue critique du Droit International privé, 1987

nr. 2

Droz, A.L., Entrée en vigueur de la Convention de Bruxelles révisée sur la compétence judiciaire et l'exécution des jugements; Herom, J., L'application dans le temps des règles de conflit.

Révue critique de jurisprudence belge, 1987

nr. 3

Verhoeven, J., L'impartialité du juge disciplinaire et les droits de l'homme (noot onder Cass., 23 mei 1985); Vanwijck-Alexandre, M., Le recours du preneur contre le bailleur pour des troubles de jouissance imputables à des tiers; Le cas spécial du colocataire (noot onder Cass., 17 september 1981); Van Compernelle, J., Examen de jurisprudence 1972-1986. Droit judiciaire privé. Saisies conservatoires et voies d'exécution.

nr. 4

Van Quickenborne, L'incidence de l'intervention d'une cause juridique propre sur la relation de cause à effet et sur le dommage en matière de responsabilité civile (noot onder Cass., 9 maart 1984); Cornelis, L., L'obligation in solidum et le recours entre coobligés (noot onder Cass., 17 juni 1982); Gerard, Ph., Observations sur la nature juridique des dettes et des créances de la masse des créanciers en cas de faillite (noot onder Cass., 28 april 1983).

Revue de Droit International et de Droit Comparé, 1987

nr. 3

Sawadogo, F.M. en Meyer, P., Droit, état et sociétés. Le cas de Burkina Faso; Matray, L., La loi belge du 27 mars 1985 et ses répercussions sur l'arbitrage commercial international; N. Verheyden-Jeanmart, N. en Krug-Le Brun, Ch., Chronique de législation, Belgique; Pinto, P., Argentine, Sage, J., Chronique de jurisprudence.